

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARAKLI VE GÖYNÜK ÇEVRESİNDE ESKİ TÜRK
İNANÇLARININ İZLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halil İbrahim YAVUZ

**Enstitü Ana Bilim Dalı : TARİH
Enstitü Bilim Dalı : ORTAÇAĞ TARİHİ**

-148387-

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Recep YAŞA

Mayıs-2004

148387

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARAKLI VE GÖYNÜK ÇEVRESİNDE ESKİ
TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ**

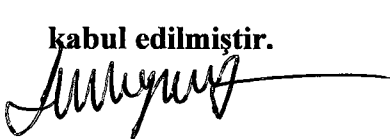
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halil İbrahim YAVUZ

Enstitü Ana Bilim Dalı: TARİH

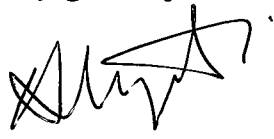
Enstitü Bilim Dalı: ORTAÇAĞ TARİHİ

Bu tez, 14.5/2004 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

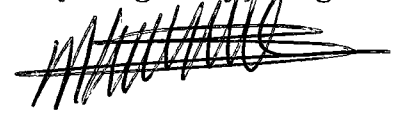
Prof. Dr. Recep YAŞAR

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Ali GİÖT

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Nevzat KAYUNCU

Jüri Üyesi

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Kültürel etkileşimin çok yoğun yaşandığı günümüzde, örf ve(ya) âdet dediğimiz geçmişten günümüze gelen ve hayatımıza yön veren kültür unsurları, giderek kaybolmaktadır. Geleneklerin kaynağı, Eski Türk İnançlarına, yani İslâm öncesi dönemlere dayanabileceği gibi, İslâm'ın toplumsal hayatta etkinlik kazanmasıyla oluşan ve yerleşen İslâmî örf ve âdetler de olabilir. İslâm dinine göre yasaklanmış olan eski Türk inançları, zamanla ya tamamen ortadan kalkmış, ya da İslâmî bir şekil alarak, hayatiyetini devam ettirebilmiştir. Bununla birlikte, misafirperverlik, büyüklere saygı ve yardımlaşma gibi eski Türk inançlarının önemli sosyal unsurları, İslâm dininin teşviki ile daha da gelişmiştir.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden beri Türk-İslâm yurdu olan Taraklı ve Göynük köylerinde eski Türk inançlarının izlerini halen görmek mümkündür. Şehirleşme oranının, okuma yazmanın ve kültürel etkileşimin son dönemlere kadar düşük olduğu bu bölgede, gelişen teknoloji ve iletişim imkânları, okuma yazma oranının artması gibi sebeplere bağlı olarak, eski Türk inançlarının sosyal hayattaki etkinliği, giderek azalsa da özellikle orta yaş üstü insanlarda bu gelenekler aynen devam etmektedir.

Eski Türk inançlarının izlerinin, diğer bölgelere göre halen yoğun olarak görüldüğü Taraklı ve Göynük köylerinde araştırma yapmadan önce Abdülkadir İnan, Bahattin Ögel, İbrahim Kafesoğlu, Emel Esin gibi eski Türk inançları üzerinde bir çok araştırma yapan bilim adamlarının eserlerinden yararlandık. Daha sonra, elde edilen bulguları, analiz ve mukayese etmek amacıyla araştırma bölgemizde yaşça büyük insanların anlattıklarına ve bizzat kendi gözlemlerimize dayanarak Eski Türk İnançlarının bölgedeki somut yansımalarını değerlendirdik.

Bu çalışmamda benden hiçbir emeğini esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında bana fikir ve eleştirileriyle yoğun destek sağlayan tez danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Recep Yaşa hocama, katkılarından dolayı Taraklı Belediye Başkanı Sayın Tacettin Özkahraman bey efendiye, sosyal hadiselerle farklı açılardan bakmama yardımcı olan bu bölgenin insanı Sayın Doç. Dr. Ali Seyyar ağabeyime ve nihayetinde çalışmalarına manevî katkı sağlayan eşim Betül hanıma içtenlikle teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
GİRİŞ.....	1
1. ESKİ TÜRK İNANÇLARI AÇISINDAN TARAKLI ve GÖYNÜK ÇEVRESİNİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ.....	7
1.1. Selçuklulardan Önce Bölgenin Tarihi.....	7
1.2. Selçuklular Döneminde Bölgenin Tarihi.....	8
1.3. Osmanlı Devleti Döneminde Bölgenin Tarihi.....	11
1.4. Milli Mücadele Döneminde Bölgenin Tarihi	18
1.5. Cumhuriyet Döneminde Bölgenin Tarihi.....	19
1.6. Eski Türk İnançları Ekseninde Bölgenin Tahlili.....	19
2. TARİHİ VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ MAHİYETİ, KAVRAMSAL AÇILIMI VE DİĞER UNSURLAR ARASINDAKİ İLİŞKİSİ.....	22
2.1. Eski Türk İnançlarının Tanımı ve Tarihî Süreç içindeki Gelişimi.....	22

2.1.1. Günümüze Kadar Aynen Yaşamaya Devam Eden Eski Türk İnançları.....	22
2.1.2. Günümüze Kadar Kısmen Ulaşmış Eski Türk İnançları.....	23
2.1.3. Günümüze Kadar Ulaşmayan Eski Türk İnançları.....	24
2.2. Eski Türk İnançlarının Unsurları.....	24
2.2.1. Tanrı	24
2.2.2. Atalar Kültü	29
2.2.3. Tabiat Kültleri	32
2.2.4. Su Kültü.....	34
2.2.5 Dağ, Ağaç Kültü.....	38
2.2.6. Ateş Kültü.....	41
2.2.7. Taş ve Kaya Kültü.....	43
2.2.8. Demir Kültü.....	44
2.2.9. Şamanizm	46
2.2.10. Şaman (Kam).....	48
2.2.11. Müslüman Türklerde Şamanizm'in Kalıntıları.....	50
2.3.Eski Türk İnançları ile Gelenekler Arasındaki İlişki.....	54
2.4. Eski Türk İnançları ile İslâmî İnançlar Arasındaki İlişki.....	55

**3. TARAKLI VE GÖYNÜK KÖYLERİNDE ESKİ TÜRK İNANÇLARININ
SOSYAL HAYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ.....58**

3.1. Yaratılış ve Doğum ile İlgili İnançlar.....	58
3.1.1. Doğum Öncesi İnançlar ve Uygulamalar.....	59
3.1.2. Doğum ve Doğum Sonrası İnançlar ve Uygulamalar.....	62
3.1.3. Ad Verme.....	67
3.1.4. Sünnet.....	68
3.1.5. Asker Uğurlama.....	69
3.2. Sosyal Yapı ve Aile	69
3.2.1. Evlilik.....	70
3.2.2. Aracı, Görücü ve Tanıklık.....	72
3.2.3. Nişan.....	74
3.2.4. Kalın ve Başlık.....	74
3.2.5. Gelin Alma ve Gelin İndirme.....	75
3.2.6. Saçı.....	76
3.2.7. Oyunlar ve Eğlenceler.....	78
3.2.8. Sağdıç.....	79
3.2.9. Gerdek.....	80
3.3. Cenaze.....	80

3.4. Hıdrellez.....	85
3.5. Kırk Sayısı ve Kırklar Motifi.....	86
3.6. Yedi Sayısı.....	87
3.7. Güneş.....	88
3.8. Yağmur Taşı ve Yağmur Duası.....	89
3.9. Konukluk ve Konuk Hakkı.....	91
3.10. Ahilik, Konuk Odaları ve Yaran Teşkilatı.....	92
3.11. Diğer Gelenekler.....	94
3.12. Tarım.....	98
3.13. Hayvancılık.....	98
SONUÇ.....	100
KAYNAKLAR.....	102
ÖZGEÇMİŞ.....	112

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
Bkz.	Bakınız
C	Cilt
ev.	Çeviren
DPT	Devlet Plânlama Teşkilatı
Haz.	Hazırlayan
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
SAÜ	Sakarya Üniversitesi
t.y.	Tarih yok
TDAV	Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu

ÖZET

Anahtar Kelimeler: Eski Türk İnançları; Şamanizm; Gök-Tanrı İnancı

Osmanlıların ilk yerleşim bölgelerinden olan Taraklı-Göynük ve çevresi, eski dönemlere ait inançlar açısından zengin bir mirasa sahiptir. Çalışmamızın amacı, geçmişten bugünüme kadar gelebilen ve yöredeki varlığını değişik yansımaları ile sürdürebilen Eski Türk İnançlarının izlerini ortaya çıkarmak ve sosyal hayattaki önemini belirlemektir. Bunu sağlayabilmek için, çalışmamızın ilk bölümünde yörenin tarihî özellikleri ile sosyo-kültürel yapısı ele alınacaktır.

Ancak, Eski Türk İnançları, zannedildiği gibi, kendi içinde de bir mânâ bütünlüğü arz eden bir kavram değildir. Bundan dolayıdır ki, bu kavramın İslâm öncesi dönemlere ait Şamanizm gibi diğer inanç sistemleri ile de mukayese edilmesi gerekmektedir. Bu gerekçelerle yola çıkarak, ikinci bölümde ağırlıklı olarak Eski Türk İnançlarının kavramsal içeriği üzerinde durulmakta ve eski veya yeni olarak tanımlanabilen diğer inanç sistemleri ile kıyaslanıp, değerlendirilmektedir. Üçüncü bölümde ise yörede hâlen geçerli olan ve sosyo-kültürel hayatın bir parçası olan Eski Türk İnançlarının izleri üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatın hemen hemen her safhasına ait hadiselerle ilgili inançlar, değişik boyutlarıyla tek tek incelenmekte, bunların köklerine inilmekte ve Eski Türk İnançları açısından değerlendirilmektedir.

Taraklı-Göynük ve köyleri ile ilgili Eski Türk İnançları çalışmaları, genel hatlarıyla bir alan araştırmasıdır. Kaynakları, tarihî belgelere, bu yöreye ait şahsî araştırmalarımıza ve gözlemlerimize dayanmaktadır. Yöresel bilgi kaynaklarının önemli bir kesimi, yaşlı ve tecrübeli köylülerin ifadelerinden ve büyüklerinden duyduklarından oluşmaktadır. Sorularımızla ilgili aldığımız cevaplar, doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın safhalarına göre sıralanıp, Eski Türk İnançları açısından değerlendirilmektedir. Bunun yanında yöresel yaşam tarzının bir parçası olan bazı önemli halk inançlarını, tutum, davranış, âdet ve gelenekleri, Eski Türk İnançlarından ayrı bir çizgide düşünemediğimiz için, bunlara da yer verip, değerlendirmeye tâbi tuttuk.

SUMMARY

TRACES OF OLD TURKISH BELIEFS IN TARAKLI-GÖYNÜK AND THEIR SURROUNDINGS

Key Words: Old Turkish Beliefs; Shamanism; Belief of Sky-God

Taraklı-Göynük and their surroundings, which are one of the first settlements of the Ottoman's, has a rich heritage of beliefs belonging to old epochs. Old Turkish beliefs, coming from the past are existing in different variations in this region. Therefore the aim of this work is to find out the traces of old Turkish beliefs in this region and to point out their importance in social life. To reach this aim the historical characters and the socio-cultural structure of this region will be studied in the first section of this work. But the term of "Old Turkish Beliefs" isn't a term which includes an uniform meaning on the whole. Therefore this term has to be compared with the other belief systems belonging to non-islamic epochs like Shamanism. Based on these reasons in the second section the definitional meaning of "Old Turkish Beliefs" will be dealt with the connection of other old belief systems.

In the third section the "Old Turkish Beliefs" which are valid and a part of the socio-cultural life in this region will be researched. Events belonging to life phases like birth, marriage and death will be examined from different dimensions at full length and valued by "Old Turkish Beliefs".

The working about "Old Turkish Beliefs" in the region of Göynük-Taraklı and their villages is a field research. The sources are based on historical documents, private research and observation belonging to this region. Important part of the regional information sources are composed of declaration of old and experienced peasants and of hearing from their ancestors. The answers of our questions will be put in a row according to the life phases like birth, marriage and death and valued with the actual reality of "Old Turkish Beliefs". Besides believing that they are in the same line with the "Old Turkish Beliefs" some of the important beliefs which are a part of the regional life style will be valued.

GİRİŞ

İnsanların yaşantısını şekillendiren faktörler arasında tarihî geçmişten gelen inançlar, milletlerin tarihinde önemli bir yer almaktadır. Bu inançları şekillendiren, çoğu kez milletçe yaşanmış olan hayat tarzıdır. Hayat tarzını belirleyen unsurlar içinde de toplumların içinde bulunduğu yakın ve uzak çağlardaki sosyal münasebetler önemli bir yer tutmaktadır. Türk toplumunun inanç yapılarını ve bunların bir hayat tarzına dönüşmesini anlayabilmek için, bir anlamda tarihin çok eski dönemlerinden günümüze kadar ulaşmış bulunan bütün dinî ve kültürel birikimleri, bilimsel bir anlayışla değerlendirmek gerekmektedir.

Günümüz, bilimsel ve teknolojik değişim açısından eski çağlardan çok üstün bir gelişme göstermiş olmasına rağmen, sosyal ve kültürel değişim açısından özellikle kırsal alanlarda daha yavaş bir seyir göstermektedir. Bilindiği gibi, sosyal ve kültürel unsurların ve halk inançlarının, ortaya çıkışı gibi ortadan kaybolması da uzun bir süreç içerisinde ancak gerçekleşmektedir. Kırsal kesimde ise, özellikle halk inançlarının varlıklarını daha uzun bir süre koruyabilmiş veya koruyabilmekte olmaları, halk inançlarının sadece toplumsal bilinç altında gizli olması ile izah edilemez. Kırsal kesimin, maddî refah boyutuyla diğer sosyal kesimlerden daha elverişsiz şartlarda yaşamasına karşılık, âdet ve gelenekler çerçevesinde sosyal dayanışmaya daha önem verdiği görülmektedir.

Şüphesiz bu da sosyal ve kültürel unsurların dimdik ayakta kalmasını temin etmektedir. İnançlar ise, bu hayat tarzının zihinsel temellerini oluşturmaktadır. Kırsal bölgelerde de Eski Türk İnançlarının anlamı ve mâhiyeti, özellikle İslâm dininin ortaya çıkması ile birlikte yeni çağlara kıyasla büyük ölçüde değişse bile, sosyo-kültürel yansımaları açısından başka bir tarzda devam edebilmektedir. Eski Türk inançlarından İslâm dinîyle çelişmeyenleri varlıklarını aynen devam ettirmiş, dine aykırı unsurlar ise ya tamamen ortadan kalkmış ya da İslâmîleşerek varlığını devam ettirmiştir.

Kökünü eski Türk inançlarından alan halk inançlarını, kavranabilir, bütün teferruatıyla ve derindeki özümüyle anlaşılabilir hâle getirebilmek için, tarihî süreç içindeki dinî-kültürel gelişim safhaları ile birlikte ele alınması zorunludur. Yüz yıllar içinde şekillenen hayat tarzı; halkın inançlarını, değer yargılarını, taşıdıkları müşterek kültür

unsurlarını ve geleceğe aktarmak istenilen ilkeleri ifade etmektedir. Eski Türk inançlarının mahiyetini ve yansımalarını daha iyi anlayabilmek için, kültürel değerleri ve kültür çeşitlerini burada kısaca izah edelim:

Kültür ve Kültürel Değerlerin Tanımı

Kültür (Hars), sosyal hayat süreci içinde ortaya çıkan ve bir millete niteliklerini veren ve başka millet veya toplumlarda farklılık gösteren ortak inançların, maddî ve mânevî değerlerin bütünüdür [Seyyar, 2003; 275].

“Bir topluluğun kendi tarihî tekâmülü hususunda sahip olduğu şuur demektir, o sûretle ki, bu insan topluluğu, bu tarihî tekâmül şuuruna atfen gelişmesini sağlar” [Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plân Özel İhtisas Komisyonu Raporu].

Millî kültür, tıpkı millî ahlâk gibi milletin tarih içinde doğan ve milletin büyük ekseriyeti tarafından benimsenen bir normlar ve kıymetler nizamı olarak tanımlanabilir [Niyazi, Millî Ahlâk; 2003].

Kültür, bir çok olumlu fonksiyon icra etmektedir. Bunların başında şu özellikler gelmektedir [İşçi, 2000: 29]:

1. İçgüdüsel veya kalıtımsal olmaktan ziyâde tarihî miras, kalıplaşmış inançlar yoluyla yeni nesle aktarılır ve öğretilir.
2. Sosyal yönü açısından örgütlenmiş grup ve toplumların eseridir ve paylaşılır.
3. Ferdî tutum ve davranışlardan farklı olarak ideal veya idealleştirilmiş kaideler manzumesidir.
4. Mânevî ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarımızı karşılar ve insanları mutlu eder.

Kültürel değerler ise, kültür yoluyla, nesilden nesile geçen genel değerlerdir. Somut olarak ifade etmek gerekirse, kültürel değerler içinde örneğin başarı, disiplinli bir iş ve çok çalışma. ahlâkî değerlere bağlılık, insancıl olmak, pratiklik ve yeterlilik, kendini geliştirme, iyi bir hayat biçimi, eşitlik, hürriyet, uyumlu olmak, bilime olan inanç ve

akılcılık, milliyetçilik ve patriyotizm (vatanseverlik), kendine ve başkalarına saygı. Cemaat içinde olma ve cemaatle birlikte çalışmaya ve grup başarısına inanç gibi bir çok unsur bulunmaktadır [Seyyar, 2003: 277].

Toplumsal değişim ve inançlardaki değişim ile birlikte kültürel değerler de ya değişmekte, ya da bunlara yenileri eklenmektedir [İşçi, 1999: 16]. Eğitimdeki anlayış farklılıkları, dine bağlılık veya dinden uzaklaşma, ahlâkî erozyon veya güzel ahlâkın toplumda benimsenmesi gibi bir çok psiko-sosyal faktör, hem inançlardaki değişime, hem de kültürel değişime sebebiyet vermektedir. Diğer yandan teknoloji, fiziki çevre, başka kültürle karşılaşma ve kültürün kendi içinden gelen değişimler [İşçi, 1999: 16] de eski inançları ya sarsmakta, ya da bunların yerine yeni inançların ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Eski Türk İnançları, bütün bu kültürel değişim faktörlerine rağmen şu veya bu şekilde, yani biraz değişime uğramış olsa dahî ayakta kalabilmiş ise, bunun iki sebebi olabilir: Kültürel değişime yol açan faktörlerin etkinliği ya sınırlı kalmış olabilir, ya da toplumsal olarak Eski Türk İnançlarına bağlılık sarsılmayacak kadar güçlüdür. Elbette bunların bir karışımı da söz konusu olabilir. Ancak, şu bir hakikattir ki, kültürel değişim faktörlerinin fazla uğrayamadığı yerlerde Eski Türk İnançlarının izlerini görmek nispeten daha kolaydır.

Taraklı ve Göynük gibi kırsal alanlarda millî kültürün âdeta bir parçası hâline gelen Eski Türk İnançlarının varlığından, teknolojik değişimlere rağmen bahsedilebiliyorsa, bunun sebebini kültürel değişim faktörlerinin etkisizliğinden ziyâde yöre halkının Eski Türk İnançlarını, âdet ve geleneklerine uygun bir biçimde modern değerlerin ve teknolojik yeniliklerle birlikte yaşamak istemelerine bağlanmalıdır. Bu isteğin kaynaklarını ortaya çıkarmak ve millî kültür ile Eski Türk İnançlarını mukayeseli olarak değerlendirebilmek için, kültürün değişik yansımalarını (çeşitlerini) incelemekte fayda vardır.

Kültür Çeşitleri Açısından Eski Türk İnançları

Kültür, bir toplumda genelde tek bir görüntü ile ortaya çıkmamaktadır. Farklı norm ve değerlerden dolayı millî kültür içinde dahî bazen değişik kültürel anlayışlar

şekillenmektedir [Seyyar, 2003; 276]. Eski Türk İnançları ile kültürel varyasyonlar arasında bir bağın olup olmadığını inceleyebilmek için, kültür çeşitlerini ortaya sermekte fayda vardır. Çeşitleri veya türleri açısından kültürü birkaç kategoriye ayırmak mümkündür [Seyyar, 2003; 276].

a) İdeal Kültür: Toplumu bir arada tutan norm ve değerlerin sadece kaidelerde geçerli olmasıdır.

b) Gerçek Kültür: Norm ve değerlerin pratikteki, günlük hayattaki uygulanış veya bulunuş biçimi.

c) Yüksek (Seçkin) Kültür: Toplum içinde hususî bir hayat biçimi, zevkleri, alışkanlıkları olan küçük bir elit grubunun (high society), zenginlerin ve(ya) eğitim seviyesi yüksek grupların sahip olduğu kültür (Örn.: Klâsik müzik dinlemek; Tiyatro ve operaya gitmek; İlmî kitap ve dergileri tâkip etmek; Pul ve antikaya meraklı olmak).

d) Popüler (Yaygın) Kültür: Büyük halk kitlelerin benimsediği hayat biçimi, zevkler ve farklı değerler (Örn. TV seyretmek, futbol maçına gitmek, magazin ağırlıklı gazete ve dergileri okumak).

e) Alt Kültür (subcultures): Toplumun temel kültürel değerlerini paylaşan, ancak bunun dışında kendinî diğer gruplardan ayıran değer, norm ve hayat biçimleri olan gruplardır.

f) Karşıt Kültür (counter culture): Bir alt kültür olup değer, norm ve hayat biçimleri açısından içinde yaşanılan kültüre ters düşen tutum ve davranışları içeren bir kültürel farklılaşma.

g) Yerel (mahallî) Kültür: Belirli bir toplum için geçerli olan kültür. Belirli bir kültürde görülen ve adlandırılan bir davranışın, görüldüğü kültüre ait olduğunu iddia eden yerel yaklaşım. Bu terim, böyle bir kültür ortamında belirli bir davranışın karışıklığını anlayabilmenin yolunun, o davranışın içinde olduğu kültürlerden geçtiğini ifade eder.

h) Etik Kültür: Belirli bir kültürde elde edilen sonuçlarının, evrensel doğrular olduğunu iddia eden etik yaklaşım. İnsan davranışının ve psikolojik süreçlerinin,

kültürden bağımsız olduğunu ve ahlâkın da evrensel olduğunu savunan bir terim.[Seyyar, 2003; 276].

Bir toplumun kültürel zenginliğini de yansıtan bütün bu kültürel çeşitlilikler, aslında millî kültürün bir parçası olmakla birlikte, genel kültür anlayışının dışında da tezahür eden kültürel unsurlardır. Dolayısıyla Eski Türk İnançlarını, millî kültürden ziyâde millî kültür içinde yer alan kültürel varlıklarla mukayese etmek belki de daha isabetli olacaktır. Çünkü, son yıllarda teknoloji, bilim ve hatta kültür alanında bir çok yenilikler, hem halk inançlarını, hem de kültürel değerleri değiştirmeye muktedir olmuştur. Bundan dolayıdır ki, artık genel bir yaklaşım ile Eski Türk İnançlarının da millî kültürün vazgeçilmez bir parçası olduğunu iddia etmek gittikçe güçleşmektedir. Her şey değişime uğradığına göre elbette kültür ve bununla birlikte inançlar da, diğer alanlardaki hızla olmasa da zamanla değişime uğramaktadır. Burada belki de sorulması gereken şudur: Kültürel değerler ve dolayısıyla bunun bir parçası olan halk inançları, hangi kültürel alanlarda ve hangi bölgelerde hangi faktörlerin etkisiyle daha hızlı veya daha yavaş değişmektedir.

Kültür çeşitlerini yeniden ele alacak alırsak, bu soruya cevap vermenin de o nispette kolay olacağını düşünmekteyim. Burada *yemel kültür* ve *alt kültür* kavramları, önemli bir yer almaktadır. Taraklı ve Göynük ilçelerinin köylerinde Eski Türk İnançlarının izlerinden hâlen bahsedilebiliyorsa, bunu, bu iki kültürel olgu ile izah etmek mümkün olacaktır. Eski Türk İnançları, şehirleşme ve batılılaşma süreci içinde genel anlamda millî kültürün bir parçası olma hususiyetini gittikçe yitirirken, kırsal bölgelerde varlığını sürdürebilmesi, onu daha çok yerel bir konuma kaydırmaktadır. Buna binaen, Eski Türk İnançlarının yerel kültürün ta kendisi veya önemli bir unsuru olduğunu iddia edebiliriz.

Diğer taraftan Taraklı ve Göynük insanın yanı yerel halkın, kendine has bütün bu inanç özelliklerine rağmen milletin temel kültürel değerlerini de paylaştığını düşünecek olursak, yerel kültürün yanında bir alt kültürün oluştuğunu tespit edebiliriz. Konu ile ilgili olarak son tahlilde şunu söylemek mümkündür: Millî kültürden ziyâde son yıllarda daha çok yerel ve alt kültürlerin bir parçası olduğunu düşündüğüm Eski Türk İnançları, her ne kadar milletçe bilinse dahî, pratik olarak bir hayat tarzı olarak daha çok kırsal kesimde yaşayan topluluklara ait bir inanç sistemidir. Bu inanç sisteminin

somut yönleriyle hayatîyetini koruyabilmesi, bölge insanın büyük çapta âdet, gelenek, örf, dinî ve millî şuura sahip olması ile yakından ilgilidir. Eski Türk inançlarının izlerini klâsik hayat tarzının yaygın fakat şehirleşme oranının düşük olduğu, Osmanlı Devletinin kuruluşundan beri Türk ve İslâm yurdu olan Taraklı ve Göynük köylerinde görmek mümkündür.

Çalışmanın Amacı

İfade edildiği üzere Taraklı ve Göynük köyleri, eski Türk inançlarının izlerinin hâlen görüldüğü bölgelerimizden birisidir. Amacımız, çağımızda görülen sosyal değişim ve dönüşümün tarihî dokusuyla özel bir yere sahip olan bu bölge üzerindeki etkinlerini araştırmak ve bölge insanın kültürel mirasımızın bir parçası olan eski Türk inançlarını koruma yönündeki direncini ve bu direnci sağlayan psiko-sosyal ve kültürel unsurları ve(ya) sebepleri tahlil etmektir. Bununla birlikte, bir halk bilim (folklor) adamından farklı olarak bölgedeki inançların tarihî köklerini ortaya çıkartarak, bu inançların Selçuklularda, Osmanlılarda ve günümüzdeki uygulanış biçimlerini tespit etmek, konumuz itibariyle en önemli amacımızdır.

Çalışmanın Yöntemi

Hazırlık aşamasında Abdülkadir İnan, Bahattin Ögel, İbrahim Kafesoğlu, Emel Esin gibi eski Türk inançları üzerinde bir çok araştırma yapan bilim adamlarının eserlerinden yararlanılacaktır. Daha sonra, bu kaynaklardan elde edilen bulgular, alan araştırmasında değerlendirilecektir. Araştırma yaparken, yaşlıların ve bu konuya vakıf olan yerel uzmanların ifadelerine ve bizzat kendi gözlemlerimize dayanarak, eski Türk inançlarının bölgedeki somut yansımaları değerlendirilecektir.

Çalışmanın Bölümleri

Birinci bölümde Taraklı ve Göynük çevresinin ilk çağlarda, Selçuklularda ve Osmanlılarda tarihî süreç içinde geçirdiği safhalar incelenecektir. İkinci bölümde eski Türk inançları dediğimiz Gök Tanrı inancı, atalar kültür, tabiat, su, ateş, demir, dağ-ağaç, taş-kaya kültürleri tahlil edilecek ve bu inançların günümüze yansımaları belirlenecektir. Üçüncü bölümde, doğum, ölüm, evlenme gibi günlük yaşantının olayları ve bunların eski Türk inançları içindeki yeri değerlendirilecektir.

1. ESKİ TÜRK İNANÇLARI AÇISINDAN TARAKLI-GÖYNÜK VE ÇEVRESİNİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

1.1. Selçuklulardan Önce Bölgenin Tarihi

Taraklı ve Göynük, antik çağlarda Anadolu'da yer alan eski bir yerleşim yeridir. "Bitinya (Bytinia)" bölgesinde yer alan Taraklı ve Göynük Anadolu'nun yaşadığı tüm tarihî devirleri yaşamıştır Bitinya bölgesi, bugünün Bursa, Eskişehir Kocaeli üçgeninde Taraklı ve Göynük'ü de içine alan, tarım yönünden elverişli mümbit bir bölgedir. Bu özelliklerinden dolayı, bu bölge için bir çok savaş yapılmıştır. Taraklı antik dönemlerde Da(e)blis; Dablais; Doris; Dablai gibi isimlerle anılmıştır [Acun, 1996: 1].

Anadolu'ya ilk yerleşenlerin M.Ö. 5 (beş bin) yılında Proto-Hititler olduğu kabul edilmektedir. M.Ö. 2 (iki bin) yılında Anadolu'ya gelen Arilerle karışarak, Hitit Devlet yönetiminde özgür Beylikleri (Etiler) kurdukları için, Anadolu halkına genelde Etiler denilmektedir [Çapar, 1998: 13].

M.Ö. 1200 (bin iki yüz) yıllarında Anadolu'ya gelen Frigler, Hitit Devletini yıkarak, Anadolu'nun Kuzey-Batısına (Eskişehir-Kütahya-Afyon Cıvarı) Frigya Devletini kurmuşlardır (M.Ö. 1200-620). Frigler, Batıya doğru ilerleyerek, Bitinya denilen bölgeyi almışlardır. Friglere ait en eski yazılı belge, Göynük'ün Soğukçam (Germenos) köyünde bulunmuştur [Çapar, 1998: 13].

Frigyalılardan sonra M.Ö. 620 (altı yüz yirmi) 'de Lidyalıların eline geçen bu bölge, bu dönemde de önemli bir mevkiye sahip idi. Lidyalılardan sonra Pers İmparatorluğu, ondan sonra da Makedonyalı İskender'in hakimiyetine girmiştir. Romalılar döneminde de askeri açıdan önemli bir şehir olan Dadastan'ın da Göynük olması muhtemeldir [Şahin, 200: 351].

M.S. 395 (üç yüz doksan beş) yılında Roma İmparatorluğu, ikiye ayrıldığı zaman Taraklı ve Göynük'ün de içinde bulunduğu Bitinya bölgesi, Bizans'ın payına düşmüştür. Bizans, bu bölgede 11. asra kadar hâkimiyetini sürdürmüştür. Roma ve

Bizans dönemlerine ait kalıntılara Akçapınar, Hacıaliler, Kilciler, Boyacılar, Narzanlar, Kayabaşı, Niğit köylerinde rastlamak mümkündür.

1.2. Selçuklular Döneminde Bölgenin Tarihi

Türkiye tarihi 11. yüzyılda Oğuz veya Türkmen denilen Türk ırkının en kalabalık bir kolunun Anadolu'nun kapısını açarak kendine vatan yapmasıyla başlar. 1015-1020 yılları arasında ilk akınları ile Anadolu'yu zapta başlayan Oğuzlar 1047 yıllarından itibaren esaslı bir şekilde uzun ve kanlı savaşlardan sonra Anadolu'nun kapılarını açarlar [Yavuz,1999 :21].

Türklerin Anadolu'ya yöneldiği 11. yüzyılda Bizans askeri, siyasi ve ekonomik açıdan bitmiş bir vaziyette idi. Sasani'lerin ardından Müslüman Arap devletlerinin saldırılarıyla Bizans büyük yıkıma uğramış ve çok güçsüzleşmişti. Ardı arkası kesilmeyen taht kavgaları Anadolu'daki büyük aristokratların merkezi hükümete karşı düşmanca bir tavır alması Bizans'ı çok yıpratmıştı. Bu dönemde Peçenekler Balkanlardan sürekli Bizans illerine saldırıyorlardı [Köksal, 1999: 31-32].

Bu sebeplerden dolayı Tuğrul Bey ve Çağrı Bey'ler zamanında bizzat bu hükümdarlar tarafından yada görevlendirilen şehzadeler tarafından Anadolu'nun fethi hızlandırılmıştı. Emir Dinar, Saltuk, Afşin, Gümüş Tekin, Ahmet Şah, Hasan, Kutalmış, İbrahim Yinal Anadolu'da fetih hareketinde bulunan önemli kumandanlardır. Çağrı Bey'in 1018'deki Anadolu seferi sonraki dönemlerde Türk akıncılarının çok işine yaramıştır. Bu seferde Anadolu'nun önemli ve stratejik noktaları tespit edilmiştir [Köksal, 1999: 31-32][Köymen, 1995: 17-23].

Anadolu'da şiddetlenen Selçuklu-Bizans mücadelesinde Malazgirt Savaşı bir dönüm noktası olmuştur. Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'nun kapısı Türklere ardına kadar açılmıştır. Bu zaferden sonra Micheal Ducas ile Romen Diyojen mücadelesinde Romen Diyojen'in Alparslan'dan yardım istemesi Türk akınları için önemli bir bahanedir [Cahen, 1992: 24]. 1071'deki bu zaferden sonra Anadolu'da Saltuklu, Mengücekli, Sökmenli, Artuklu, Danişmentli beylikleri kurularak Anadolu'da Türk hakimiyeti pekiştirildi. Bu dönemde göçebe Türkmenler Selçuklu sultanları tarafından Orta Asya'dan Anadolu'ya sevk ediliyordu. Bu göçebe Oğuz Türkmenleri hem

Bizans'la mücadele ediyor hem de Anadolu'yu yurt ediniyorlardı [Turan,1980 :71-74] [Cahen, 1992:24-27].

Melikşah'ın tahta çıkmasından sonra Kutalmış'ın dört oğlu Anadolu'ya gelerek fetih hareketlerine başladılar. Süleyman Şah ve kardeşi Mansur Orta Anadolu üzerinden Marmara'ya kadar ilerleyerek 1075 yılında Bizans'ın başkenti İstanbul'un yakınında olan İznik'i fethettiler. Urfalı Mateos Selçukluların Anadolu'yu fethetmeleri ile ilgili; Türkmenler bütün Doğu'nun sahipsiz kaldığı görünce kuvvetli ordularla bir sene içinde İstanbul'un kapılarına kadar ilerlediler. Bütün Rum eyaletlerini, liman şehirlerini ve Adalarını zaptettiler. Grek halkını mahkum gibi İstanbul'un içine kapattılar, demektedir [Mateos, 1987:119-134].

Süleyman Şah İznik'i merkez yaparak Bursa, İzmit, Sakarya havzası, Kocaeli yarımadası ve Marmara kıyılarını ele geçirdi ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini attı. Bizans'ta sık sık meydana gelen iktidar kavgaları Türklerin işini kolaylaştırıyordu. Bizans'ın iç işlerine müdahale eden Süleyman Şah bu sayede Üsküdar ve Kadıköy'e kadar tüm Anadolu yakasına (1078) hakim oldu [Öztuna, 1986: 55-56] [Köksal, 1999: 36].

Süleyman Şah Bizans'la mücadele ederken Büyük Selçuklu sultanı Melikşah, Süleyman şahın fazla güçlenmesini istemediği için Emir Porsuk komutasında 50.000 kişilik orduyu sefere göndermiş, Emir Porsuk İznik'i kuşatmış fakat düşürememiştir [Turan, 1965: 57].

Süleyman Şah'ın 1086'da Alparslan'ın oğlu Dımaşk Sultanı Tutuş ile yaptığı savaşı kaybetmesi ve Tutuş'un askerleri tarafından öldürülmesinden [Mateos, 1987: 68-69] veya yenilgiyi hazmedemeyip yanında taşıdığı bıçağı ile intihar etmesinden [İbnü-l Esir, 1987, C.:10: 135-136] sonra İznik'te vekil bıraktığı Ebu'l- Kasım otoriteyi sağlayarak devletin merkezi İznik'i korumuştur. İzmir Türk beyi Çaka Bey ve Balkanlardaki Peçeneklerle ortak hareket edip Bizans'la mücadeleye devam etmiştir. Bu dönemde Ebu'l- Kasım hem Bizans'la hem de Büyük Selçuklu komutanlarıyla mücadele etmiştir [Köksal, 1999 :37]. Bu dönemde Ebu'l- Kasım, Büyük Selçuklu komutanlarından Emir Bozan'la yaptığı mücadeleyi kaybetmiş ancak Melikşah'ın

ölümü üzerine Emir Bozan Urfa'ya geri dönmüştür [Mateos, 1987: 78]. Böylece Anadolu Selçuklu Devleti bağımsızlığını koruyabilmiştir. .

Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın 1092 de vefat etmesinden sonra Süleyman Şah'ın gözetiminde tutulan iki oğlu Kılıçarslan ve Davut serbest kalarak 1093 de İznik'e gelerek yönetimi devraldılar. Kılıçarslan'ın İznik sultanlığı ile 1086 dan beri süre gelen saltanat boşluğu giderilmiş ve Melikşah'ın vefatının da tesiri ile Büyük Selçuklu baskısı sona ermiştir. I. Kılıçarslan saltanat boşluğunda doğan sebeplerle oluşan Anadolu'daki dağınıklığı gidermeye çalışırken, Haçlı seferleri bu çabalarına engel olmuştur [Yavuz, 1999 :22].

Öncü haçlı orduları 1096 yılında İznik'e ulaşmadan imha edilmiştir. Bunun üzerine Avrupa'nın hemen her yerinden oluşan I. Haçlı ordusu 1097 de İstanbul'a oradan da Bizans'la birleşip Anadolu'ya geçmiştir. İzmit'i alıp İznik'i kuşatan Haçlı ordusu direnişle karşılaşsa da İznik'i teslim almıştır [Köksal, 1999: 38].

İznik'ten çekilen Kılıçarslan Haçlılarla mücadele için Anadolu'daki Danişment, Kayseri Selçuklu beylikleriyle ittifak yapsa da çok güçlü olan bu orduyu durduramamıştır. İznik'in kaybı ve Haçlı ordusu Türkiye Selçuklu devletini çok sarstı. I. Haçlı seferinden sonra Marmara, Ege ve tüm sahil bölgeleri Bizans'ın eline geçti. Türk hakimiyeti Anadolu'nun içlerine atıldı. Haçlı seferleri Bizans imparatorluğunu mutlak bir yıkılıştan kurtarmıştır [Öztuna, 1986: 55].

Kılıçarslan Konya'yı kendine merkez yaparak devleti Orta Anadolu'da teşkilatlandırmıştır. 12. yüzyıl boyunca Anadolu Selçuklu sultanları zaman zaman Artukular ve Danişmentliler'le bazen de ayrı olarak Bizans'la mücadele etmişler, II. Haçlı ordularına başarıyla mukavemet etmişlerdir [Turan, 1965: 83-94].

II. Kılıçarslan zamanında 1176 Miryakefalon savaşıyla Bizans ağır bir yenilgiye uğratılmış ve Bizans'ın Anadolu'yu ele geçirme planları yok edilmiştir. Anadolu Selçuklu sultanlarının takip ettikleri Anadolu Türk Birliği siyaseti Moğol istilasının başlamasıyla sona ermiştir [Turan, 1965: 237-254].

Moğol istilasından kaçan kalabalık kitleler halindeki Türk boyları Moğol baskısından uzak sahil bölgelerini ve uç bölgeleri kendilerine yurt edinmişler ve bu bölgeleri Türkleştirip İslâmlaştırmışlardır [Şeker,1999:37-45].

Bütün İslâm dünyası gibi Anadolu içinde felaket olan Moğol istilasını Anadolu Selçuklu devletini önce nüfuzları, daha sonra himayeleri altına almışlar, 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra tamamen ortadan kaldırmışlardır [Alptekin, 1992: 345-356].

Moğol istilasını Anadolu'yu zenginlik ve kültür açısından bitirdiği gibi birlik ve beraberliğini bozmuş ve Anadolu 200 yıl maddî ve manevî açıdan harap olmuştur. Orta kesimlere hakim olan Moğollar, kendi boyunun başında bulunan ve sahil kesimlerde yaşayan Türkmen beylerinin direncini kıramamışlar ve onların bağımsızlıklarını kabul etmek zorunda kalmışlardır [Yavuz, 1999 :23-24] [Turan, 1980: 558-570].

Selçuklulara bağlı uç Beyleri de İlhanlılar'a vergi vererek, varlıklarını devam etmişlerdir. Bu beyliklerden biri de, Göynük Beyliği idi. Bazı kaynaklarda Umurbey Beyliği olarak da geçmektedir. Şu anda Göynük'e bağlı Umurlar Köyü ve Geyve'ye bağlı Umurbey Köyü mevcuttur [Çapar, 1998: 15].

1.3. Osmanlı Devleti Döneminde Bölgenin Tarihi

11. yüzyıldan itibaren yoğun bir şekilde Anadolu'ya gelen Türkmenlerin bir kısmı göçebeliği bırakıp yerleşik hayata geçti. Bunlar daha ziyade köyler ve kasabalar kurarak veya eski köy ve kasabalara yerleşerek yerleşik hayata geçiyorlardı. Selçuklu Devleti'nin uyguladığı göçebe Türkmenleri Anadolu'ya geçirme siyaseti sayesinde hem Anadolu da Bizans'a karşı gaza ve cihat yapıyor hem Anadolu Türkleşip İslâmlaşıyordu [Turan, 1980: 71-74]. Anadolu'ya yerleşen, yerleştiği merkezi Türkleştirip İslâmlaştırmaya çalışan ve ele geçirdiği bölgeyi kendi boyuna yurt yapan boy beylerinden biri de Ertuğrul Gazi'dir.

Aşıkpaşazade Ertuğrul Gazinin babasının isminin Süleyman Şah olduğunu belirtmekte ve Nuh Peygambere kadar ulaşan bir silsile saymaktadır. Süleyman Şah acem teşviki

ve zorlamasıyla 50.000 göçebe Türk'ün komutasında Anadolu'ya girmiş, fetihlerde bulunmuş ancak maiyetindekilerin Anadolu'ya uyum sağlayamamaları üzerine Caber önlerine gelmiş, burada Fırat nehrinde boğulmuş ve oraya gömülmüştür. Askerlerinin bir kısmı orada kalmış, bir kısmı Anadolu'ya dönmüş bir kısmı da Süleyman Şah'ın üç oğlunun yani Sungur Tekin, Gündoğdu ve Ertuğrul'un etrafında toplanarak Pasin ovasına ve Sürmeli çukuruna toplanmışlardır. Ertuğrul'un diğer kardeşleri memleketlerine geri dönerken Ertuğrul 400 kadar maiyetiyle o bölgede kalıp fetihler yapmış oğullarından Savcı'yı Anadolu Selçuklu sultanı Alaaddin'e göndererek ondan yurt istemiştir. Sultan da kendisine Söğüt, Domaniç ve Ermeni belini vermiş Ertuğrul da bu bölgeye yerleşmiş ve burada vefat etmiştir [Aşıkpaşazade, 1992: 12-13].

Aşıkpaşazadeye göre Ertuğrul Gazi yerli halk ile iyi ilişkiler kurmuş ve tatar akınlarına karşı halka güvence olmuştur. Ancak Osman bey yerli Hıristiyan halka göstermelik iyi davranmış, Germiyanlılarla mücadelesinden dolayı Hıristiyanlarla iyi geçinmiştir [Aşıkpaşazade, 1992: 15-16]. Ertuğrul Gazi'nin 1280 yılında 90 yaşında ölümünden sonra Kayı boyunun başına daha sonra kurulacak devlete adını verecek olan 23 yaşındaki Osman Bey geçmiştir. Konur Alp, Turgut Alp, Abdurrahman Gazi, Akça Koca gibi komutanların gazalardaki ve idaredeki yardımlarından başka Türkmenler arasında büyük bir nüfuz sahibi olan ahi reisi Şeyh Edebalı'nın damadı olması Osman Gazi'nin çok işine yaramış ve yeni devletin kuruluşu kolaylaşmıştır [Şahin, 1992: 138-139].

Gazalara devam eden Osman Bey Hicri 691 Miladi 1291 Eskişehir civarındaki Karaca hisarı aldıktan sonra Taraklı'yı almayı düşünür ve Harman kaya Rum beyi Köse Mihal'e fikir danışır. Köse Mihal Sakarya suyunu geçebilmesi için yolu tarif eder. Bu yoldan Mudurnu'yu vermesini ve böylece bu bölgedeki Hıristiyanların içinde yaşayan Samsa Çavuş'un yardımının alınabileceğini söyler. Samsa Çavuş Ertuğrul Gazi'nin arkadaşı olup İnegöl kafirlerinin baskısından kaçıp Mudurnu'ya yerleşmiştir [Aşıkpaşazade, 1992: 20-22].

1291 yılında Osman Bey; Samsa Çavuş ve onun kardeşi Sülemiş ile Harmankaya Rum beyi Köse Mihal'in yardımlarıyla Göynük, Sorkun, Taraklı taraflarına akınlar yapıp ele geçirmiştir [Hoca Sadettin Efendi, 1992: 41-44] [Danişment, 1971: 7-9].

Müneccimbaşı Taraklı halkının kaşık yapıp sattığını bu sebeple çok zengin olduğunu bu yüzde de Osman Gazi'nin Taraklı'nın yağmalanmasına müsaade etmediğini yazar [Müneccimbaşı, t.y.: 65-67].

1313'te Osman Gazi'nin dostu Köse Miha Müslüman olmuştur. Bundan sonra beraberce Lefke (Osmaneli), Mekece, Akhisar, Geyve, Gölpazarı kaleleri alınmıştır. [Uzunçarşılı, 1995: 110-111].

Bizans'ın boşluğunu dolduran Osmanlı Beyliği bunu zorla yapmamaya özen göstermiştir [İnan, 1999: 61]. Osman Gazi direnişle karşılaştığı Mekece ve Akhisar'ı aldıktan sonra Geyve'yi direnişle karşılaşmadan almış ele geçirilen yerleri tımar erlerine vermiş ve bölge halkının emniyet içinde yaşamasına çalışmıştır [Aşıkpaşazade, 1992: 25-26].

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölgede kısa sürede önemli bir güç olmasının başlıca nedenlerini şöyle sıralayabiliriz. Osmanlılar Bizans hududunda bulunuyordu. Bizanslılarla gaza ve cihat ruhuyla mücadele ediyorlardı. Osmanlılar diğer Türk beylikleriyle iyi ilişkiler kurmuşlardır. Bizans'ın tarihinin en kötü döneminde olması Osmanlı için önemli bir şanstır. Osmanlı sultanları çok dirayetli kimselerdir. Göçebe Türkmenler Karasi Beyliğinin alınmasından sonra Rumeli'deki zengin topraklarda tımar sahibi olmak için Anadolu'daki diğer beyliklerden ayrılıp Osmanlıların himayesine girmişlerdir [Köprülü, 1988:105-109].

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra, sürekli Batı'ya genişleme siyaseti sebebiyle ihmal edilen Taraklı ve Göynük bölgesinde ayaklanmalar çıkmış, Murad Hüdavendigâr'ın ağabeyi Bursa valisi ve Osmanlı Devleti'nin veziri olan Süleyman Paşa, 1337 yılında isyanları bastırarak, otoriteyi sağlamakta muvaffak olmuştur. Süleyman Paşa'nın hoşgörülü ve şefkatli yönetimi, yöredeki pek çok kişinin Müslüman olmasına vesile olmuş ve bölge hızla Türkleşmiştir [Hammer, 1991: 17]. Göynük'te Gazi Süleyman Paşanın yaptırdığı cami ve hamam, hâlen mevcut olup, hizmet vermeye devam etmektedir.

Fas asıllı ünlü Arap seyyahı İbni Batuta (1304-1368-69), 1333 yılında Bursa, İznik, Mekece üzerinden Sakarya vadisini ulaşıarak, Geyve ve Taraklı'dan geçmiş [TDV,

1999:362] ve bu kasabaya “Yenice” diyerek, gördüklerini eserinde şöyle aktarmıştır [İbni Batuta; 1971: 121]:

“Burası şirin ve büyücek bir kasabadır. Orada yine bir Ahi tekkesi aradık. Yolda gezginci dervişlerle karşılaştık. Ona, bu Ahi tekkesi midir diye sorunca, evet cevabını almış ve Arapça bilen biriyle karşılamaktan ötürü sevinç duymuştum. Ancak, mevzuu biraz karıştırdınca dervişin Arap dilinden sadece evet kelimesini bildiği ortaya çıkmıştı. Zaviyeye indiğimiz zaman Ahi orada bulunmadığı için, hizmetimizi bir öğrenci gördü ve bize yemek çıkarttı. Onunla ahbablığı ilerlettik. Bizim dilimizi bilmemekle beraber elinden gelen misafirperverliği gösterdi. Belde naibi ile konuşarak, onun sipahilerinden birini bize koşmasını sağladı. Bu sûretle hep birlikte Göynük’e doğru yöneldik”.

Bilindiği gibi, Ahilik, esnaf ve tüccarlar arasında sosyal dayanışma esasına dayalı olarak kurulmuş bir teşkilattır [Witteck, 1971: 37]. Bu ifadelerden, Taraklı’nın fethinin üzerinden birkaç yıl geçmeden bu bölgede kurulmuş olan bir Ahi tekkesinin gerek yabancılara, gerekse yöre halkına gerekli ilgiyi göstermiş olduğunu söyleyebiliriz. Bugüne kadar bu bölgeye yönelik Ahi teşkilatı ile ilgili çalışmalar yeterli olmadığından, Ahi tekkelerinin Taraklı’nın fethinden önce mi yoksa sonra mı kurulduğu kesin değildir.

Anadolu Türklerinin biçimlendirilmesinde ve yöre halkının İslâmlaştırılmasında önemli fonksiyonlar icra eden Ahi Tekkeleri, tarikat endeksli ahlâkî-meslekî örgüt olmaları hasebiyle, fethedilmemiş bir çok bölgede de varlıklarını sürdürebilmişlerdir. İbni Batuta’nın verdiği bilgiler, Ahi tekkelerinin özelliklerine yönelik olmakla birlikte diğer kaynaklarda verilen bilgiler ile aynı paralelliktedir. Örneğin ziyaretçilere yönelik misafirperverlik, konukların sosyal ihtiyaçlarının karşılanması, binek hayvanlarının bile istirahat yerinin bulunması veya ziyaretçilerin ulaşmak istediklere yerlere ulaştırılmaları, Ahi tekkelerine has özelliklerdir [Kara, 1980: 362].

Yıldırım Beyazıt döneminde 1399 yılında İstanbul kuşatılmış, fakat o dönemde Anadolu’ya doğru ilerleyen Timur tehlikesi sebebiyle Bizans İmparatoru Juannis ve onun ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Manuel ile anlaşma yapılarak, Türkler tarafından kuşatma kaldırılmıştır. Bu anlaşma gereği, İstanbul Sirkeci’de Türk

mahallesi kurulmuş ve cami yaptırılmıştır. Bu anlaşma uyarınca açılan Türk mahallesine Taraklı ve Göynük'ten 700 hane getirilip, yerleştirilmiştir [Aşıkpaşazade, 1992: 61] [Şahin, 1992: 161]. Buraya yerleştirilen halk, sonradan Müslüman olmuş Rumlar değil, İslâm'ı özümsemiş gerçek Türklerdir [Köprülü, 1988: 82].

Ancak, Osmanlı ordusu, Ankara savaşında Timur'a yenilince Bizans İmparatoru, Taraklı-Göynük yöresinden getirilen Türk ailelerini İstanbul'dan çıkartmış ve yaptırmış olduğu camii yıktırılmıştır. İstanbul'dan çıkarılan bu Türk aileleri ile birlikte görevli imam ve kadı, Osmanlı hükümrânlığı altında olan Tekirdağ yakınlarında Göynüklü köyüne ve İstanbul yakınlarında Kınıklı'ya yerleştirilmişlerdir [Hammer, 1991: 61].

Yıldırım Beyazıt'ın Ankara Savaşında Timur'a yenilmesinden sonra oğulları arasında taht kavgaları başlamıştı. Yıldırım Bayezıt'ın oğlu Emir Süleyman Bey, İsfendiyar Beyliği Beyi olan İsfendiyar ile Göynük'ün bugün "Bey kavağı veya Bey bahçesi" denilen mevkiinde buluşmuş ve burada günlerce eğlence düzenlemişlerdir [Çapar, 1988: 17].

Göynük'te ikamet eden ve burada eğitim veren Sultan II. Mehmet 'in hocası Şeyh Akşemseddin, geleceğin İstanbul Fatih'i olacak olan Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un kuşatmasına davet edilmiştir. Şeyh Akşemseddin, kuşatmanın en şiddetli olduğu zamanlarda Vezir-i Azam Çandarlı Halil Paşa'nın Avrupa Haçlı Birliğinin tepkisinden çekinerek, kuşatmasının kaldırılması ve Bizans'ın vergi isteğinin kabul edilmesi fikrini kabul etmemiş ve fethin manevî müjdesini aldığını belirtmiştir [Öztuna, 1986: 162].

Fetihten önce Şeyh Akşemseddin'in rüyasına giren Hz. Halit bin Zeyt (Ebu Eyyub El Ensari), fethin müjdesini vermiş ve naşının gömülü olduğu yeri belirtmiştir. Bu kabrin keşfedilmesi, keramet sayılmış ve İstanbul'un fethine yardım etmiştir [Hammer, 1991: 175].

Şeyh Akşemseddin, fetihten sonra Göynük'e dönmüş ve burada 1459 (bin dört yüz elli dokuz) yılında vefat etmiştir. Vefatından beş yıl sonra 1464 (bin dört altmış dört) yılında Göynük'te Fatih tarafından türbesi yaptırılmıştır [Şahin, 2000: 351-354].

Osmanlı orduları, Doğu ve Güneydoğuya yaptıkları seferlerle Taraklı ve Göynük istikametini ikmal ve konaklama merkezi durumuna getirmişlerdir. Bu sebeple ilk Bağdat yolu, bu güzergah üzerinden açılmıştır. Bu yol, kervan ve nakliye yolu olarak kullanılmıştır [Çapar, 1998: 19].

Örneğin, Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine giderken, Taraklı çevresinde konaklamıştır. Veziri Yunus Paşa'ya, Taraklı merkezinde 1517 yılında burada bir cami yaptırmıştır. Yunus Paşa Cami, halk arasında kubbeli kurşun olmasından dolayı Kurşunlu Cami olarak anılmaktadır [Sakarya Valiliği, t.y.: 130]. 487 yıldır bütün özelliği ve ihtişamıyla bugün dahî yörede kalmış müstesna eserlerden biridir. 1993 yılında aslına uygun olarak restore edilmiştir.

Taraklı hakkında en teferruatlı bilgiyi, Evliya Çelebi (1611-1688) ünlü Seyahatnâmesinde vermektedir. Seyahatnâmesinde, Taraklı'nın 150 akçelik bir kaza olduğu, Bursa Tekfuru tarafından yaptırıldığı (imar edildiği) ve kalesinin de virane bir durumda olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca, bugün de olduğu gibi, bağlı-bahçeli, akarsulu (Göynük Suyu kastedilmektedir) bir dere içinde, 500 mamur evli, tahta ve kiremit örtülü şirin bir kasaba olduğu belirtilmektedir [Çelebi; 1999: 244-245].

O tarihten kalma bugün bu vasıftaki evler bulunmasa dahî, Taraklı, hâlen 300 yıllık Osmanlı evleriyle meşhurdur. Tarihî dokusuna zarar gelmemesi için, sit alanı kapsamındadır. Bir çok gözlemcinin ifadesiyle Taraklı ve çevresinde Safranbolu'yu aratmayacak tarza tarihî evler bulunmaktadır [Çınar, 2000: 16].

Evliya Çelebi, Taraklı'nın yedi mahalleden oluştuğunu tespit ettikten sonra mimarî yapılanması hakkında ayrıca şu bilgilere yer vermektedir: “Çarşı içindeki camii (Yunus Paşa Camii) çok güzeldir. Bir hamamı, beş hanı, altı çocuk mektebi ve 200 dükkânı vardır. Hepsi kaşık ve tarak yapımıyla uğraştıklarından, şehre Taraklu derler. Dağlar safi şimşir ağacıyla kaplı olduğundan halkı bunları işleyip, Arap ve Aceme gönderirler. Suyu ve havası çok güzeldir. Bütün dağları, ormanlarla kaplı av yeridir. Deresi içinden aktıktan sonra diğer bir nehir vasıtasıyla Sakarya nehrine kavuşur” [Çelebi; 1999: 245].

16. yüzyılın ikinci yarısında Taraklı ve çevresinde suhteler (eşkıyalar) sorunu ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devletinin iç güvenlik teşkilatının ve tedbirlerinin bu bölgede yetersiz olmasından istifade eden çeteler ve eşkıyalar, halkın can ve mal güvenliğini ciddi şekilde tehdit etmişlerdir [İşsever, 1994: 75].

Taraklı ile ilgili 19. yüzyıl öncesine ait istatistikî bilgiler sınırlıdır. Dolayısıyla sayısal kaynaklar daha çok 19. asra yöneliktir. 1831 Osmanlı nüfus sayımına göre, Taraklı; Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyâleti'ne bağlı "Kocaeli Livâsı" içinde yer almaktadır. Nüfusu, yaklaşık olarak 2 bin Müslüman erkekten meydana gelmektedir. 1846 Devlet Salnâmesinde ise Taraklı'nın "Kocaeli Livâsı"nın Kastamonu Eyâleti'ne bağlı olduğu beyan edilmektedir. 1867 tarihli Vilâyet Nizamnâmesinde ise Taraklı'nın, Kocaeli Sancağı'nın Hüdavendigâr Vilâyetine bağlı olduğu belirtilmektedir. 1870 Hüdavendigâr Vilâyet Salnâmesinin kayıtlarına göre Taraklı'daki Müslüman erkek nüfusu 2.545'dir. 1892 Devlet Salnâmesinde ise Taraklı'nın bağımsız bir statü içinde yer alan Kocaeli Sancağına bağlı bir kasaba olduğu belirtilmektedir [Taraklı Kaymakamlığı; 2003: 5].

1888 yılına ait Devlet Salnâmesi kayıtlarına göre, Taraklı'da bir rüştiye bulunmaktadır. Öğrenci sayısı 60 olarak belirtilmektedir. 1903 Maarif Salnâmesine göre bu rüştiyede 39 erkek öğrenci okumaktadır. Eğitim kurumları açısından 19. asırda Taraklı'nın diğer yörelere göre epey gelişmiş olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim bazı kaynaklar (Cuinet'in verdiği bilgilere göre), 1890 yılında Taraklı'da rüştiyenin dışında 5 medresede 45, 1 idadide 50 ve 20 sübyan mektebinde (ilk okulda) 252 öğrencinin okumuş olduğunu belirtirler [Taraklı Kaymakamlığı; 2003: 6].

Cuinet, Taraklı hakkında ayrıca şu bilgileri nakletmektedir: Taraklı'nın "29 köyü vardır. Toplam nüfusu, 5.470 Müslüman, 3.832 Ermeni ve 291 Rum'dan oluşan toplum, 9.593 kişidir. Nahiye'nin merkez nüfusu, 1.318 Müslüman'dır. Nahiye'de 10 büyük cami, 20 mescit, 5 medrese, 1 hamam, 10 çeşme, 6 fırın, 12 han ve otel, 83 dükkan, 20 çiftlik ve 20 değirmen vardır" [Taraklı Kaymakamlığı; 2003: 6].

Göynük'e gelince, 1871 Kastamonu Salnâmesine göre bu kasabanın (Torbalı'nın) nüfusu, 26 (yirmi altı) bin civarındadır. 1877 Salnâmesine göre, Göynük Rüştiye mektebinde 35 öğrenci bulunmaktadır. Cuinet'e göre II. Abdülhamit döneminde

Göynük'ün 119 köyü ve 18 bin üzerinde nüfusu vardır. 1908'de Bolu Mutasarrıflığı, müstakil hâle gelmiştir. 1916 Bolu İl Yıllığında Bolu'nun kazaları Devrek, Düzce, Gerede, Göynük, Mudurnu ve Zonguldak'tır [Çapar, 1998: 22].

1.4. Milli Mücadele Döneminde Bölgenin Tarihi

Kuvayı Milliye'nin son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde çoğunluğu elde ederek Misak-ı Milli'yi ilan etmesi üzerine İngilizlerin İstanbul'u ve Osmanlı hükümetini işgal etmesinden sonra Temsil Heyeti bir takım tedbirler almıştı. Bunlardan biri de Anadolu içlerine karşı İstanbul'dan başlayacak bir hareketin önüne geçebilmesi için Geyve ve Geyve boğazının tahkim edilerek bir üs haline getirilmesi planı idi. Geyve ve Geyve boğazı Milli Mücadelenin sonuna kadar pek çok saldırıya rağmen devamlı elde tutulan en önemli üs olmuştur. Bölgedeki kara yollarının çoğu, demiryollarının tamamı ile İstanbul ve Anadolu'nu haberleşmesini sağlayan telgraf hatlarının önemli bir bölümünün Geyve'den geçmesinden dolayı Kuvayı Milliye karşıtlarının önemli bir hedefi olmuştur [Arslan, 1999: 161-174].

Geyve Orta Anadolu ve Kuvayı Milliye'nin merkezi olan Ankara'nın güvenliğinin sağlanmasında en önemli merkez olmuş, isyanların Anadolu'ya yayılmasına engel teşkil etmiş, Kuvayı İnzibatiye ve daha sonra Yunanlıların saldırılarına karşı durmuş ve direnmiştir. Geyve boğazını geçemeyen Yunanlılar 31 Mart 1921 de püskürtülerek Sakarya nehrinin batısına atılmıştır.

Adapazarı'ndan Kadıköy'e kadar bölgedeki Kuvayı Milliye'nin faaliyetlerinde temel teşkil etmiş, Marmara denizine açılmada Ankara Hükümeti için sigorta işlevi görmüş, İstanbul ve civarından haber, silah, mühimmat ve insan gücü aktarımında kilit konumunu muhafaza etmiş kısaca Geyve ve Geyve boğazı Milli Mücadelede bir cepheye bedel olmuştur [Arslan, 1999: 161-174].

1919 Yunan işgali ile esaret altında kalan Taraklı, Bursa ve çevresinin kurtuluşu ile tekrar hürriyetine kavuşur [Acun, 1996: 3]. Millî Mücadele döneminde Ankara hükümetine karşı olarak ortaya çıkan Bolu, Düzce ve Hendek isyanları, Taraklı'da da kısmen etkili olmuştur.

1920 yılında Mart-Nisan aylarında Göynük üzerinden gelen yaklaşık 300 kişilik Padişah yanlısı silahlı bir grup, Taraklı'nın Çiğdemlik Tepesinin ardına sığınarak, Kuvay-ı Millîye taraftarlarının etkinliklerini kontrol altına almaya çalışmışlardır. Bu saldırılar tekrarlanınca Geyve'deki binbaşı Çolak İbrahim Bey'in önderliğinde 30 kişilik bir makineli tüfek birliği, Taraklı'ya gelmiş ve teknik donanımın üstünlüğü ile 3 gün içinde Padişah taraftarlarını Taraklı'dan uzaklaştırabilmiştir. Millî Mücadele günlerinde Mustafa Kemal Paşa, Geyve Boğazı'ndaki birliklerini teftiş etmek için, 15 Haziran 1922 günü Beypazarı, Nallıhan, Göynük ve Taraklı yoluyla Geyve'ye geçmiştir [Taraklı Kaymakamlığı; 2003: 6].

Göynük halkı ise, Millî Mücadeleye büyük destek vermiş olup, bu desteğini anıtlattırıştır. 1922 yılında Kaymakam Hurşit Beyin önderliğinde Sakarya zaferi anısına ilçeye hâkim bir tepeye "Zafer Kulesi" yapılmıştır. Bu kule, 1960 yılında onarımdan geçmiş ve şu anda saat kulesi olarak kullanılmaktadır [Çapar, 1998: 60].

1.5. Cumhuriyet Döneminde Bölgenin Tarihi

Osmanlı Devleti döneminde kaza olan Taraklı, Cumhuriyetin kurulması ile Bucak (Nahiye) olarak kalmıştır. Belediye teşkilatı ise ancak 1954 yılında kurulabilmiştir. Taraklı, 1987'ye kadar Geyve İlçesine bağlı bir kasaba iken, bu tarihten itibaren, Sakarya İline bağlı İlçe merkezi hâline gelir [Taraklı Kaymakamlığı; 2003: 7].

10 Ekim 1923'te Bolu Mutasarrıflık dönemi kapanmış ve bunun üzerine Bolu, Vilayet olmuştur. Bolu İlinin ilk kazaları da Düzce, Gerede, Mudurnu ve Göynük olmuştur [Çapar, 1998: 23].

1.6. Eski Türk İnançları Ekseninde Bölgenin Tahlili

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu bölge olan Taraklı-Göynük ve çevresi, kültürel miras yönünden çok zengindir. Bu bölgenin insanları, Osmanlı'nın kültür varlıklarını bugüne kadar koruyup yaşatabilmişlerdir. Bununla beraber kökü Eski Türk İnançlarına dayanan ve İslâm'la çatışmayan örf, âdet, gelenek ve göreneklerini yaşatmakta mahir

davranmışlardır. Bayramlar, doğum, düğün, ölüm âdetleri gibi kültür unsurları, geçmiştekine benzer bir şekilde devam etmektedir.

Taraklı, Göynük ve köylerinde yaşayan insanlara verilen ad olan Manav kelimesini ve Manavları kısaca açıklayalım. Manav bir yere sonradan gelenleri, yerleşik olanlardan ayırt etmek için kullanılan ve önceden yerleşmiş olan yerlileri ifade eden yöresel bir mefhumdur. Kırsal bölgelerde yaşayan Manavlar, genelde epey çekingen, uysal, mülayim ve başkası tarafından söylenenlere fazlı karşı çıkmayan sosyal uyumu ağır basan insanlardır. Kendi ifadelerine göre, “yedi kez düşünmeden adım atmayan, yavaş davranan, gereksiz tartışmalara girmeyen” temkinli bir insan portresi çizmektedirler [İşsever, 1994: 23-31].

Manavlar, Osmanlı Devletinin kurulduğu bölge sayılan Aşağı Sakarya, Batı Anadolu’da Bursa çevresi, Batı Karadeniz de Kastamonu ve çevresine yaşamaktadırlar. Özellikle Aşağı Sakarya kesiminin Taraklı, Geyve, Pamukova çevresinde yoğun olarak yerleşmişlerdir. Buralarda kendilerine has yaşam süren manavlar örf ve adetlerini devam ettirmektedirler. Manav köylerinde eski Türk kültürüne ait izler çoktur. Bu bölgelerin hala tarım ve hayvancılıkla uğraşmasından, Bayat, Emirler, Demirler, Yahyalı, Akpınar gibi Türkmen boy ve oymaklarının isimlerini taşımasına barındırdıkları maddî ve manevî kültür kadar pek çok örnek verilebilir. Manavlar Türkmen gruplarında olup çok eskiden beri köy hayatına hatta şehir hayatına geçmiş yerlilerdir. Buna göre manav adının etnik bir manası yoktur, manavlardan Oğuz Türklerinden gelmektedirler [Yaşa, 1999: 293].

Sakaya ve çevresindeki manavlar, bu bölgenin 1290’larda Osman Gazi tarafından fethedilmesiyle buralara yerleşmişlerdir. İlk Türk yurdu olan bu bölgenin yerli Türklerine hep “manav” denilmektedir ve bu bölgede manav, “yerli Türk” manasında kullanılmaktadır [Yaşa, 1999: 288].

Manav sözcüğünün; Türkistan’daki Kazak-Kırgız ve Sibirya’daki Yakut Türklerinde kullanılan koruyucu soylu kişi ve boy beyi manasına gelen “manap” ve “manag”dan geldiği tahmin edilmektedir. Eski Türklerde “v” sesi olmadığı için “manap”taki “p” ve “manag” daki “g” sesleri yumuşayıp “manav” kelimesini oluşturmuşlardır [Yaşa, 1999: 289].

Çağatay Türklerinde “asilzade” manasına gelen manap, Kırgız Türkçesi’nde ağa, bey anlamında kullanılmaktadır. Türkçe dışında dil bilmeyen topluluk üyelerine yerli Türk anlamında manav denilmektedir [Aktaş,2002: 10].

Batı Anadolu’ya ve Taraklı’ya Türklerin ilk yerleşimi 1291’den hemen sonradır. Yıldırım Bayazıt döneminde İstanbul Sirkeci’de kurulan Türk mahallesinin halkı Taraklı ve Göynük’ten götürülmüş manavlardır [Aktaş, 2002 :12].

Taraklı ve Göynük köylerinde yaptığımız araştırmalar neticesinde İslâmlaştırılmış olmakla beraber bir çok eski Türk inancının izlerini görmek mümkündür. Konuşma dilindeki ortak birçok kelime davranışlardaki, giyinişlerdeki bir çok benzerlik manavların oğuz Türklerinden olduğunun işaretleridir. Yerli Türk sanılan manavlar daha Osmanlı devleti kurulmadan bu bölgelere yerleştirilmişlerdir.

Taraklı ve Göynük, Manav denilen yerli halkın kendi kültür ve geleneklerine bağlı olarak yaşadığı göçmen bulunmadığı Sakarya İli açısından istisnaî bir bölgedir. Manav kültürünün korunduğu ve yaşatıldığı bu bölgenin dilleri, beslenme, giyim, kuşam, müzik ve eğlence biçimi tamamen kendi örf ve âdetlerine uygun olarak devam etmektedir [Sakarya Valiliği; t.y.: 130]. Dikkatle incelenir ve araştırılırsa, yöreye mahsus örf ve âdetlerin perde arkasında da Eski Türk İnançlarının gizli olduğu görülebilir.

2. TARİHÎ VE KÜLTÜREL BOYUTUYLA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ MAHİYETİ, KAVRAMSAL AÇILIMI VE DİĞER UNSURLAR ARASINDAKİ İLİŞKİSİ

2.1. Eski Türk İnançlarının Tanımı ve Tarihî Süreç içindeki Gelişimi

Eski Türk inançları, genel anlamı itibariyle “başlangıçtan beri varlığı bilinen Türk inançları”dır [Kalafat, 1990: 6]. Böyle genel bir tanımdan da anlaşılacağı üzere, Türklere mahsus bu inançlar, Türklerin tarih sahnesinde varlığından beri bilinen bütün inanç türleridir.

Daha somut bir ifadeyle açıklamak gerekirse, eski Türk inançları, Türklerin İslâm öncesi farklı dönemlere ait olan ve sosyal hayata karışan semavî, semavî dışı ve(ya) şamanist inançların bütünüdür [a.g.e., 10].

Tarihî boyutuyla eski Türk inançlarının gelişimini ele alacak olursak, bunları üç ana kriter etrafından toplamak mümkündür.

- 1.) Günümüze kadar aynen yaşayan eski Türk inançları.
- 2.) Günümüze kadar kısmen ulaşılmış eski Türk inançları.
- 3.) Günümüze kadar ulaşmayan eski Türk inançları.

2.1.1. Günümüze Kadar Aynen Yaşamaya Devam Eden Eski Türk İnançları

Günümüze kadar ulaşan ve hemen hemen hiçbir şekilde değişmeyip, semavî dinlere rağmen, kendinî korumuş olan eski Türk inançlarının sayısı az bile olsa, bazı bölgelerimizde görmek mümkündür. Bunların bir kısmı, İslâm dinine göre daha çok hurafe veya batıl inançlar olarak değerlendirilebilse dahî, eski Türk geleneklerinin hâlen varlığının korunduğunun bir işaretidir. Dilek ağaçlarına çaput bağlamak, taşlara veya su kaynaklarının etrafına bez bağlamak, mezarlardan medet ummak gibi âdetler, İslâm dinî tarafından benimsenmemesine rağmen, hâlen tatbik edilen örneklerdendir.

2.1.2. Günümüze Kadar Kısmen Ulaşmış Eski Türk İnançları

Kısmen de olsa, bugün bile görebileceğimiz bir çok inanç çeşitliliği var ki, aslında bunların köklerinin eski Türk inanç sistemine dayandığını söyleyebiliriz.

Eski Türk inançlarının günlük hayatımızın içine bazı değişimlere uğrayarak bugüne kadar girebilmiş olabilmelerinin bir çok sebebi vardır. Ancak, bunların başında bu inançların önemli bir kısmının, özellikle Türklerin müşerref oldukları İslâm dinî ile bağdaşmış olduğunu gösterebiliriz. Bu inançların, değişik dinî faktörlere rağmen, kendilerini korumaları, ancak yeni dinin inanç sistemi ile uygunluk göstermiş olmaları ve bu yeni hayat içinde kendilerine yaşama alanı bulmalarıyla izah edilebilir [Özönder, 1987: 420-427].

Mahiyet ve içerik itibariyle değişime uğramasına rağmen, aslı fonksiyonları itibariyle şu veya bu şekilde fillî olarak etkinliklerini sergileyebilen bu inançlar, Türk-İslâm sentezi hâlinde varlığını bugüne kadar sürdürebilmiştir.

Bunun neticesi olarak, değişik isimler altında bile olsa, bazı eski Türk inançları, bizzat İslâm dinî tarafından korunmuş ve günlük hayatın vazgeçilmez bir kültür aracı olmuştur. Bundan dolayı, İslâm ile imtizaç etmiş olan eski Türk inançlarını, hem İslâm öncesi, hem de İslâm sonrası tarihî gelişim içinde görmek mümkündür. Örneğin Saçı ve Kurban gibi âdet veya inançlar, hem eski Türk inançlarında, hem de İslâmî inanç sistemi içinde var olan önemli sosyal dayanışma veya dinî motiflerdir.

Nasıl ki atalarımız olan Türkler, İslâm öncesi dönemlerde yılın belirli bir zamanında Tengri, iyeler, ata ruhlar ve arvaklar için düzenledikleri âyinler çerçevesinde bir şükran ifadesi olarak kurbanlar kesiyorlardı ise [Kalafat, 1990: 11], bugün de aynı kurban kesme ibadetini bu sefer, sadece Allah rızasını kazanmak inancı ile ifa edilmektedirler.

Eski Türklerde tertiplenen törenlerde, mutlaka kurban âdeti vardı. Ancak, bunların ekseriyeti, bugünün temel İslâmî inanç sistemlerine tamamen aykırı olduğunu da hatırlatmak gerekmektedir. Meselâ, at ve koyun dışında değişik hayvanların kanı akıtılarak, sunulan kanlı kurbanların yanında ateşe kansız kurbanların atılması veya

ruhlara adanıp kırlara salıverilmesi, bugün uygulanmayan eski Türk âdetlerin başında gelmektedir.

Her varlığın bir iyesi yani görülmeyen ruhu olduğuna inanan Türkler, Tanrıların iyiliklerini görme ümidiyle saçları bırakırlardı. Bugün de aynı gelenek düğünlerde , doğum geleneklerinde bereket getireceği ümidiyle uygulanmaktadır.

Bu inançlardan başka eski Türklerin sosyal yaşamında önemli bir yeri olan büyüklere saygı, misafirperverlik, hediyeleşme gibi adetler İslam dini tarafından da teşvik edildiği için Türkler İslâmîyet'in kabulünden sonra bu güzel vasıflarını daha da geliştirerek insanlığa hizmet etmişlerdir [Turan, 2000: 109].

2.1.3. Günümüze Kadar Ulaşmayan Eski Türk İnançları

Tarih sahnesinde kaybolmuş olan ve bugün dahî pek rastlanmayan eski Türk inançlarının önemli bir kısmı, toplumun belirli bir kesimi tarafından teorik olarak bilinse bile, çoğu kez günlük hayatta etkisini kaybetmiş inançlardır. Bunların ekseriyeti, semavî dinler ve özellikle İslâm dinî tarafından benimsenmediği için, varlıklarını koruyamamışlardır.

Örneğin Eski Türk inançlarından ve daha ziyadesiyle şamanî unsurlardan sayılan ateşe-ocağa saygı gösterme ve mezarlara kıymetli eşyalar koyma, ölüm merasimlerinde yüzlerini çizme, elbiselerini ters giyme gibi adetler [İnan, 1976: 16-18] bugün araştırma alanımız olan Göynük ve Taraklı çevresinde artık tatbik edilmemektedir.

2.2. Eski Türk İnançlarının Unsurları

2.2.1. Tanrı

Tabiat ekseninde gelişen eski Türk inançlar zincirinde bir çok tabîî varlık kutsal olduğu gibi, bunları yaratan farklı ilahî güç ve ruhlar da bulunmaktadır. Bu ilahî

güçlere ve ruhlar, her yerde hazır ve nazırdır. Eski Türk inançlarına göre bir yanda gök yüzünü mesken tutmuş iyilik tanrıları, bir yanda yer altının karanlığına gömülmüş kötülük tanrılarının ve ağaçta, taşta, dağda, suda, ateşte, ayda, güneşte uyuyan ruhların varlığına inanılır. Eski Türklerde iyi ruh, "Bay Ülgen", kötü ruh "Erlık" diye adlandırılmıştır. "Bay Ülgen" aynı zamanda iyi ruhların başında bulunan, onlara emir veren bir Tanrıdır [İnan,1976:1325].

Tanrı ve en büyük semavî ruh, semanın en üst tabakasında bulunan insan şeklinde bir varlık olarak tasavvur edilmiştir. Gökte yaşadığına inanılan bu en büyük ruh, insanları, ovaları, ateşi, yeri, güneşi, ayı, yıldızları yaratmış, kainatın nizamını sağlamıştır. Yine eski Türk kavimlerine göre, gökte ve yerde meydana gelen çeşitli tabiat olayları, birtakım ruh ve tanrıların eseri idi. Hastalık gibi ölüm de, onlara göre, kötü ruhların bir eseri sayılıyordu [İnan, 1995; 26-29].

Eski Türklere göre her şeyi yaratan ve her varlığın sahibi olan kutsal şey gökteki biricik Tanrı idi. Aslında göğün kendisi bir tanrı değildi. Çünkü gökte yer gibi maddî birer varlıktı ve Tanrı tarafından yaratılmıştı. Eski Türkler dış tesirlerinde sebebiyle gökleri yedi veya dokuz kat tarif etmeye başladılar [Ögel, 1997 :36-39].

Gök-Tanrı (Kök Tengri) dininin Türkler'e özgü bir inanç olduğu, "Tanrı" (Tengri) kelimesinden anlaşılmaktadır: Bu kelime, belirli fonetik farklarla (Başkurçça dışında) bütün Türk lehçelerinde yer almasının ötesinde, birçok Asya topluluğu dillerine giren ortak bir kültür unsurudur [Köprülü, 1966: 58].

Türkler disiplinli bir hayat ve toplum düzenleri yüzünden tek tanrı düşüncesine çok erken çağlarda erişmişlerdir. Türkler göğün kendisine Gök Tanrı derlerdi. Göktürk yazıtlarından anlaşılacağı üzere gök ile yer yaratıcı değillerdi. Onlar yaratılmış kutsal birer varlık idiler. Bunları yaratan bütün varlıkların üstünde olan tanrı idi. Türkler tanrının biçimini tarif etmemişlerdir. Bu İslâm'daki "vacib-ul vücud" inancına benzemektedir. Yani Tanrının vücudu kendince nasıl gerekmişse öyledir inancı vardır. Onu bilmek kimsenin haddi değildir [Ögel, 1997, C: 2: 86-89].

İslâm inancına göre Tek Tanrının özel adı Allah'tır. Bu kelime erkeklik, dişilik, teklik, çokluk kabul etmez. Tek bir ilah vardır. O doğmamış ve doğrulmamıştır. Allah her

şeyin sahibidir ve O'nun her şeye gücü yeter.Tek hakim O'dur [Hamidullah, 1996: 73-75].

Eski Türklerde Gök Tanrı dinî hakimdi.Gök Tanrı bozkır kavimleri inancında tek yaratıcı olarak görünmekte ve din sisteminin merkezinde yer almaktaydı. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar gibi tarihi Türk topluluklarında kurbanlar sunulan kutsal varlıkların başında ve hepsinin üstünde geliyordu. Tanrı tam iktidar sahibiydi [Kafesoğlu, 1980: 54-63].

Orhun Abidelerinde Tengri şeklinde ifade edilen Tanrı;Türk milleti yok olmasın diye kağanı gönderdiği belirtilmiş ayrıca yapılan işlerin Tanrının rızasıyla yapıldığı çeşitli bahislerde görülmüştür [Ergin, 1973: 81].

Türk inanç sistemiyle ilgili ilk bilgiler Hun Türkleriyle ilgilidir. Hun Türkleri Tengri'ye, yir-sub iyelerine, ata arvaklarına kurban keserlerdi. Yılın beşinci ayında Hun Türkleri kağanı halkı bir araya toplar kurban merasimi yaparlardı. Sonbaharda toplanan ayinden sonra kağan halkı ile ormanın etrafında dolaşırlardı [Eberhard, 1996: 80-87].

Hun çağından sonraki Türk devletlerinin yaşayış biçimlerini aktaran kaynaklar Türklerin Tanrı'ya, yer-su ruhlarına, güneşe, aya, atalar ruhuna, büyük dağlara kurban kestiklerini belirtmektedirler [Esin, 2001: 39-93]

Göktürkler zamanında gökle alakalı olmakla beraber mücerret manası ile tek bir Tanrının varlığı inancı mevcuttu. Orhun yazıtları yer, gök tüm mahlukatın yaratıcısı, insanların iyi veya kötü kaderlerinin tayin edicisi bir Tanrı fikrinin teşekkül ettiğini göstermektedir [Turan,2000:48] [İnan, 1976: 17-18].

Tanrı merkezli bir inanç yumağı etrafında yardımcı ve koruyucu gök ve yer iyeleri yok değildi (Ata ruh veya Arvak), ancak netice itibariyle İslâm öncesi dönemlerde dahî Türklerin şu veya bu şekilde bir Yaratana inandıkları, bu inanç doğrultusunda da tevhit dinî olan İslâm'ı benimseyecek manevî atmosferin varlığının da bulunmuş olduğu ortadadır.

Şamanist inançlara yakın veya benzer bir şekilde bazı Türk kavimleri, dört temel unsur olan toprağı, ateş, suyu ve havayı takdis etmekle beraber, sadece, yerlerin ve göklerin yaratıcısı olan bir Tanrı'ya taptıkları da belirtilmektedir. Gök yüzünde olduğu düşünülen Tanrı'ya tapan bazı Türk kavimleri, tanrısal rızayı kazanmak ve onun gazabından kurtulmak ümidiyle O'na at, sığır ve koyun kurban keserlerdi [Turan, 2000: 48].

Özellikle Gök-Türkler'in Tanrı inancında, Tanrı, hem gök, hem de Yaratıcı anlamında kullanılmaktaydı. Dolayısıyla, eski Türklerin dininde Tanrı, semavî dinlerin tevhit inancından farklı olarak, göklerin Tanrısı veya göklerde varlığını sürdüren bir ilâh idi [Turan, 2000: 49].

Her ne kadar böyle bir Tanrı inancı, İslâm'ın monoteist anlayışına ters gelse de, bazı Türk boyların içinde hâkim bu inanç sistemi, yine de İslâm'a en yakın olanı idi. Unutmamak gerekir ki, aynı dönemlerde şamanist cereyanlarından kurtulamayan bazı Türk kavimleri de (örn. Başkırtlar ve Kırkızlar) ya bir çok Tanrı'yı kendilerine mabut edinmiş, ya tabii varlıklara ilâhlık sıfatı vermiş ya da Hindular gibi ölülerini yakmışlardır [Turan, 2000: 50].

Göktürklerde yer-su'ların kutsal sayılması Hunların güneşe ve aya tazim etmesi semavi mahiyetteki tek tanrılı inancını gölgelendirmez. Tarihte Tanrının yanına kutsal sayılan ikinci derecede yan varlık inançları görülmektedir. Örnek olarak Hıristiyanlıkta üç olan Tanrı kişiliğinden başka Meryem ana, melekler, azizler ve ölü ruhları kutsaldır [Kafesoğlu, 1980: 62-67].

Göktürkler zamanında uluhiyet fikrinin tek Tanrı inancına yükseldiği görülmektedir. Tengri kelimesi ilk zamanlarda mavi gök anlamında kullanılmıştır. Sonraları hem gök hem Tanrı yerine kullanılmıştır. Göktürkler zamanında yeri göğü bütün kainatı yaratan insanların iyi ve kötü kaderlerini tayin eden ve göklerde bulunan bir tek Tanrı inancına ulaşılmıştır. O Tanrıya ibadet edilir, kurban kesilir [Köseoğlu, 1991: 35] [İnan, 1976: 15-19].

Bizans tarihçisine göre Türkler toprağı ve yere ayin ve tören yaparlar. Fakat onlar Gök ve yerin yaratıcısına karşı gösterdikleri ibadet ve imanı diğerlerine göstermezler. Bu

ulu Tanrı'ya ait sığır ve koyun kurban ederler. Onların gelecekle ilgili haber veren rahipleri, şamanları vardır [Ögel, 1988: 710] [İnan, 1976: 16-19].

Din tarihçisi Hikmet Tanyu Türklerin dininin Şamanizm olduğunu reddetmiş eski Türklerin dinini cahiliyye çağı Arabistan'ın Hanifler dinine benzetmiştir [Ocak,1983 :23].

Eski Türklerde ruhların insan biçiminde tasavvuru olmadığı için putlara da rastlanmaz. Türklerin gizli kuvvetinin bulunduğunu düşündüğü tabiat varlıklarını gördüğü gibi kabul etmişler ve sadece onlara kutsallık atfetmekle yetinmişlerdir [Kafesoğlu, 1980: 45].

Türkler yüksek Tanrı telakkisine ulaşmakla beraber başlangıçta Onu gökte düşünmektedirler. Bu sebeple Tanrı kelimesi hem gök hem de Allah manasında kullanılıyordu. Nitekim Türkler Allah'ı Gök Tanrı adı ile anıyorlardı [Turan, 2000: 49-53] [Ocak, 1983: 29-31].

Abbasiler döneminde Türklerin kitleler hâlinde Gök-Tanrı inancı yerine İslâm'ı kabul etmeleri, Gök-Tanrı inancının temel özellikleri ile yakından ilgilidir. Çünkü, İslâm öncesi Gök-Tanrı inancında Yaratan'a iman esasının bulunması, Türklerin İslâm'ı benimsemeleri kolaylaştırmıştır [Tümer-Küçük, 1988: 60].

Tanrı'nın gökte, yukarda bulunduğuna dair inancı Dede Korkut boylarında görmekteyiz. Alkış alkış olan yani dualarının kabul olunduğuna inanılan Oğuz beyleri ellerini açıp,yüzlerini göğe doğru tutarak dua ederlerdi [Ergin, 1960: 26].

Oğuzlarda bir kimse zulüm gördüğü zaman yada bir zorlukla karşılaştığı zaman,başını yukarı kaldırıp bir Tanrı diye dua ederler [İbni Fadlan, 1975: 124]. Bu günde Taraklı ve Göynük çevresinde yaygın olarak kullanılan “yukarda Allah var” sözü eski Türklerdeki Tanrının gökte olduğu inancının bir devamı sayılabilir.

2.2.2. Atalar Kültü

Atalar kültü muhtelif eski Türk zümreleri arasından en köklü ve en eski inançlardan biridir. Hemen hemen tüm Kuzey ve Orta Asya kavimlerinde bulunduğu görülen ve ataerkil aile yapısının sonucu olarak yorumlanan atalar kültü Hun'lar da tespit edilmiştir [Ocak, 1983 :25-26].

Eski Türk inanç sisteminde ölmüş atalara tazim onlar için kurbanlar kesilmesi pederşahi ailede baba hakimiyetinin, inanç sahasındaki belirtisi sayılmaktadır. Bu inanca göre atalar öldükten sonra dahi ruhları vasıtasıyla aile efradını korumaya devam ederler. Bu yüzden onlara karşı duyulan minnet hissi türlü şekillerde ortaya konmaktadır [Kafesoğlu, 1980: 46-54] [Kafesoğlu, 1996: 291].

Ölmüş atalara duyulan saygı onların hatıralarının ve eşyalarının takdis edilmesine yol açmış bu yüzden Türkler ölülerine her türlü eşyalarıyla birlikte gömmüşlerdir [Ocak, 1983:27]. Atalar kültünün Türklerin eski dinî inançları arasında köklü ve sarsılmaz bir yeri vardır. Budizm ve Manieizm gibi yabancı dinlerin yayılmasından sonra bile atalar kültü kuvvetinden bir şey kaybetmemiştir [Ocak, 1983: 27].

Dişi kurttan ve insandan türediklerine ve atalarının mağaradan çıkarak yeryüzüne yayıldığına inanan Türklerden [Ögel, 1997, C.: 2: 87] Hunlar, Göktürkler her yılın mayıs ayında kendi kağanlarının başkanlığında bu ata mağaralarına giderler ve atalarına saygı gösterirler, ecdat mağaralarında kurbanlar keserler, ölen ataları için bark dedikleri küçük bir ev yaparlardı [Eberhard, 1996: 87]. Chou'ların ise atalara kurban olarak av törenleri sırasında ok ile vurdukları hayvanları sunma merasimleri vardı [Esin 1978 :25].

Göktürk kağanı Kültegin için yapılan barklar taştan yapılmış ve oymalarla süslenmiştir. Büyük ölülerin mezarları genelde dağ başlarında bulunmuştur. Eski Türklerin inanışlarına göre gökte oturan Tanrıya yeryüzünde en yakın olan yerler yüksek dağ başları idi. Bu yüzden Türkler önemli mezarlarını dağ başlarına gömmüşlerdir [Ögel, 1997, C.:2: 87].

Türkler büyük ataların ruhlarının yaşadığına inanılan yerlerin dağların kutsallığına inanmışlar, kurbanlar keserek törenler düzenlemişlerdir. Bu törenler İslâm'ın

kabulünden sonra büyük ataların, velilerin türbeleri çevresinde günümüze kadar süre gelmiştir. Eski Türklerde en büyük ve değerli kurban at'tır. Orta Asya eski Türk bölgesinde özellikle Altaylardaki kurganlarda birçok at iskeleti bulunmuştur [Kafesoğlu, 1980: 50-51].

Büyük göçler dışında kalan göçebe Türkler atadan kalma yurtlarda oturuyor, dinî ve milli hatıralarla dolu matemlerine bağlı kalıyorlardı. Göktürkler'in aynı mukaddes yerlerde ibadet etmeleri Tanrı'ya ve ata ruhlarına kurban vermeleri ve İbni Fadlan'ın Oğuzların Sir Derya boylarında atalarından kalma yurtlarında oturmakta olduklarını belirtmesi Türklerdeki atalarına bağlılığının işaretleridir [Turan 2000:124].

Atalar kültü atanın bizzat kendisine tapma niyeti taşımaz, onun öldükten sonra ailesine yardım edeceği inancından doğan korku ve saygıyla karışık bir telakkidir [Ocak, 1983: 27]. Eski Türklerde ölen kişilere ve atalara ait hatıralar kutsal sayılırdı. Ataların ruhlarının kendilerini koruduğuna inanılır ve onlar için kurban kesilirdi. Atalara ve onların mezarlarına yapılan saldırılar savaş nedeni bile olabiliyordu. Atilla'nın 2. Balkan seferinin nedenlerinden biride Hun hükümdar aile mezarlığının Bizans'ın Margos psikoposu tarafından açılıp soyulmasıdır [Kazıcı ve Şeker, 1981: 29].

Hunların büyük bir hakaret saydıkları bu işe piskoposu sevk eden etken, eski Türkler'in erkek ölüleri silah ve değerli eşyalarıyla; ölen başbuğları altın ve gümüş koşumlu atlarıyla; kadınları da süs eşyaları ve mücevherleriyle birlikte gömmeleriydi. Bunun nedeni, Türkler'in, öbür dünyada ikinci bir hayatın varlığına ve ruhların sonsuza kadar yaşadıklarına inanmalarıydı [a.g.e.].

Çinlilerde Tanrı Pılıçolitür. Tanrıların sayıları on binleri buluyordu. Bu sebeple herkesin saygısı kendi atası üzerine toplanmıştı. Türklerde ise büyük ve yüce yaratıcı, öldürücü bir tek tanrı vardı. Bu sebeple ata tapınakları bu yüce Tanrının yanında fazla bir önem kazanamıyordu [Ögel, 1997: 762].

Eski Türklerde insanın kurban edilmesiyle alakalı kesin bir işarete rastlanmamaktadır. Atilla'nın ölümü sebebiyle birçok kimsenin öldürülerek mezara gömüldüğü, Göktürk hanlarının mezarları başında düşman orduları komutanlarının kurban edildiği gibi rivayetler vardır. Ancak bu bilgiler eski Türklerde insan kurbanının yaygın değil bazı

istisnalar sonucu oluştuğu görülmektedir [Kafesoğlu, 1980: 52]. Ancak Çin kaynakları Kore kavimlerinde Fu-Y'ların böyle bir geleneği olduğunu kaydeder [Eberhard,1996:17]. Bazı Moğol kavimlerinde ve Çin'de insanın kurban edilmesiyle alakalı bazı işaretler mevcuttur [Eberhard, 1995: 61] [Ögel, 1991: 296].

Eski Türklerdeki inanç sisteminin önemli bir parçası da, insan neslinin sonsuz bir Şekilde devam ettiği düşüncesidir. Eski Türk inancına sahip olan bir Türk, kendini baba, dede ve atalarına ait olan bir hayatın devamı olarak görmektedir. Atalarını bilmek ve onları saymakta çok duyarlı davranmasının bir neticesi olarak, Atalar kültü bir din olarak da tanınlanmıştır. Buna göre, Atalar kültüne gönül vermiş bir kişi, aynı zamanda kendi geleceğini sonraki nesillerde görmektedir. Bu yaklaşım, varoluşun ana esprisidir. Bundan dolayı bu bir Trkn vazifesi, ocuk ve torunlarına toplumun en iyi yanlarını aşılayarak yetiştirmek ve hayata hazırlamaktır [Ocak, 1983: 76].

Bazı araştırmacılara göre, atalara tapmak ile ataları aziz bilmek, farklı Őeylerdir. Eski Türk inanç sisteminde atalar, Tanrı olarak kabul edilmiyorlardı. Bu inanca göre, onlara ait ruhların koruyucu kollayıcı misyonları vardı. Ancak, şunu da unutmamak gerekir ki, böyle dahî olsa, Yaratan'ın dışında kutsal olduğu düşünülse bile bazı yaratılmış unsurlara bir takım ilahî sıfatlar yükleme de, İşlm inanç sistemine aykırı olduğunu hatırlatmakta fayda vardır [Ocak, 1983: 76].

Anadolu Selçuklu Sultanları mescid ve türbeleri ziyaret ediyorlardı. Nitekim Alaaddin Keykubat, Harzemşahlar Devleti Sultanı Celalettin Harzemşah'ın ordusunun yaklaşmakta olduğu haberi üzerine türbeye gitmiş, öpmüş, ağlamış ve yardım dilemiştir [Eflaki, 1986:51-52].

Günümüzde, Atalar kültünün yerini evliyalar kültü almıştır tezinin örnekleri de mevcuttur. Buna göre çevrede yatır diye tabir edilen çeşitli mezarlar bulunmakta ve bu yatırlara çeşitli dertleri olanlar gidip dualar okumakta ve isteklerine bu mezarlarda yatan kimseleri aracı yapmaktadırlar. Ziyaret, sunulan adaklar ve kurbanlar bu yatırların çevresinde cereyan etmektedir. Fakat işin ilgi çekici yanı hem ilgili literatürde hem de şahsen yapılan araştırmalarda bu yatırların kimliklerini tespit etmenin mümkün olmamasıdır. Genel olarak bu yatırlar bir şahıs adı yerine Nohutlu Baba, amlık Baba gibi üzerinde buldukları dağın veya tepenin adıyla

anılmaktadır. Oysa kimlikleri az çok bilinen yatırlar genelde dağ, tepe başlarında değil, herkesin kolayca ulaşabileceği köy, kasaba yahut şehir içinde veya yakınında bulunmaktadır. Çünkü herkes tarafından kolayca ziyaret edilip Fatiha okunmak amacı söz konusudur. Dolayısıyla tepe üstündeki bu yatırların büyük bir kısmının gerçek yatırlar olmayıp bir takım sembollerden ibaret bulunduğu sonucuna varmak doğru görünüyor [Ocak, 1983: 76].

Taraklı ve Göynük köylerinde atalar kültürünün izlerini İslâmî motifler içerisinde az da olsa görülmektedir. Mezarlar parmakla gösterilmez eğer gösterilirse parmak acıyana kadar ısırılır. Mezarların üstüne basılmaz. Ramazan ve Kurban bayramı arife günleri ikindi namazından sonra köyün tüm erkekleri mezarlığa gider. İmamların okuduğu Kuran'dan sonra dua edilir sonra herkes kendi yakınlarının mezarına gider ve onlara dua okur. Askere gidecek gençler köylüyle vedalaşmadan önce mezarlığa gelip ölmüş yakınlarına dua eder ondan sonra tüm köylüyle vedalaşıp yola öyle çıkar. Mezarlıktaki ağaçları kesmek hoş karşılanmaz ve bu ağaçların kesilmesine müsaade edilmez. Çocuğu olmayan kadınlar, herhangi bir sıkıntıya duçar olan kimseler hemen hemen her köyde bulunan ve Erenler adı ile anılan dağ başlarındaki yatırlara giderler. Adaklar adayıp, dua ederler. Tüm bu inanışlar ve uygulamalar eski Türklerdeki atalar kültürünün İslâmî motiflere bürünerek veya İslâmîleşerek devam ettiğinin birer işareti sayılabilir.

2.2.3. Tabiat Kültleri

Tabiat kültürleri eski Türk inançları içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Eski Türk topluluklarında tabiat kültürleri, yer ve gök kültürü olmak üzere ikili bir görünüm almaktadır. Yer kültürünün değişik unsurlardan meydana geldiği görülmektedir. Eski Türkler tabiatta mevcut hemen her varlıkta mahiyeti kavranamayan gizli bir takım güçler bulunduğunu düşünüyorlar, bu sebeple dağ, tepe, taş, kaya, ağaç veya su gibi nesneleri canlı kabul ediyorlardı [Ocak, 1983: 27]. Bu telakkinin tarihi belgesini Orhun Kitabeleri teşkil etmektedir. Bu kitabelerde kısaca yer-su'lar (yer-sub) şeklinde sık sık zikredilen [Ergin, 1973: 37-43] ve Göktürklerdeki inanışı hakkında çeşitli ipuçları veren satırlarla tasvir olunan tabiat kültürü, Türklerde değişik bir mahiyet kazanmıştır [Ocak, 1983: 27-29].

Dünyanın muhtelif yerlerinde muhtelif zamanlarda yaşayan insan topluluklarını fiziki çevrede görülen tabiat parçaları, yahut değişik şekillerde tezahür eden tabiat olayları etkilemiştir. Bu sebeple tabiat kültleri, dinler tarihi çalışmalarına göre pek çok yerde mevcut olmuştur. İptidai ve gelişmiş toplumların hepsinde buna rastlanmaktadır. Ancak Türkler de, Yunanlılar ve Romalılarda olduğu gibi, tabiat kültleriyle ilgili birer Tanrı ve bunların tarafından efsaneler teşkil etmemiştir [Kafesoğlu, 1980: 43-45]. Çünkü yersuların bizzat kendileri ilahî bir varlık olarak düşünülmemiş yani başka bir ifadeyle; dağ, tepe, taş, ağaç, kaya, suya vs. maddî varlık olarak doğrudan doğruya takdis ve tapınma konusu olmamıştır. Bu varlıklara sadece kutsallık atfedilmiştir.

Eski Türklere göre bütün tabiat, bugün ancak ruh diye ifade edebildiğimiz gizli güçlerle doludur. Dağlar, tepeler, ağaçlar ve kayalar hisseden, işiten, iyilik veya kötülük yapabilen varlıklardır; daha doğrusu bunları yapan onlardaki gizli güçlerdir. Bundan dolayı, Eski Türkler, bu varlıkların bizzat kendilerine değil, gizli güçlerine takdis hissi beslemişler ve korku, minnettarlık, saygı karışımı bir tavır takınmışlardır [Ocak, 1983: 27-29].

Tabiat kültlerinin izlerine meşhur Oğuz Kağan destanının İslâm öncesi biçiminde de rastlanmaktadır. Oğuz'un semavî menşe'li iki karısından olma çocuklarının Gök, Gün, Ay, Yıldız gibi gök mefhumuyla, Dağ, Deniz gibi yer mefhumuyla alakalı isimler alması, dikkati çekmektedir. Göğün bizzat kendisi de Türkler de tabiat kültürünün bir parçası olarak görülmekte ve Gök Tanrı mefhumundan tamamıyla ayrı tutulmaktadır. Bu itibarla, güneş, ay ve bütün yıldızlar tabiat kültürünün unsurlarıdır [Ocak, 1983: 27-29].

Türkler, işte bu sebeple Güneşi, Ayı ve bazı yıldızları takdis ediyorlardı. Meselâ Hunlar güneşe ve aya çok önem veriyorlar ve bunlar için çeşitli törenler düzenliyorlardı. Göğe ve yere, Güneş ve Aya yani onlardaki var olduğunu sandıkları üstün güçlere kurban kesiyorlardı [Eberhard, 1996: 80]. Ebu Dülef de X. yüzyılda Çiğiller arasında çeşitli yıldızların takdis edildiğini tespit suretiyle gök kültürünün varlığını bize göstermektedir [Ocak,1983:27-29].

Yer kültürünün de olduğu gibi gök kültüründe de bizzat gök cisimlerine tapınma söz konusu değildir. Bu cisimlerle ilgili dinî merasimler Ebu Dülef'i ve öteki müşahitleri,

bunların mahiyetine vakıf olmadıkları için yanılmış, Türklerin bu cisimleri tapınma konusu yaptıklarını sanmışlardır. Tabiat kültleri, tıpkı atalar kültü gibi, Türklerin muhtelif dinlere girip çıkmalarına rağmen yinede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Tabiat kültlerini eski Çin'de ve Kore kavimleri arasında da önemli bir yere sahiptir [Ocak,1983:27-29].

Eski Türk inançlarının temelleri, Gök Tanrı, Güneş, yer, su, atalar kültü, tabiat kültleri ve ocak yani ateş kültleriydi. Bu bağlamda Asya halklarının inandığı Şamanizm'in temelinde insan, ruh ve tabiatın birliği ve uyumu düşüncesi yer almaktadır. Şamanist inanç dünyasında kainat, dünya, insan, ruh, hayvan ve bitkiler âlemi, yaratma faaliyetleri açısından bir bütündür. Dünya ve Gök, yaratma kudretini birlikte ve iş birliği şeklinde gerçekleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, tek bir Yaratana yerine bir çok yaratıcı güç, bir birliktelik içinde yaratıcı (ilah) fonksiyonunu üstlenmektedir. Bundan dolayı da eski Türkler bütün yaratıcı unsurları, yaratıcılık vasıflarından dolayı mukaddes saymaktadır. Bunun tabii bir neticesi olarak Asya'nın göçebe halklarında gök, su, yer gibi tabiat varlıklarına saygı gösterme, bunları kutsama bu göçebe halkların inanışlarının özünü oluşturmaktaydı [Ocak, 1983: 29].

2.2.4. Su Kültü

Türklerde toprak yalnız başına fazla bir mana kazanamamıştır. Bundan dolayı eski Türkler bu anlayış gereği "yer-su" yani "yerler-sular" deyimini kullanmıştır. Aileler su içtikleri pınarlar ile yaşadıkları yerlere kutsiyet vermişlerdir [Ögel, 1988: 421] [Turan, 2000: 51].

Tabiat ruhlarına Göktürk çağında kitabelerde görüldüğü gibi "yer-su" deniliyordu [Ergin, 1973: 37-43]. Bu tabir (yer-su) şekliyle Uygurlarda da vardı. Yer-sular kutsal sayılıyordu [Kefesoğlu, 1980: 291]. Kırgız Türkleri Tanrılar arasında sulara ve ağaçlara kurbanlar verirlerdi [Eberhard, 1996: 68].

Eski Türk inançlarında yer gibi suda iduk yani mukaddes idi. Ancak bu kavramın içine akan ve akıntılı olan bütün sular, ırmaklar, dereler ve pınarlar dahil idi. Göktürk kitabelerinde yer-su sahipsiz kalmasın diye Türk Tengrisi kağan gönderdi derken

kastedilen mukaddes Türk yurdu ve bütün mukaddes Türk sularıdır. Su onların hayat kaynağı ve yaşama gücüdür [Kalafat, 1990: 43].

Yüksek dağlar ve pınarlarda hayırlı ruhların mekanı sayılıyordu. Bunlara yer-su deniyordu ve bunlar takdis ediliyordu. Nitekim buralarda Tanrıya dua ediliyor kurbanlar kesiliyordu [Turan, 2000: 51]. Yeryüzü eski Türklerin "yer su" dedikleri kutsallıklarla doluydu. Birbirinden ayrılmayan bu iki kutsal varlık Tanrı ve Gök gibi insanların kaderlerini de çizebiliyordu. Türklerin üzerinde yaşadıkları yer ve sular aynı zamanda Türklerin koruyucusuydular. Göktürk yazıtlarında Türk yer suları Türk budunu yok olmasın diye onlara yardım ettiği belirtilmiştir [Ögel, 1997, C.: 2: 90].

Günümüzde Taraklı ve Göynük köylerinde suyun kutsallığı, temizleyici ve koruyucu olduğuna inanma ile ilgili çeşitli örnekler mevcuttur. Düğünün birinci günü damat gerdeğe girerken eline bir tas veya bardak su verilir ve bunu odanın her bir köşesine eşit şekilde dökmesi istenir. Bu şekilde bu kutsal suyun kötü ruhlardan ve kötülüklerden kişiyi koruyacağına inanılır.

Düğünün birinci günü damat gerdeğe girerken kapının önüne konulan içi su dolu bardağa tekme vurarak suyu etrafa saçar. Bu suyun uğur ve bereket getireceğine ve kötülüklerden koruyacağına inanılır. Sevilen bir kişi askere, hacca giderken veya uzak bir yolculuğa çıkarken çabuk ve kazsız belasız diye arkasından su dökülür. Yine gelin annesinin evinden çıkarken arkasından bir kova su dökülür. Bu dökülen suda koruyucu niteliktedir.

En eski devirlerden beri Türklerin tabiat kültüründe su önemli bir unsur olmuştur. Büyük İslâm bilgini Biruni "El Asarül Bakiye" adlı eserinde Oğuzların çok bereketli bir pınar yanındaki kayaya taptıklarını bildirmiştir. Bu 10. asır oğuzlarını yakından tanıyan bilginin verdiği bir haberdir. Eski Türklerde suyun yıkanmada fazla kullanılmamasının sebebi bir ayine bağlı olmasından ileri gelmektedir [İnan, 1976: 41].

Uygurlar yılda iki defa yere kurban verirlerdi ve kış mevsimini törenlerle kutlardı. Kötü ruhları uzaklaştırmak için altın ve gümüş kalpler içine koydukları suları birbirlerine serperlerdi. Su serpererek kötü ruhlardan temizlenirlerdi [Ögel, 1988: 211].

Suyun yeryüzünde büyük bir anlamı vardı. Evrendeki dört elementten biridir. Hem söndürdüğü ateşin karşıtıdır hem de tamamlayıcısıdır. Bereket sağlamadaki rolü iyi bilinmektedir ve bu özelliği kendisine hayatın kaynakları arasında yer almaktadır. Su yeryüzü gibi ana kabul edilmiştir. Ayrıca yağmur şeklinde içinden geldiği göğe bağlıdır. Ancak, Türklerin ve Moğolların asıl dikkatini çeken suyun saflık timsali oluşudur [Roux,2002: 143].

Suyun enginliği göğü yansıtan bir aynadır ve dolayısıyla yağmur gibi, o da suyu Tengri'nin hayatına katmaktadır. Dede Korkuta göre:" Su Tanrı'nın yüzünü görmüştür." Bu yüzden su kutsal sayılmaktadır [Ergin,1964: 27]. Bütün Türklerde eski ve yerleşmiş inanişaya göre su kutludur ve temizdir. Yıkanmak, kutlu ve temiz olan suyu kirletmek, böylece büyük bir günah işlemek demektir. Bu ise uğursuzluğa ve felakete sebep olur [Sümer,1980: 46].

Oğuzlar dinî inanişaların tesiri ile suya girmiyorlardı. Ayrıca yabancıların suya girmelerine engel oluyorlardı. Çünkü suya girmekle onların kendilerini büyüleyeceğinden korkarlar ve böyle yapanları para cezasına çarptırıyorlardı [İbni Fazlan, 1975: 31]. Yer-su kültü, Göktürk kitabelerinden anlaşıldığına göre VIII.yüzyılda Türk imparatorluğunda devletin resmi kültlerinde biri olmuştur. Bu kitabelerde yer-su, tıpkı bugünkü Türklerde olduğu gibi, yan yana zikredilmektedir. İslâm müelliflerinden Gerdizi, İrtiş boyunda yaşayan Kimekler'de su kültü bulunduğunu yazmaktadır. Onun verdiği malumata göre, Kimekler İrtiş ırmağını büyük sayarlar, ona taparlar ve secde ederler "su, Kimeklerin Tanrısıdır"derler [İnan,1998,C.:1: 385-396]. Kazaklarda ve Başkurlarda, sabahları yüzlerini yıkamayan çocuklara anneleri kızarken, ihtiyarlar, şaka olarak, "dokunmayın, buzağuları, kuzuları semiz olur " derler. Bu şaka aslında eski inanişaların bir yansımasıdır [İnan,1998,C.:1: 385-396].

Türkler İslâmîyeti kabul ettikten sonra su kültürünün izlerini uzun müddet muhafaza etmişlerdir. Bir köye yeni gelen geline su gösterme denilen ve kadınlar tarafından bir merasim yaparlardı. Bu merasim gelin geldiği günün ertesi sabah yapılırdı. Köyün kadınları ve kızları toplanıp gelini köyün yakınındaki ırmağa veya göle götürürlerdi. İhtiyar bir kadın gelini suya, suyu geline gösterdikten sonra " babalardan kalan su, analardan kalan su" diyerek bir şeyler söyler ve gelinin süslerinden bir gümüş para

koparıp suya atardı [İnan,1998,C.:1: 385-396]. Taraklı ve Göynük köylerinde duvak denilen düğünün üçüncü günü gelin ve onun yakın kız arkadaşları köyün yedi çeşmesini dolaşırlar. Her çeşmeden bir miktar su alınır ve bir kaba konur. Bu su muhafaza edilir. Kutsal veya bereketli sayılan bu suyu gelin içer veya israf etmeden çeşitli vesilelerle kullanır.

Günümüzde Taraklı ve Göynük köylerinde suyun kutsallığı, temizleyici ve koruyucu olduğuna inanma ile ilgili çeşitli örnekler mevcuttur. Bunlardan bazılarını belirtelim:

- Taraklı'nın İç dedeler köyünde bulunan yatırların yanında ki kuyuda köyde kuraklık ve su sıkıntısı olmasına rağmen su seviyesi hiç düşmemektedir. Bu köydeki inanışa göre yürüme ve konuşma rahatsızlığı olan çocukların bu suda yıkandığı zaman şifa bulduklarına inanmaktadır.
- Suyun kutsallığına hürmeten su ayakta içilmez oturarak üç yudumda içilmektedir.
- Evli eşlerden biri öldüğünde geride kalan eş, bir daha evlenecek olursa ölen eşinin mezarına gider ve eşinin mezarına su döker. Böylece ölen eşinin yüreğinin yanmasını ve üzülmelerini engelleyeceğine inanılır.
- Cenaze çıkan evin tüm suları dışarı dökülür. Bu belki yeni bir başlangıç, belki suyun ölüyle gitmesi isteği olabilir.
- Ölü, mezara gömüldükten sonra üzeri örtülüp toprak atma işi bitince tabutla beraber güğümle getirilen su mezarın üstüne dökülür. Su dökme işinin bir defada olmasına dikkat edilir. Yani mezarın bir başından diğer başına geldiğinde kaptaki su kalmaması lazımdır.
- Suyun fazla kaynamasının iyi olmayacağına, uğursuzluğuna inanılır. Ayrıca suya tükürülmez.
- Nisanın ilk yağmuru toplanıp bir kaba konur. Bunun içilmesiyle kısmetin açılacağına ve bereketin artacağına inanılır.

- Dügünlerde gelin yeni evine girmeden içi su dolu testi kırılır. Bunun uğur getireceğine ve kem gözlerden koruyacağına inanılır.
- Bayram sabahları genç kızlar köyün tüm pınarlarını yani çeşmelerini (yedi tane) gezerler ve ellerindeki kaplara hepsinden bir miktar su doldururlar. Bu suyun şifa olduğuna ve dertlerine derman olduğuna, kısmeti açacağına inanılır.
- Bayram sabahı bu çeşmelerden zezem suyu aktığına inanılır. Bu, bize eski Türk inançlarının İslâmî motiflerle süslenerek devam ettiğinin bir göstergesi sayılabilir.

2.2.5 Dağ, Ağaç Kültü

Dağ kültü çok eski çağlardan beri Türk Ulusu'nun yurt edindiği çeşitli ülkelerin hepsinde izine rastlanan bir unsurdur. Orta ve Merkezi Asya Dağları'nın çoğu Türkçe veya Moğolca mukaddes, mübarek, büyük orta, büyük hakan anlamlarına gelen Han Tenri, Bayan Ula, Kuttağ gibi adlar taşıyorlar. Göktürkler Budin İnli, İdik Ötüken gibi dağları takdis ederek "İduk Yersu" demişlerdir. Kırgız Türkleri Tanrılardan yalnız sulara ve ağaçlara kurban verirlerdi [Eberhard, 1996: 68].

Altaylı Türk Boyları'nda dağ kültü en önemli kült sayılmaktadır. Altaylı Türkler dağ şerefine ayinler düzenlemekte ve ilahiler okumaktadırlar. Onuncu asırdan beri Müslüman olan Türklerin halk tabakaları içinde dağ ve ağaç kültünün geleneklerini ve derin izlerine rastlanmaktadır [İnan,1998:253-259].

Gök Tanrı'ya sunulan bütün kurbanlar, adaklar ilgili dağa götürülerek orada törenle, şölenle gereği yapılmıştır. Orta Asya Türkleri arasında en yüce, en kutsal sayılan dağ "Ötüken"dir. Ötüken yalnız dağ değil aynı zamanda bir ormandır. Türkler, ona büyük saygı göstermiş, adaklar sunmuş, kurbanlar kesmişlerdir. Kurban, iyi ruhların sembolü ve yerinin gökyüzünde olduğuna inanılan "Bay Ülgen" için kesilmişse başı "doğu"ya, kötü ruhların sembolü ve yeraltında olduğuna inanılan "Erlik" adına kesilmişse "batı"ya çevrilir [İnan,1995:48-51].

Eski Türklerin inançlarına göre gökte oturan Tanrıya yeryüzünde en yakın olan yerler yüksek dağ başlarıydı. İslâmîyet'teki Arafat ve Musevilerin Turi Sina Dağları da bu tür inançlardan meydana gelmiş kutsal dağlardı [Ögel ,1997C.:2: 87].

Eski Türk hayatında ağaç ve orman insan hayatı üzerine tesiri olan mukaddes varlıklardı [Ergin, 1973:66].Yer su ruhların ve en önemli mümessili dağdır. Eski Türklerde dağ kültü Gök Tanrı kültü ile ilgili bir kült olmuştur. Hunlar mukaddes dağlarında her yıl Gök Tanrıya kurban keserlerdi. Eski Türkler dağların tanrı makamı olduğuna inanırlardı. Her boyun kendine mahsus mukaddes dağları bulunmaktaydı ve onu canlı ve her şeyi duyan bir varlık olarak tanıyorlardı. Eski Türkler ormanın tamamını kült saydıkları gibi bazı ağaçları da ayrıca takdis ederlerdi [İnan,1976: 30-39].

Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski devirlerinden beri yükseklikleri, gök yüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahîlik timsali kabul edilmiştir; bu yüzden de insan üstü varlıkların, ilahların mekanı olarak düşünülmüşlerdir. Dikeyliğin güçlü simgesi, ormanlarda, korla kaplı, ulaşılmaz ve gizemli, dorukları göklere varan ve dolayısıyla göğü alttan destekleyen ve evrenin merkezinde bulunan dağ Türk ve Moğol efsanelerinde önemli bir rol oynamıştır.

Dağ; yeryüzü çekirdeğinden göğe doğru bir yükselişi temsil eder ve tırmanarak onu tanrıya yaklaştıran bir tür erişmeyi simgeler. Dualar oradan daha iyi işitilir. Ölülerde sonsuz ikametgahlarından, özellikle onu bulamadıkları zaman, daha az uzaklaşmış olurlar. Kutsal bir dağı olmayan bir Türk veya Moğol kavminin bulunmasına imkan olmadığı anlaşılmaktadır [Roux,2002: 156-157].

Dağ kültü Türklerin ilk İslâmlaşma yıllarında kendisini göstermiş, Müslüman bir toplum da rastlanmayacak şekilde su, ağaç ve dağa kutsallık atfedilmiştir [Roux, 2002: 160]. Türklerin yaşadıkları alanlarda çaputlar bağlanmış ağaçlar görmek mümkündür [İnan,1998 : 244].

Kült konusu olan dağların coğrafi manaları değil, yüksek tepeleridir. Bunların pek çoğunun üzerinde yatır bulunmaktadır. Ziyaret, sunulan adaklar ve kurbanlar bu yatırların çevresinde cereyan etmektedir. Fakat işin ilgi çekici yanı hem ilgili

literatürde hem de şahsen yapılan araştırmalarda bu yatırların kimliklerini tespit etmenin mümkün olmamasıdır. Genel olarak bu yatırlar bir şahıs adı yerine Nohutlu Baba, amlık Baba gibi üzerinde buldukları dağın veya tepenin adıyla anılmaktadır. Oysa kimlikleri az çok bilinen yatırlar genelde dağ, tepe başlarında değil, herkesin kolayca ulaşabileceği köy, kasaba yahut Şehir içinde veya yakınında bulunmaktadır. Çünkü herkes tarafından kolayca ziyaret edilip Fatıha okunmak amacı söz konusudur. Dolayısıyla tepe üstündeki bu yatırların büyük bir kısmının gerçek yatırlar olmayıp bir takım sembollerden ibaret bulunduğu sonucuna varmak doğru grntyor [Ocak,1983: 76].

Şamanist Türk ve Moğol boylarında "Oba Kültü" denilen bir kltte çok yaygındır. Oba, steplerde toprak, dağ geçitlerinde taş yığınlarından meydana getirilen suni tepeler yani hyklerdir. Bu obalar, steplerde mukaddes dağ ve tepe yerini tutmaktadır. Şaman, filan oymağın koruyucu ruhunun filan yerde bulunduğunu söyler; boy veya oymak oraya bir hyk yapardı. Bu oba, o boyun tapınağı olurdu. Burada kurbanlar kesilir, dinî törenler yapılırdı. Obanın yanından geçen her yolcu atının kılından veya elindeki paavralardan bir parçayı adak olarak ağaçlara ya da taşlara bağlardı [İnan,1995: 60-63].

İslâm ncesi devirde dağ ve tepelerde mevcut olduğuna inanılan üstün g veya ruhların İslâmî devirde böyle kimliği meçhul evliya haline dönüştüğünü kabul edebiliriz. Herhalde Türkler Anadolu'da fetihden sonra yerleştikleri çeşitli yerlerde bazı dağ ve tepeleri, vaktiyle Orta Asya'da ki gibi, mukaddes tanımlar ve bunları hayali yatırlarla Őahıslandırmıř olmalıdırlar.

Eski Türkler'de ki dağ ve tepe kültüyle alakalı motifler sadece Bektaşi menakıbnmelerinde değil, İslâmî devirde kaleme alınan önemli bazı metinlerde de vardır. Mesela Dede Korkut Kitabı'nda kahramanlar sıkıştıkları zaman veya güç bir durum ortaya çıktığında, adeta canlı bir varlığa hitap edermişçesine dağlara seslenmektedirler [Ergin,1973: 53-57] [Ocak,1983: 70-77]. Bugünde Anadolu'nun bir çok yerinde dağ kültünün izlerini görmek mümkündür [Kalafat,1990: 35-36].

Taraklı'da her yıl düzenlenen hıdrellez bayramı Taraklı'ya tepeden bakan Hıdırlık denilen mevkide yapılmaktadır. Burada Hıdır Dedenin mezarının olduğu inanılmaktadır

[İşsever, 1994: 205]. Çocuğu olmayan kadınlar, herhangi bir sıkıntıya duçar olan kimseler hemen hemen her köyde bulunan ve Erenler adı ile anılan dağ başlarındaki yatırlara giderler. Adaklar adayıp, dua ederler. Yatır olduğuna inanılan dağlardaki ve mezarlıklardaki ağaçların kesilmesine müsaade edilmez. Bunlar eski Türk inançlarındaki atalar kültü ile dağ kültürünün müşterek sonuçları sayılabilir.

2.2.6. Ateş Kültü

Göktürkler ateşin kutsallığına inanırlardı. 568 yılında Bizans elçisi Zemakhos Orta Asya'da Batı Göktürk sınırına vardığı zaman Türkler onu ve arkadaşlarını ateş alevleri üzerinden atlatmak suretiyle kötü ruhlardan temizlemişlerdi. Ocağa saygı, yeryüzündeki tabiat parçalarından her birinin bir ruha sahip olduğu inancından dolayı dağ, tepe, orman, kaya, vadi, ırmak, demir, kılıç ruhlarına inaniş Türk inançları arasındaydı [Kafesoğlu, 1980: 27].

Türkler ateşe büyük saygı duyarlar. Havaya ve suya da saygı ve hürmetleri çoktur. Toprağa ve yerde ayin ve tören yaparlar [Ögel,1988:710]. Batı Göktürkler ve bunların dışındaki Türklerde ateşe fevkalade kutsiyet izafe ediyorlardı [Ocak,1983:183]. Ayrıca toprak, su, ateş, ağaç, demir veya toprak, su, ateş, ağaç, rüzgar şeklinde değişen beşli unsurlar telakkisinin mevcudiyeti görölmektedir [Esin,2001:19-14]. Bizans, Arap, Fars kaynakları eski Türklerdeki ateş kültürüne dair önemli kanıtlar içermektedir. Mesela İdris'i Uyurlarının ateşe taptığı bildirmektedir. Yine bu kaynaklarda Kırgızların ateşin temizleyiciliğine inandıklarından ölülerini yaktıkları ve ateşi mübarek saydıkları belirtilmektedir [Ocak,1983: 188].

Türklerde ateşe bakılarak kehanetle bulunulduğuna dair bilgilerde vardır. Buna göre büyük bir ateş yakılmakta ve bu ateşe kurbanlar sunulup dualar edilmektedir. Daha sonra ateşin içinden bir çehre yükselir. Eğer bu çehre yeşil ise yağmura ve bolluğa, beyaz ise kuraklığa, kırmızı ise kan dökölmesine, sarı ise salgın hastalığa, siyah ise hükümdarın ölümüne veya uzak yolculuğa işaret etmektedir [İnan,1998,C.:1: 488-490].

Türklerdeki benzer durumların Moğollarda bulunduğu görülmektedir. Moğollarda ölümlere ait bütün eşyaların ateşten geçirilerek temizlendiğini görmekteyiz. Ayrıca ateş temizleyici ve mukaddes sayıldığı için bıçak veya demir bir aleti ateşe sokmanın yasak olduğunu görüyoruz [Ocak,1983: 189].

Orhun Kitabelerinde ateş kültürünü ima eden en ufak bir iz olmaması batı Göktürklerinde ateş kültürünün İran tesiriyle oluştuğunu göstermektedir [Ocak,1983: 187]. Radloff'a göre Kazaklarda ateş kültürü önemlidir. Ateşe bazı hediyeler sunulur ve ateşin takdis edilmesi kadınlarca icra edilir [Radloff,1994,C.:1: 54 84].

Altaylılar ve Yakutlarda ateşin önemi büyüktür ve ateşe belli zamanlarda çeşitli yiyecek ve içecekler sunulur, çeşitli vesilelerle ateşe kurbanlar kesilir. Başkurtlar ve Kazaklar ateşe tutuşturulmuş paçavrayı hastanın etrafında dolaştırarak onu iyi etmeye çalışırlar. Buna "Alaslama" denir ve halen Anadolu'da "Alazlama" şeklinde kullanılır [İnan,1995: 67-71].

Yakutlar yemin törenlerini ateş ve ocak karşısında yaparlar. Şamanistlerin yaptığı her törende muhakkak ateş bulunur. Kurbanlık hayvanın bir parçası ateş ruhuna sunulur [İnan,1995: 71]. Ergenekon'dan çıkmak için demir dağı ateş yakarak eriten Türkler bu geleneği devam ettirmişlerdir [Ögel,1997: 33-38]. Demir parçasını ocaktaki ateşte kızdırıp örs üzerinde dövmektedirler. Ocaktaki bu ateşi söndürmeyip küle gömüp uyutarak ateşe saygılarını devam ettirmişlerdir. Türkler ateşe saygı olarak üstüne pis şeyler atmaz söndürmez ve söndürmek için su dökmezlerdi. Türkler ocaktan dışarıya ateş vermeyi uğursuzluk sayar ve ateş vermezlerdi [Kalafat,1990: 51]. Kırgızlar lambanın gazının bitmesini bekler onu söndürmezlerdi. Ölünün yakılarak temizleneceğine inanırlardı [İbn-i Fazlan,1975: 88].

Osmanlı Devleti sosyal yaşantısında ateş kültürüyle alakalı bazı benzerlikler göze çarpmaktadır. Buna göre Osmanlı döneminde nefesle bir şey söndürülmezdi. Bu sebeple mum asla üflenmez söndürmek için mum makası kullanılırdı. Yazın mangallar kaldırılırken birinin içinde ertesi seneye kalsın diye bir miktar kül bırakılırdı [Abdulaziz Bey, 2002: 360-362]. Vilayetnameyi Otman Baba'da belirtildiğine göre Fatih Sultan Mehmet hastalandığında Otman Baba büyük bir ateş yaktırmıştı. Dört servi ağacından yakılan bu ateşin başında dualar okunmuş ve nihayetinde Fatih

iyilemiştir [Ocak,1983: 186-187]. Bu olay ateş kültünün İslâmî motiflerle tamamlanarak Osmanlıda da devam ettiğini göstermektedir.

İslâm öncesi devre ait ateş kültünün bunlara benzer bazı örnekleri bugün Anadolu'da görülmektedir. Ocağın yansın, ocağın sönsün ifadeleri ocağın takdir ve takdisinin atalar kültürüyle irtibatından ileri gelir. Çünkü ataların canları yakılan ocağın içinde tecelli eder [Ocak,1983: 193-194]. Bu ifadeler aynı şekli ve manasıyla Taraklı ve Göynük köylerinde de kullanılmaktadır.

Bundan başka ateş kültünün izleri mahiyet değiştirse de Taraklı ve Göynük köylerinde devam etmektedir.Hemen hemen tüm düğünlerde gece ateş yakılır ve etrafında dönerek oynanır. Bu ateş ayininin folklorlaşmış hali olsa gerekir.Bundan başka yörede ateşe su dökerek söndürmek hoş karşılanmaz. Nazar değdiğine inanılan kişi için ateşe tuz atılır. Ateşin küllerini ayak altına atmak hoş karşılanmaz. Küllerin ayak basmayacak yerlere dökülmesine özen gösterilir. Bu gibi inançlar, eski Türklerdeki ateş kültünün izlerini hatırlatmaktadır.

2.2.7.Taş ve Kaya Kültü

Tabiatın ortasında bütün haşmetiyle duran iri bir kaya veya göğe doğru yükselen muazzam bir granit kütlesi, eski insanın yerine göre hayretini, yerine göre dehşetini celbetmiştir. Dayanıklılığı ile de sonsuza kadar var olabilmenin adeta sembolü gibi görünmüştür. Dünyanın hemen her tarafında eski çağlardan beri taşlara kayalara ibadet edildiği, bunların etrafında zamanla bir takım kültlerin meydana geldiği bilinmektedir. Eliade, taşların ve kayaların madde olarak tapınma konusu olmadığı kanaatinde. Ona göre, ilkel insan, taşa yahut kayaya değil, onda varlığını sandığı iyilik ve kötülük tevlid edebilecek “şey”e tapmıştır. O halde taş ve kayanın, kült konusu olan bizzat kendisi değil, o “şey”dir [Ocak, 1983: 73].

Orta Asya'da İslâm öncesi devirde Türkler'de bazı taş ve kayaların kutlu sayıldıklarını göstermektedir. Uygurlar'ın ünlü Kut Dağı Efsanesi bunun güzel bir örneğini teşkil eder. Bu eski kültün, günümüzde Orta Asya'da bütün kuvvetiyle sürdüğü görülüyor. Yakutlar, Kırgızlar ve Tatarlar'ın Altay Bölgesi'nde ki büyük büyük kayaları takdis

ettikleri, bunlarda bir takım ruhların ve ilahların mevcudiyetine inandıkları tespit edilmiştir. Anadolu'da günümüzde aynı durumu müşahede ediyoruz. Pek çok bölgede sünni ve sünni olmayan kesimlerde takdis edilen taş ve kayalara rastlanabilmektedir. Mesela Kırıkkale'nin Hasandede Köyü'ndeki caminin duvarına yerleştirilmiş olan irice bir taş, bölge Alevi-Bektaşileri tarafından ziyaret edilip büyük bir saygıyla takdis olunmaktadır. Bugün Anadolu'nun hemen her tarafında üzerinde Hz. Ali'nin "atının ayak izleri" bulunduğu söylenen ve bu yüzden takdis ve ziyaret olunan bir çok kayalara rastlanmaktadır [Ocak, 1983: 80].

Tükler kurak Orta Asya bozkırlarında yaşadıkları için suya çok muhtaçtırlar. Zaten suyu kutsal kabul ediyorlardı. Bunun için Türk sihrine, gök sularına, yani yağmura önem vermişlerdir. Yatçı denilen kahinler Türk ülkelerinde çıkan nadir bir taşı parçalara ayırıp birbirine sürtmek, suya atmak ve o esnada bilinmeyen bir takım dualar okuyarak yağmur yağdırmaya çalışıyorlardı. İslâm'ın kabulünden sonra yağmur yağdırma ananesi devam etmiş ve bu İslâm muelliflerince belirtilmiştir. Zamanımızda Anadolu'da yapılan yağmur dualarında merasimle suya çakıl taşları atılması, çocuklara takılan bir taşa da yat taşı yat boncuğu denmesi bu ananeye alakalıdır [Sümer, 1953: 2533-2535].

Taraklı ve Göynük köylerinde uzun süre yağmur yağmadığı zaman, köylüler yağmur duasına çıkarlar. Bu dualarda yağmur taşı kullanılmasa da eski bir Türk-İslâm geleneği olan yağmur duasının devam ettiğini söyleyebiliriz. Taraklı ve Göynük köylerinde ellerinde ve yüzünde yaralar çıkan kimseleri çakmak taşı ile tedavi etme uygulaması halen devam etmektedir. Bütün bu inanışlar eski Türklerdeki taş ve kaya kültürünün izleri sayılabilir.

2.2.8. Demir Kültü

Demir kültürünün kökeninin milattan önce iki bin yılına ulaştığı kabul edilmektedir [Köseoğlu, 1991: 33]. Asker bir millet olan Türkler demiri takdis ediyorlardı. Göktürkler Avarlar'a tabi olarak yaşarken bu devlete vergilerini imal ettikleri demirden veriyorlardı. Ergenekon destanına göre Göktürkler demir madeni olan dağı

eritmek suretiyle bağımsızlıklarına kavuşmuşlardır. Bunun için bu günün bayramında demiri merasimle örs üzerinde döverlerdi [Turan, 2000: 178]. Bu kutsiyeti dolayısıyla Türklerde demir özellikle kılıçlara saygı gösterildiğini ant törenlerinin demir şahit tutularak gerçekleştirildiği görmekteyiz. Doğu Hunları ant içmek için kurban edilerek akıtmış kan ile karışmış içki hazırlar buna bıçak batırdıktan sonra Gök Tanrıyı şahit tutarak ant içerdi [Esin, 1978: 93].

Eski Türkler demiri mukaddes mana saymışlardır. Bu inanç Türklerin İslâm ile tanışmasından sonrada devam etmiştir. Demirciliği Türkler şerefli meslek saymışlardır. Türk, Çin ve Arap kaynaklarının hepsinde Türklerin atalarının demirci olduğundan bahsedilmektedir. Firdevsi'nin Şehnamesinde Türklerle İranlıların çok eski devirlerde yaptıkları savaşlar anlatılmış ve Türk ordularının demirden çelikten kurulmuş ordular olduğu belirtilmiştir. Bir Yakut atasözüne göre demirciler ve şamanlar aynı yuvadan çıkmadır. Bu atasözü Şamanizmle demircilik arasındaki ilişkiyi açıkça göstermektedir. Türkler demiri ulu, büyük yani kutsal bir madde bilirlerdi. Yazıtlarda ebedi, mengü olarak nitelendirilen el, imparatorluk demire benzer olarak tanımlanmaktadır [İnan, 1998: 357-365].

Kırgızlar ve Kazaklar demirden kötü ruhların kaçtıklarına inanırlardı. Lohusa kadınlara musallat olan alkarası veya albastının çelikten korktuğuna dair inanç bazı Anadolu köylerinde vardır. Başkurtlar ölünün göğsüne bıçak, makas, çekiç gibi bir şey koyarlar [İnan,1988: 231]. Osmanlı Devletinin kurulduğu bölge olan Söğüt'ün bazı köylerinde bu inanç devam etmektedir [Demir,2000: 287]. Taraklı ve Göynük köylerinde ölen kadının göğsüne makas, erkeğin göğsüne bıçak konmaktadır. Yeni doğum yapmış, kırkı çıkmamış kadınları ve çocukları kırkbastıdan korumak için yatağının altına bıçak konulur.

Gelin, gelin olduğu eve girerken bıçak gibi bir demire basarak girer. Çocuklar düşerlerse düştükleri yere çivi çakılır. Köylüler, birbirlerinin elinden makas, bıçak almazlar. Yere konur, diğeri ondan sonra alır. Bütün bu inanışlar eski Türklerdeki demir kültürünün izleri sayılabilir.

2.2.9. Şamanizm

Eski Türklerde Şamanların dinî ve sihri hayatın merkezi durumunda görülmeleri Türklerin Şamanlık diye bir dinî olduğu inancına yol açmıştır. Şamanlar mistik tecrübeler yapabilme kabiliyeti olan sihir bilen şeytan ve cinlerle ilgi kurup onları etkileyebilen ve gelecekte haber veren kimselerdir. Bazı kaynaklarda Kamların tanrı ile ilgi kurarak ondan emir aldıklarına dair bilgiler nakledilmişse de ne Şamanlık bir din ne de Kamlar peygamberdir [Köseoğlu, 1991: 34] [Turan, 2000: 54-60].

Şamanizm kelimesi Türk ve Moğol toplumlarının dinîni tanımlamak için kullanılmıştır. Bu anlatım hatasından ileri gelse de hepte nedensiz değildir. Diğer dinsel olguların tüm Altay toplumlarında aynı olmamasına karşın Şamanizm, hayret verici bir biçimde küçük ayrıntılar hariç tüm Altaylarda aynı biçimdedir. Şamanizm Şamanın belirli sonuçlar elde etmek için belirli bir bağlamda gerçekleştirdiği özgün eylemlerin bütününden oluşmaktadır [Roux, 2002: 63].

İslâmiyet'ten önce Türkler arasında tam bir din birliği ve hakimiyeti mevcut değildi. Bir başka ifadeyle, Türk kavimleri, İslâm öncesinde değişik dönemlerde bir çok din veya inanç sistemi içinde buldukları gibi, farklı coğrafi yerleşim bölgelerinde olmalarından dolayı da aynı dönemlerde Eski Türk İnançları içinde yer alan Şamanizm, dinden ziyade temel prensibi ruhlara, cinlere, perilere emir ve kumanda etmek, gelecekte haber vermek düşüncesi olan bir sihirdir. gerçek Şamanlığın tarihi Türk topluluklarında görülen yer-su inançlarıyla bir ilgisi mevcut değildir [Kafesoğlu, 1980: 34-35] [Roux, 2002: 66]. Şamanlık, girdiği bölge halkının maneviyatına, ruh dünyasına bürünme kabiliyetinde bir inanç sistemidir [Şapolyo, 1964: 51].

Arkeolojik ve etnolojik kanıtlar, Şamani inançların ve yöntemlerin en azından yirmi ile otuz bin yaşında olduğunu bildirmektedir. XI. asırda İslâm, Türklerin genel ve millî dinî hâline gelinceye kadar Şamanizm veya Şamanilik bir çok Türk göçebe arasında hâkim bulunuyordu [Turan, 2000: 48]. Türkler birbirilerinden farklı inanç sistemlerine girmişlerdir. İslâm öncesi Budizm, Zerdüştilik, Manihaizm, Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi bir çok dinî kabul eden Türkler, İslâm öncesi dönemlerde âdeta bir arayış içinde bulunmuşlar ve bundan dolayı da her türlü inanca açık olmuşlardır [Kitapçı, 1988: 57-60].

Osman Turan'a göre, Türkler yabancı kültürlerin ve dinlerin tesirinde kalmışlarsa da asıl büyük kitle şamanisttir. Ancak o eski Türkler'in Şamanizm içinde tek Tanrı mefhumuna eriştiklerini kabul etmektedir [Ocak, 1983: 22] [Turan, 2000: 48-53].

Rodloff'un çalışmalarından sonra Eski Türklerin dinî kabul edilen Şamanizm, bugün artık din değil bir büyü sistemi olarak kabul edilmektedir. Atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü inanç ve merasimlerinin uygulanış biçimiyle bizzat Şamanizm zannedilmiştir. Şamanizm Türklerin İslâmîyet'i kabulüne kadar yaşamış hatta bazı izlerini daha sonrada devam ettirmiştir [Ocak, 1983: 33-37].

Şamanistlere göre esen rüzgarın çıkardığı ses, dağlardaki yankı, suların şırıltısı hep manalı sözlerdir. Bunları fani insanlar anlamıyorlarsa da gökten ülüş alan kamlar anlarlar. İslâmîyet'i kabul eden Türklerin bu Şamani akideyi muhafaza etmeleri için kolaylık göstermiş ve İslâmîyet'in cin ve melek hakkındaki akidelerde bu eski Şamani akideyi devam ettirmeye zemin hazırlamıştır.

Özellikle Avrupalı etnograflar, Orta Asya ve Sibirya Türklerinden kabul edilen Tunguz kavimlerinde görülen bir çok şamanist inançları, eski Türk inançları olarak algılamışlar ve bunları, bütün Türk dünyasına teşmil ederek, Şamanizm kavramı altında toplamışlardır [Kalafat, 1990: 11].

Şamanizm ve eski Türk inançları arasındaki kısmî bir bağın, tanım da belirtildiği üzere, varlığını kabul etmekle beraber, sadece belli bir bölgeden veya belirli bir Türk kavminden yola çıkarak, eski Türk inançlarını bütünüyle şamanist inançlar olarak değerlendirmek, bütünlüğü yakalamak açısından doğru olmamaktadır. Unutmamak gerekir ki, Türk dünyasını, bir bütün olarak ele aldığımızda Türkler, İslâm öncesi değişik semavî dinlere (Musevilik, İsevilik) ve semavî olmayan değişik inanç sistemlerine (Budizm) intisap etmişlerdir [Esin, 1978: 144-160].

Dolayısıyla, eski Türk inançları içinde şamanist bazı törevî boyutlu inanç unsurları bulunuyorsa da, eski Türk inançlarının bütünüyle Şamanizm'den ibaret olduğu iddia edilemez. Bir başka ifadeyle, eski Türk inançları geleneğinde, kısmen de olsa hem şamanist inanç türleri, hem de daha sonra kazanılan semavî ve semavî dışı inanç unsurları da bulunmaktadır [Ocak,1983:33-37].

2.2.10. Şaman (Kam)

Şaman kelimesinin kaynağı konusunda farklı görüşler vardır. Kelimenin aslen Mançuca ya da Moğolca olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, Sanskritçe'den geldiğini de kabul edenler vardır. Şaman kavramı, Mançu dilinde "oynayan, zıplayan, bir iş görürken sürekli olarak hareket eden" anlamındaki "şaman" kavramından gelmektedir. Şaman kavramı, bir görüşe göre, Hindistan'daki Pali dilinde "ruhlardan esinlenen kişi" anlamına gelen "şemana" kelimesinden türemiştir. Bir başka görüşe göre, Şaman kavramının kaynağı, Sanskritçe'de "budacı rahip" anlamına gelen şamana kelimesidir [İnan, 1995: 72-73].

Kam, aslında Türk kavimleri arasında şaman için kullanılan bir adlandırmadır. Özellikle Altaylılar, Şamanlara genellikle Kam demektedirler. Mahmut Kâşgarî'ye göre kamlar, ruhlarla ve cinlerle fânî insanlar arasında aracılık eden, cin çarpmalarına karşı bir takım efsunlu âyinler düzenleyen kâhinlerdi. Hastalıklara şifa arayan ve topluma tıbbî ve mânevî tedavi hizmetleri sunan kamlar, örneğin Yusuf Hâcib'e göre otaçı, yani hekimlik icra eden sağlık adamları idi [İnan, 1995: 72].

Şamanlar, Gök Tanrı tarafından görevlendirilmiş gizli güçlerle donatılmış, Tanrı ile insanlar arasında aracılık yapan, bazı tanrısal nitelikler, gizli bilgiler taşıdığına inanılan rahiplerdir. Tanrı ve ruhlarla insanlar arasında aracılık yapan Şamanlar, insanların değişik sorunlarına çözüm bulurlardı. Bunların başında hastalara şifa bulmak gelmektedir. Şaman, destansı ve metafizik yolculuğu ve çabaları aracılığıyla hastasının normal, sıradan, içinde kendinî hasta olarak tanımladığı gerçekliği aşmasına yardımcı olmaktadır.

Şaman, hastalarına, hastalıklara ya da ölüme karşı giriştikleri savaşta hissî ve ruhî olarak yalnız olmadıklarını göstermektedir. Şaman, derin bir düzeyde kendi özel güçlerini hastasıyla paylaşmakta ve onu, başka bir insanın ona yardımcı olmak için kendisini feda etmeye hazır olduğuna ikna etmektedir.

Bugün belki de alternatif tıp alanında "büyücü doktor" olarak adlandırdığımız Şamanlar, kendilerinin ve topluluklarının üyelerinin sağlığı ve esenliği için, geliştirdikleri ve kuşaktan kuşağa devamını sağladıkları son derece olağanüstü kadim

tekniklerin koruyucuları olduklarını söyleyebiliriz. Şamanlar, iyi ruhların faydalı etkilerini sürdürürler ve kötü ruhların zararlı etkilerini önlemeye çalışırlardı. İnsan ruhunun ölümden sonra göğe çıkabilmesi için, parlak cenaze törenleri yapılır, kurban kesilir ve mezarlara kıymetli eşyalar konurdu. Tören sırasında çalınan davulun içine ruhların toplandığına inanılırdı [İnan, 1995: 91-92].

Şaman evleri,etrafında ayrılmayan, öfkeli anlarında hayattaki akrabalarına zarar verebileceği sanılan ölümlerin ruhlarını uzaklaştırır. Bazılarını yer altı katlarına kadar kovalar, kurbanları yüksek Tanrılara sunmak için kat kat göklere çıkar. Gökyüzündeki Bay Ülgen ve karanlık dünyasındaki Erlik gibi ruhlarla dostluk kurar onlarla konuşur. Hastalığı iyi ederler. Böylece insanların ruhları ile sıkı temas halindedir. Şaman törenleri de bu surette Tanrılar ve ruhlarla kendisi arasında bağlantı kurmaya kabiliyetli şamanın vecdi hareketlerinden ibarettir. Şaman özel kıyafetler giyer, maske takar, davulunu çalar, kendinden geçinceye kadar zıplar, sıçrar, acayip sesler çıkarır, yalvarır, söylenir, bazen de bayılıp düşer, böylece maksadına ulaşmış olur [Kafesoğlu, 1980: 30] [İnan, 1995: 72-119].

Şaman olabilmek için ya şaman ailesinden gelmek yada şahsi kabiliyet sayesinde hidayete ermek gerekmektedir. Şamanistlerde kurbansız ayin yapılmaz,her ayin için kanlı veya kansız kurban bulunması gerekmektedir [İnan, 1995: 97] [Radloff, 1994, C.:1: 15-18].

Şaman gücünün kökeni ister kalıtım,ister görülmeyenin armağanı olan bir yetenek veya uzun bir acemilik dönemi yada yetki sağlama isteği olsun amacına genellikle inzivada veya diğer büyük ustaların yanında gerçekleştirilen sabırlı bir yetişme dönemi geçirmeden ulaşamaz. Şaman güçten düşürücü şekilde gerçekleşen ve sonuçta kendinî bitkin düşecek bir deneyim için tüm olanaklarını toplamaya çalışmalıdır. Şaman at başına benzer bir değnek, büyücü süpürgesi gibi bir tür binek hayvanı, evreni yansıtan ve gökte yazılı olanı okumaya yarayan tunç bir ayna,bir başlık ve davul gibi eşyalarla bütünleşmiştir [Roux,2002: 63-65].

Şamanın tamamen hayata dönük ve olumlu eylemler gerçekleştirmek isteyen kişiliğiyle hiçbir zaman kara büyüye alet olmaz ve hiçbir zaman kötülük yapmaz.

Sahip olduğu yetkileri kendi kişisel hizmetinde ve kendi savunma amacıyla bile kullanmaz [Roux, 2002: 63-65].

Şamanlığı diğerk dinlerden ayıran özellik şimdi yaşayan insanlarla onların ataları arasında sıkı bir münasebetin mevcut olduğuna dair inanıştır. Bu durum karşısında ancak kendi cetleriyle sıkı bir münasebet kuran kimse şaman yada kam olabilirdi. Şamana Türk halkları arasında kam denir, o duaların merasimi icrasını idare eder [Radloff, 1994, C.:1: 13-26].

2.2.11. Müslüman Türklere Şamanizm'in Kalıntıları

İslâm ölülerin zaman kaybetmeden törensiz şekilde gömülmesini isterken Türkler cenaze törenlerini çok zengin ve farklı kutlamaktadırlar. İslâm şans oyunlarını yasaklarken Türkler bu oyunlara çok düşkündür. Bu kültürel çatışmalar kimi zaman İslâm lehine kimi zaman Türkler lehine çözümlenmiştir. Cenaze töreni İslâm dünyasında gelenek olmuş, Türkler İslâm kurallarına göre kurban kesmişler ve suyu aktif olarak kullanmaya başlamışlardır [Roux, 2001: 272].

Anadolu'ya gelen Türkler Müslüman olmakla beraber büyük göçebe kitlelerin kısa bir zamanda ve hususiyile uzun göçler sırasında yeni dinî iyi öğrenmeleri ve onun gerektirdiği şekilde yaşamaları kolay değildi. Bu sebeple Müslüman göçebeler eski Türk inançlarının tesirlerini kuvvetle muhafaza ediyorlardı [Turan, 2000 : 175].

Selçuklu sultanları çok dindar ve samimi Müslüman olmalarına rağmen eski matem usullerini aynen yaşatıyorlardı. Nitekim Konya'da ki Alaeddin Cami yanındaki türbeye defnedilmiş olan Selçuklu sultanları, İslâm geleneğine göre değil eski Türk geleneğine göre mumyalanarak defnedilmişlerdir [Turan, 190: 95].

Eski Türkler Tanrıya dua ve ibadet ederken, büyüklerin huzuruna çıkarken, dinî ve milli bayram şenliklerinde, cenaze merasimlerinde, üzüntü, saygı, ve sevinç alameti olarak başlarını açıyorlardı. Bu eski Türk geleneği Büyük Selçuklularda ve Anadolu Selçukluları zamanında halk ve hükümdarlar arasında yaşamıştır. Büyük Selçuklu sultanı Alparslan, Şamani Cengiz Han gibi Tanrının huzuruna başı açık çıkıyor ve dua

ediyordu. Yine Anadolu Selçuklu sultanları yas törenlerinde eski adetlerden biri olan bu geleneği devam ettirdiler. Örneğin 1. Alaaddin Keykubat, Mevlana Celaleddin Rumi'nin babası Baha Veled'in ölümü üzerine, sarayında taziyeleri bu şekilde kabul ediyordu. Yani taziye töreninde bulunanlar külahlarını ellerine alıyorlardı [Taneri, 1997: 195] [Turan, 2000: 176] [Sümer, 1980: 406]. Türkiye Selçukluları döneminde yağmur dualarında başını açarak dua edildiğini görmekteyiz [Taneri, 1977: 48].

Külâh ele almak aynı zamanda saygı tezahürüydü. Kirman Selçuklu hükümdarı Kavurd Bey yeğeni sultan Melikşah'a karşı baş kaldırmış fakat yenilerek esir alınmıştı. Esir edildiğinde Melikşah amcasının yanına gitti. Atından indi, külâhını başından çıkardı [Taneri,1997: 195] Bu şekilde, İstanbul'un fethi sırasında Akşemsettin çadırında başını açarak dua etmişti [Turan, 2000: 176] [Sümer, 1980: 406].

Taraklı ve Göynük köylerinde de özellikle 45-50 yaş üstündeki erkekler köylerine bir devlet büyüğü geldiği zaman ya da şehre gidip bir devlet dairesine gittikleri zaman saygı ve tazim göstergesi olarak başlarındaki şapkalarını çıkarıp ellerine ya da koltuklarının altına alırlar.

Büyük devletlerin ve Tanrıların efsaneleri ayinlerde okunan ilahîler, kahramanların destanları, masallar, hurafeler bir milletin değil tüm beşeriyetin düşünce tarihini ve onun çeşitli gelişme ve olgunlaşma safhalarını öğrenmek için önemli materyaller teşkil ederler. Örnek olarak yaşanan özel bir olayın bizim ya da sevdiğimiz içinde gerçekleşmesi için "*darısı başına*" deriz. Bu temenni ya da dua İslâm öncesi devirlerin dinî merasimlerindeki Tanrıya sunulan saç geleneği ile yakından alakalıdır [İnan, 1998 ,C.:1: 454-455].

Doğu İslâm Türklerinde bu inançların son zamanlara kadar bütün kuvveti ve ilkel şekliyle yaşadığı görülmekteydi .Anadolu Türklerinde bu hurafenin şaka olarak yaşadığını "baştan çevrilip verilen sadaka"da görüyoruz. Mesela bir arkadaşı "yahu, şunu bana versene!" diye ısrar ederse "haydi başım sadakası olsun!" diye kafayı dolaştırarak şaka yapanları görüyoruz. Bu da eski inançların bir kalıntısıdır. Bunlara benzer bir çok adet ve inanışlar vardır ki eski devirlerden beri değişik şekiller alarak devam etmektedirler. Örneğin, muskaların Uygurlarda değişiklik göstererek devam ettiği biliyoruz [İnan, 1998,C.:1: 454-455].

Eski Türk inanç geleneğinin kuvvetle hüküm sürdüğü eski devirlerde “yog aşı” yahut “ölü aşı” denilen tören ve ayin doğrudan doğruya ölüyü doyurmak ve memnun etmek için yapılmıştır. Altay dağlarının ormanlarında iptidai yaşayan toplumlar bugün bile bu yog ayininde ölüye “ye-iç bize ve hayvanlarımıza dokunma!” diye hitap ederler ve ölünün bu törende hazır bulunduğu inamlar [İnan, 1998, C.:1:456].

Bu şekilde inançların benzeri olarak Taraklı ve Göynük köylerinde cenaze çıkan evin tüm suları dışarı dökülmekte, ölünün yakınları tarafından kullanılmayacak eşyaları fakirlere dağıtılmakta, ölümünün yedinci günü de akşam namazından çıkanlara halka denilen yeni pişmiş sıcak hamur ekmeği dağıtılmaktadır. Yine cenaze evinin maddî durumu iyiye sevabını ölüye hediye etmek üzere mevlit okutulmakta ve pilav hazırlanıp tüm köylüye ve komşu köyden gelenlere sunulmaktadır. Bu âdetler eski Türk inanışındaki ölü aşı geleneğinin izleri sayılabilir.

Batı Türkistan Müslümanları arasında eski Türk inançlarının izlerine rastlanır. Semerkant çevresindeki bir beldenin yakınındaki “Çoban Ata” tepesinde yapılan bir dinî törenden sonra kurbanlar kesilmiş, çocuğu olmayan kadınlar ağacın altında dua edip, paçavra bağlamışlardır [İnan, 1998, C.:1: 456].

Semerkant hicretin birinci asrından beri İslâm memleketi olmuştur. Büyük fakihler, hadis alimleri, İslâm mücahitleri, büyük mutasavvıflar yetiştirmiş bir beldedir. Buna rağmen Şamanizm gelenekleri Müslüman velilerin uydurma mezarlarına sığınarak bin yıl yaşamıştır [İnan, 1998, C.:1: 465-468].

Mezarlara ve ağaçlara nezir olarak paçavra bağlamak en iptidai eski Türk geleneklerinden biridir ve bütün Müslüman Türklerin halk tabakası içinde dinî bir vazife imiş gibi telakki edilmektedir. Eski Türkler bu “nezri” dağ, orman, ağaç, su ruhlarına, umumiyetle “yer-su” dediğimiz Tanrıya bağışlar. “Yer-su” ruhları merhametli ve koruyucu ruhlardır; az şeye kanaat ederler. Darılmadıkça kanlı kurban istemezler. Müslüman Türkler ise bununla bir velinin ruhundan istimdat ederler. Yani “yer-su” tanrıları, gerçek veya uydurma velilerin mezarlarına yerleşerek eskiden Şamanlık devrinde aldıkları paçavraları almaya devam ediyorlar [İnan, 1998, C.:1: 456].

Türklerde en yaygın geleneklerden biri de yağmur, dolu yağdırma ve fırtına çıkarma yahut bunları durdurma kuvvetine malik bir taşın bulunduğu olan inançtır. Bugün de tüm Anadolu'da yağmur duasına çıkılmakta bu şekilde eski Türk geleneği İslâmî motife bürünerek varlığını devam ettirmektedir. Bundan başka Anadolu'nun bazı bölgelerinde, Yakutlarda ve Altaylılarda tespit edilen ağaç kütlü de vardır. Evladı olmayan Yakut kadınının bir nevi çam ağacına tapınarak dua ettiği gibi, Beyşehir köylerinden birinde bir ihtiyar ağacı yanında dua ederek ve ağacın altından geçerek çocuk isteyen köylü kadınların bulunduğu müşahede edilmiştir [İnan, 1998, C.:1:456].

Matem töreninde ölünün bindiği atın kuyruğunu keserek kurban etmek, ağacı kutlu saymak, uzun ömürlü olması, daha önce ölen çocuklar gibi ölmemesi için çocuklara Yaşar, Durmuş, Duran, Satılmış, Satı gibi isimlerin konması, türbelere adak adanması, dilek ağaçlarına çaput bağlanması gibi âdetler ve nazar değmemesi için tahtaya ya da bir zemine vurmak, hastalık dolayısıyla çocuğun adını değiştirmek bu kapsamda değerlendirilir [İnan, 1995: 207]. Nitekim bu anlamda Taraklı ve Göynük köylerinde eski Türk inançlarının bir devamı sayılan türbelere adak adanması, dilek ağaçlarına çaput bağlanması, nazar değmemesi için tahtaya ya da bir zemine vurmak, hastalık dolayısıyla çocuğun adını değiştirmek gibi adetleri hala görmektediriz.

Eski Türklerde bazı törenler tamamıyla unutulduğu halde kelimeleri kalmıştır. Mesela eski devirlerde hastaları alazlama (alaslama) töreni vardır. Baştan çevirip sadaka vermek adeti İstanbul'da; nazar dokunarak hastalanan birinin başından tuz çevirerek ateşe atma adeti de Anadolu'nun muhtelif yerlerinde müşahede edilmiştir. Bunların bir kısmı cemiyet için zararsız örf ve adetler haline gelmiş, dinî inançlarla alakasını kaybetmiştir. Büyük bir kısmı ise İslâm dininin mukaddesatından imiş gibi kabul edilerek İslâmîyet'in özüne uymayan bid'atlar halini almış ve toplum hayatı için de çok zararlı gelenekler haline gelmiştir [İnan, 1998, C.: 1: 465-468].

Kurşun dökme adeti de eski Türk geleneklerindedir. Eski Türklerde buna "kut kuyma" denir ki "kul dökme" demektir. Kötü ruhlardan birinin çaldığı kutu, yani "falih, saadet unsurunu" geri döndürmek için yapılan bir sihir ayinidir. Taraklı ve Göynük köylerinde de nazar değdiği zaman kurşun dökme, ateşte tuz çatlatma, baştan çevirip sadaka vermek gibi adetleri görmek mümkündür.

İslâm dininin gerçek anlamından habersiz olan bazı toplumlar da, aydın din adamı bulunmadığı için, manevi ihtiyaçlarını din perdesi altındaki Şamanizm kalıntılarıyla tatmin etmeğe mecbur oluyorlardı. Üfürükçülük, kocakarı tedavileri, mezarlardan medet ummak, nezir olarak paçavralar bağlamak, doğum buhranlarını al karasının marifeti sanmak ve saire şamanizmin en zararlı kalıntılarıdır.

Cahilliye devrinden kalma inançlarla ve İslâm dinine aykırı görülen görenek ve geleneklerle din adamları mücadele etmişler ve bu geleneklerle mücadele etmekte devam ediyorlar. Aydın genç din adamlarının önemli vazifelerinden biri, İslâm inancına aykırı olan bu kalıntılarla mücadele etmektir. Türk toplumunu bu zararlı toplumsal arızalardan kurtarmaya gerçek din adamları muvaffak olacaklardır [İnan, 1998, C.: 1 :479].

2.4. Eski Türk İnançları ile Gelenekler (Örf ve Âdetler) Arasındaki İlişki

Gelenek eskilerden kalmış ve daima riayet görmüş rivayetlerin, inanışların, anlayış ve düşüncülerle adetlerin tamamına denir. Her milletin kendine mahsus gelenekleri vardır. Bu gelenekler milletin benliklerini oluşturan unsurlardan biridir [Taneri, 1997 : 188].

Örf, toplumun alışıp, ülfet peyda ettiği, itiyat hâline getirdiği ve günlük yaşayışında uymak mecburiyetinde olduğu söz veya fiillerin bütünüdür. Diğer taraftan örf, bir davranış şekli ziyâde, millet tarafından toplumun nizamlayıcısı olarak kabul edilen âdet ve geleneklerdir [Seyyar; 2004: 547].

Zaman içinde bir toplumda meydana gelen ve toplumun ekseriyeti tarafından kabul edilen, eskiden beri sosyal hayatın çeşitli yönlerinde yerleşmiş olan ve sonraki nesillere hemen hemen aynı biçimiyle devredilen inanç, iş ve davranış tarzları içinde barındıran her türlü alışkanlığa ise gelenek veya âdet denilmektedir [Seyyar, 2004: 246]. Geniş anlamıyla âdet, bir nesilden ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, inanç, hayat tarzı, dünya görüşü, davranış kalıpları ve maddî yönü olmayan kültürdür. Batı literatüründe gelenek, "*toplumda değerler ve kurumların en ağır değişen ve eski âdetlerle yaşayan toplumların arasında bir bağ oluşturan sosyal miras*" veya "*geçmiş saygı*" olarak tanımlanmaktadır [Seyyar, 2004: 246].

Gelenekler, birçok sosyal içerikli ilişki düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedirler. Sosyal hayatın düzenli gitmesinde, toplumla ilgili olan kaidelerin uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin karşılama ve uğurlamalar, yemek ve sofraya düzenleri, geçiş dönemleri ile ilgili kutlama ve kutsamalar, kız isteme, nişanlılık ve evlenme usûlleri, cinsler, yaş grupları, meslek grupları arasındaki ilişkilerin biçimleri, selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar, bayramlar, mevsimler, önemli günlerle ilgili davranış biçimleri, ‘yas alma’, ‘baş sağlığı dileme’ (taziye) gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar, âdetlerin alanına girerler.

Geleneklerin kaynağı, Eski Türk İnançlarına, yani İslâm öncesi dönemlere dayanabileceği gibi, İslâm’ın toplumsal hayatta etkinlik kazanmasıyla oluşan ve yerleşen İslâmî örf ve âdetlere de dayanabilir. Bir topluluğun, bir işi veya fiili, belli şekilde devamlı olarak yapması (âmelî örf), kitap ve sünnete aykırı ise, dinî olmaktan çok Eski Türk İnançlarına ait olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak, şunu da unutmamak gerekir ki, yapılmasında dinen bir beis (sakınca) görülmeyen ve-fakat Eski Türk İnançları ile ilgili olabilen bir çok davranış türü de, geleneğin bir parçasıdır. Dolayısıyla, ister dinî olsun veya olmasın, genelde milletçe benimsenmiş olan ve bundan dolayı da toplum içinde hayat bulan bütün davranış kalıpları, geleneğin ta kendisidir. Netice itibarıyla, eski veya yeni, toplumca devamlı olarak tatbik edilen, pek fazla değişime uğramayan ve âdet hâline gelen toplumsal bütün hâl ve hareketler, zamanla geleneğe dönüşmektedir.

2.5. Eski Türk İnançları ile İslâmî İnançlar Arasındaki İlişki

İnançlar, tamamen dinî kökenli olmasa dahî, din konusunun bir parçasıdır. Konu, Eski Türk İnançları olduğunda gayri ihtiyari olarak bu kavram çerçevesinde yeni Türk inançları da gündeme gelmektedir. Türklerin ekseriyetinin bugün İslâm dinine mensup olduklarına göre, Eski Türk İnançlarını İslâm dinî ile karşılaştırmak uygun olacaktır.

Eski Türklerde inanç sisteminin temelinde Tanrı bulunuyordu. Bunun yanında Türkler atalar kültürüne, tabiat, ateş, demir, su, dağ, orman, ağaç kültürüne inanıyorlardı. Bunlara

bir tapınma söz konusu olmayıp sadece kutsallık atfediyorlardı. Bundan başka Şamanizm de eski Türklerin yaşamında önemli bir yer tutuyordu. İslâm ise, son Peygamber Hz.Muhammed tarafından insanlığa sunulmuş tevhit dinlerinin sonuncusu ve imanın en önemli şartlarından sayılan tek Allah'a imanını esas olarak kabul etmektedir. Kuran-ı Kerim'de 112. sûre olan El-İhlâs sûresinde, Allah'ın bir ve samed (hiçbir şeye muhtaç olmadığı, her şeyin ona muhtaç olduğu) olduğu, doğurmamış ve doğurulmamış olduğu, hiçbir kimse de, O'na denk olmamış olduğu açıkça beyân edilmektedir [Davudoğlu, t.y.: 606].

Burada niyetimiz, İslâm ile İslâm öncesi inanç sistemlerini geniş bir izaha tâbi tutarak mukayese etmek değildir. Ancak, bu küçük Kur'anî izahtan da anlaşılacağı gibi, aslında İslâm ile diğer inanç sistemleri arasındaki fark çok mütebarizdir. Buna rağmen, İslâm ile Eski Türk İnançları arasında bir bağ kurmaya gayret ediyorsak, bu temel itikadî inanç (iman) esasları doğrultusunda bir bağın varlığına işaret anlamında algılanmamalıdır. Biz çalışmamızda, temel inançlar noktasında açık farklılığa rağmen sosyolojik bir realite olarak değişik yoğunluktaki tezahürleriyle böyle bir ilişkinin hâlen devam ettiğini iddia etmekte ve bunu tarihî gelişim sürecinde açıklamaya gayret edeceğiz.

Türkler, İslâm dinini kabul ederken, göç, okur-yazar olmama ve şehirlerden uzak yaşama gibi hayat şartları gereği, İslâm'ın inanç ve ibadet esaslarını temel kaynaklardan öğrenmek yerine daha çok din adına kendilerine uluorta ne telkin edilmişse, onları gerçek kabul etmişler ve bundan dolayı da önceden sahip oldukları inançlarını bütünüyle terk edememişlerdir. Bir başka ifadeyle eski inançlarından kaynaklanan alışkanlıklarını İslâm dinî ile ister istemez kaynaştırmışlardır [Turan, 1993: 10-11].

Bunun yanında bir çok İslâmî yükümlülükleri reddeden Şîî akımlarının bir kolunu temsil eden Batinîler ve İbahîler, Emevîler döneminden itibaren farklı milletlerin eski inanç bakiyelerinden gelen hayal mahsulü pek çok hurafeyi, Müslümanlaşan Türklerin içine yerleştirmekte kısmen de olsa başarılı olmuşlardır [Balcıoğlu, 1939: 68].

Abbasiler döneminde farklı kültürlere ait eserlerin Arapça'ya tercüme edilmesi ve bunların bir kısmı, İslâm tasavvuf alanında itibar görmesi, Müslüman Türk halkının

yeni öğrenmekte oldukları İslâm inançlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle mistik yönü ağır basan dervişler eliyle İslâm'ı öğrenen Türkler, şamanist inançlarının haklılığına âdeta gerekçeler bulmuşlar gibiydiler. Bunun yanında medrese usûlü kitabî icaplara göre dinî emirleri öğrenemeyen ve daha çok göçebe hayatı yaşayan bazı Türk kavimleri, İslâm'ı şeklen ve sathî bir şekilde kabul etmekle beraber, daha çok Eski Türk İnançlarına bağlı bir dinî hayatı sürdürmeye devam etmişlerdir [Eröz, 1977: 203].

Türklerin bin yıldan beri İslâm kültürü çemberinde bulunmalarına rağmen, Eski Türk İnançlarının şu veya bu şekilde bugün de hâlen varlığını sürdürebilmeleri, aslında aynı sebeplere dayanmaktadır. Bunların başında coğrafi konum ekseninde incelenmesi gereken göçebelik veya şehirlileşme sorunu ile esas teşkil eden gerçek İslâmî bilgi kaynaklarından mahrum olma gelmektedir. İslâm'ın kitabî kaynaklarına dayalı bir İslâm anlayışının hâkim olmadığı kırsal bölgelerde İslâm inancı ile beraber Eski Türk İnançlarının hâlen devam etmesinde aslında şaşılacak fazla bir şey olmamalıdır.

Nitekim, araştırma alanımıza giren Taraklı-Göynük civarındaki köyler de, Osmanlı döneminden günümüz Cumhuriyet dönemine kadar Eski Türk İnançları açısından tarihte görülen benzer özelliklere sahiptir. Ancak, son 20-25 yılda bölgedeki okullaşma oranının artması ile birlikte Eski Türk İnançlarının etkinliği azalmakla beraber çağdaş ve İslâmî kimlik içinde yaşamaya yönelik karmaşık bir trend de gözden kaçmamaktadır.

3. TARAKLI VE GÖYNÜK KÖYLERİNDE ESKİ TÜRK İNANÇLARININ SOSYAL HAYATTAKİ YERİ VE ÖNEMİ

3.1. Yaratılış ve Doğum ile İlgili İnançlar

Eski Türk inançlarında doğum ve türeyişle ilgili bahislerde kurdun önemli bir yeri vardır. Güçlü ve dayanıklı bir hayvan olan kurt kudretin simgesi olmuş ve büyük hükümdarlarını kurda benzetmişlerdi [Ögel, 1997: 27] [Kalafat, 1990:71].

Kurt Türklerin bir totemi idi. Türkler sosyal yönde ilerledikten sonra kurdun önemi gerçekçi bir boyuta çekilmiş ve kurt eski önemini kaybetmişti. Çin tarihçileri ise Türklerin kurttan türediklerine inandığını belirtmişlerdir [Eberhard, 1996: 87-88] [Ögel, 1997: 27] [Roux, 2001: 198-203]. Göktürkler Totemist olmadıkları halde kendi aralarında bir kurt efsanesine inanıyorlardı ve kurt başını milli bir arma olarak taşıyorlardı [Hassan, 2000: 66-68].

Ayrıca Türk mitolojisinde Hunların, Uygurların ve Göktürklerin kurttan türeyiş efsanelerine rastlamak mümkündür [Ögel, 1988: 42-44] [Ögel, 1997: 28-34]. Eski Türkler insanoğluna kişiöğlü derlerdi. Göktürk yazıtlarında "yukarıda gök, aşağıda yer yaratıldığında ikisi arasında da kişiöğlü yaratılmış" ifadesi geçmektedir [Ergin, 1973: 34-36].

Bundan da anlaşılıyor ki insanoğlü yer ve gök gibi Tanrı'nın yarattığı büyük varlıklardan biri idi. Eski Altay efsanelerine göre ise insan topraktan ve balçıktan yaratılmıştı [Ögel, 1997: 78-81]. İlk insanın yaratılışıyla alakalı şamanist yaklaşımlara göre yaratıcı tanrılar yoktan var etme şeklinde değil nesneyi yaratmak için ellerinin altındaki mevcut maddeleri kullanmışlardır. Yakutlara göre insan gökten inen bir yaratıktan türemiş. Altaylara göre ise yer yaratılmadan mevcuttu [İnan, 1995:13-18] [Radlof, 1994: 5-13].

Doğumla ilgili inançları doğum öncesi ve doğum sonrası olarak iki bölümde incelemeyi uygun bulduk.

3.1.1. Doğum Öncesi İnançlar ve Uygulamalar

Türkler çocuklarını koruma görevini ve üremeyi sağlama işinin Umay tarafından yapıldığına inanılır [İnan, 1976: 24-26]. Umay adına Türk kaynaklarında ilk defa Gök Türk yazıtlarında rastlanır. Kültegin yazıtında “Babam Hakan öldüğü vakit küçük kardeşim Kültegin yedi yaşındaydı, Umay gibi anam hatun sayesinde küçük kardeşim kahraman adını aldı” [Ergin, 1973: 31].

Burada anayı çocukları koruyan dişi tanrı Umay’a benzetmiştir. Tonyukuk yazıtında da Tanrı Umay ve mukaddes yer-su’ların Türkler’e yardım ettiğinden bahsedilmektedir [Ergin, 1973: 37] [Turan, 2000: 50-52].

Bu koruyucu dişi ruhun adını eski Türkler çocuklarına ad olarak verdiklerini Altın Göl yanında bulunan bir yazıttan öğreniyoruz [İnan, 1976: 24]. Çocukların koruyucusu olan bu iye çocuk doğumdan ergenlik çağına ulaşana kadar bu görevini sürdürür. Umay sadece insanların değil bütün canlıların yavrularını da büyüyünceye kadar korumakla görevlidir [İnan, 1976: 26-27].

Umay kelimesini Kaşgarlı Mahmut şöyle açıklamaktadır: “Umay kadın doğurduktan sonra çıkan son’dur. Kadınlar Umay ile tefeül ederler. Umaya tapılırsa oğul olur derlermiş” [Atalay, 1941, C.:1: 123]. Umay kültü adetlerinin bugünkü Yakut Türkleri arasında da görülmektedir [İnan, 1998: 398-399]. Altay-Yenisey Şamanist Türkler’in dinî inançlarında Umay kültürünün bulunduğu tesbit edilmiştir. Yakut Türkleri’nde “Ayısıt” olarak nitelendirilen Umay bereket ve refah sağlayıcı dişi ruhlar zümresine denir. Yakut kızları Ayısıt adına put yapıp yataklarının altına saklarlar [İnan, 1995: 379].

Kısır kadınlar çocuk vermesi için Ayısıt’a dua ederlerdi. Gebe kadınlar doğum günleri yaklaştığı zaman odalarını ve evlerinin çevresini çok temiz tutmaya çalışırlardı. Komşu çocuklarına ve hayvan yavrularına karşı şefkat gösterir ve onları doyururlardı. Ayısıt geldiğinde herkes güler yüzlü, şen ve tok olmalıydı [İnan, 1976: 27]. Eski Türklerdeki umay inancı Anadolu’da İslâmî motife bürünerek “Fatma Ana”şeklini almıştır. Aynı inancı Taraklı-Göynük köylerinde de görmek mümkündür.

İnsan, çocuğunun sonunu kutlu sayıp ona gerekli saygıyı gösterirse çocuk sahibi olur. Biçiminde anlasak genelde Umay Tanrıçanın gücünü yeteneğinin sonda yer aldığı inanın bir izahını görüyoruz. Doğumla ilgili gelenekler içinde, hele kısırlığı gidermeyi ve çocuğun yaşamasını sağlamak için girişilen bütün işlemlerde onun önemli bir yer tutması Türkler'in eski dinlerinden günümüze kadar süregelen bir inanın izi olmalıdır. Göbek bağı, hem sondan hem de çocuktan bir parça sayıldığına göre, aşağı yukarı son için gösterilen saygı ve dikkat ondan da esirgenmez. [Boratav, 1973: 184-185].

Evlilik hayatının meyvesi olan çocuğun doğumunda ve ona ad verme döneminde iptidai şamanizmin birçok unsurlarını görmek mümkündür [İnan, 1995: 167]. İnançlarına ve törelerine bağlı Anadolu halkı dinî terbiye ve ahlak kurallarına bağlılığı adeta yaşantısının bir parçası haline getirmiştir. Anadolu'da hamilelik ya büyüklere saygıda ya da nazar değer korkusundan doğuma yakın zamana kadar saklanır [Yazıcı ve Abken, 1995: 90-92].

Taraklı ve Göynük köylerinde de gebe olduğunu anlayan kadının ilk düşüncesi çocuğunun oğlan mı, kız mı olacağını öğrenmeyi denemektir. Hele ilk çocuk için ananın da , babanın da dileği oğlandır. Nadir hallerde, özellikle daha önceki çocukları hep oğlan ise, daha çok ana , gelecek çocuğun kız olmasını ister. Doğacak çocuğun cinsiyetini önceden öğrenme yolları yorum ve fal niteliğinde işlemlerdir. Yorumların bir bölümü düşlerden çıkarılanlardır. Gebe kadın düşünde ay görürse oğlan, güneş görürse kız; bıçak, tüfek gibi erkek silahları, ya da korkunç hayvanlar görürse oğlan; makas, iğne gibi kadın aletleri, bilezik, gerdanlık gibi takılar veya çeşitli süs eşyası, mücevherler görürse kız doğacağını yorumlar.

Hamile kadının karnının ve vücudunun kimi yerlerinin biçiminden, gebelik sürecinde güzelleşip, çirkinleşmesinden, meme uçlarının aldığı renkten, aş erme sırasında canının çektiği şeylerden, anasının karnında çocuğun oynamasının şiddetli veya hafif olmasından da gelecek çocuğun oğlan ya da kız olacağı anlamı çıkarılmıştır. Bütün bunlar kendiliğinden olan belirtilerin yorumlarıdır. Bir de asıl anlamıyla “fal” denilebilecek işlemler vardır ki, gebe kadının haberi olmadan, girip oturacağı odanın sedirinde iki minderden birinin altına makas, diğerinin altına bıçak konurdu; kadın bıçaklı mindere oturursa oğlan, makaslıya oturursa kız doğuracak denilirdi. Buna

benzer inançları, Anadolu'nun pek çok yerinde görmek mümkündür [Boratav, 1973: 176-177].

Buna benzer olarak Yakut Türkleri Tanrı'dan çocuk bilhassa Erkek çocuk isterken Akşamın'a başvururlar. Akşamın Tanrı'ya dua eder. Bu Tanrılar'a iduk olarak bir hayvan bağışlanır [İnan, 1995:167]. Çocuğu olmayan Yakut kadınları mukaddes bir ağacın dibinde "yer sahibi"ne yalvarırlar ve bu duadan sonra çocuğu olursa bunun Tanrı'dan yer ağaç ruhları tarafından verildiğine inanırlar. Kırgızlar'da şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçları ataların ve şamanların mezarları İslâmlaştırılmış ve evliyaların türbeleri olmuştur [İnan, 1995: 168] [Turan, 2000: 50-52].

Manas Destanı'nda Yakup Han 14 yıllık evli olduğunu çocuğunun olmadığını belirtmektedir. Bunun sebebinin de hanımının mezarları, yatırları ziyaret etmemesi, kutlu yerlerde yuvarlanmaması ve kutlu pınarların yanında gecelemeyişinin olduğunu belirtir [Karadağ, 1996: 33-41]. Hazar Türklerinde hiç çocuğu olmayan aileler çocuklarının olması için şeyhlerin mezarlarına, kutsal yerlere ziyaretgahlara götürülür ve buralarda dua ederler. Eğer doğum gerçekleşirse çocukla beraber ziyarete giderler ve kurban keserler, dua edip Allah'tan çocuğa uzun ömür isterler [Kalafat, 2002: 8].

Çocuğa olmayan kadınların kutsal yerlere ve ziyaretgahlara gidip orada dua etmesi, adaklar adaması ile ilgili örnekleri Karakalpak, Nogay, Ahıska, Bulgar, Gagavuz, Başkurt, Altay, Kazak, Tatar, Çuvaş Türklerinde görmek mümkündür [Kalafat, 2002: 16-81].

Türklerde çocuğu olmayan kadınlar Tanrı'nın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydirir, ağzı kutlu kişilerin duaları istenir, dervişlere adaklar adanırdı. Ayrıca kuru çaya su salmak, et ve kımız dağıtmakta belirtilen uygulamalardır [Ergin, 1964: 9]. Taraklı ve Göynük köylerinde çocuğa olmayan kadınların kutsal yerlere ve ziyaretgahlara gidip orada dua etmesi, adaklar adamaları ile ilgili örnekleri diğer Türk topluluklarında olduğu gibi görmek mümkündür.

Taraklı ve Göynük köylerinde doğum öncesi diğer bazı inançlar şunlardır. Çocuğu olacak kadın hamile kaldıktan sonra kendine çok dikkat etmekte ağır işlere girmemekte ve fazla yorulmamaktadır. Önceleri genelde erkek çocuk istenirken artık

çiftler sağlıklı olsunda kız erkek fark etmez demektirler. Hamile kadın çocuğun güzel olması için çocuk karnında hareket ettiği vakit güzele bakar. Çocuk çirkin ve tüylü olmasın diye tavşana bakılmaz. Çocuk gamzeli olsun diye bol bol ayva yer. Ayvanın çalınıp yenmesinin daha makbul olduğuna inanılır. Çocuğun gözleri benzemesin diye yılanı bakılmaz. Çocukta ben ve leke olmasın diye ciğer yenmez. Balıkta kemik olmadığı için yenmesi hoş karşılanmaz. Buna benzer inançları Anadolu'nun pek çok yerinde de görmek mümkündür [Boratav, 1973: 174-179].

Çocuğun kime benzemesi isteniyorsa anne genelde ona bakmaktadır. Babasına benzemesini istiyorsa babaya kendine benzemesini istiyorsa aynada kendine bakmaktadır. Çocuğun dürüst mütevazı olması isteniyorsa başkasının bahçesinden habersiz bir şey alınıp yenmez. Bebek ilk tekmeyi attığı zaman bebeğin kime benzemesi isteniyorsa anne ona bakmalıdır. Çocuğun cinsiyetini tayinle alakalı inançlara Anadolu'nun bir çok yerinde rastlamak mümkündür [Boratav, 1973: 176-177]. Taraklı ve Göynük köylerinde de benzer inançlar vardır. Anne adayı belinin ağrıdığını hissediyorsa erkek, karnının ağrıdığını hissediyorsa kız olacağına inanılır. Annenin karnı sivri olursa erkek, yassı olursa kız olacağına inanılır. Köylüler annenin hamilelik döneminde güzelleştiğini fark ederlerse erkek olacağını tahmin ederler. Bunun izahını şöyle yaparlar: “bebek erkek ise anne güzellik alır, kız ise anne güzelliğini verir”. Anne rüyada boncuk, yazma gül gibi şeyler görürse kız, bıçak, silah gibi şeyler görürse erkek olacağına inanılır.

3.1.2. Doğum ve Doğum Sonrası İnançlar ve Uygulamalar

Anadolu'da uygulanan doğumu kolaylaştırıcı pek çok pratik vardır [Boratav, 1973: 181-184]. Taraklı-Göynük köylerinde önceden kadınlar doğum gününe kadar tarlada çalışmaya devam ederken artık anne adayları hamile olduktan sonra hiçbir ağır işte çalıştırılmamaktadır. Doğumun kolay olması için yürüyüş ve yavaş hareketler tavsiye edilmektedir. Doğumlar genelde hastanelerde gerçekleşmektedir. Çocuğun doğumundan kırkı çıkana kadar olan dönem çok önemlidir. Osmanlıda loğusa yedi gün yalnız bırakılmazken [Abdülaziz Bey, 2002: 14]. Taraklı ve Göynük köylerinde

loğusa kırk gün mümkün olduğunca yalnız bırakılmaz. Bu, loğusayı albasar, çocuğu kırkbasar korkusundan dolaydır.

Türk hurafelerinde masal ve destanî hikayelerinde eski ilah ve ruhların bir çoklarının bugüne kadar yaşadığını görüyoruz. Eski Şamanlıkta devam eden Yakut, Altay ve Yenisey Türkleri'nin akidelerinden başka, bin seneden beri İslâm Dinî'nde bulunan Türkler'de bile eski ananelerin izlerine tesadüf ediyor. Bazen de bu ananelerin canlı bir suretle yaşadığına şahit olmaktayız. Al yahut Al Bastı Şaman ve İslâm Türkleri'nin halk hurafelerinde bugüne kadar yaşayan ve önemli rol oynayan ruhlardan biridir [İnan, 1998: 259-267].

Kırgız-Kazak Türkleri'nin hurafelerine göre Albastı iki çeşit olup, biri Kara Albastı diğeri de Sarı Albastı'dır. Sarı Albastılar hoca ve baskı (Şaman)'ların okumasıyla def olup giderler. Kara Albastı ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz. Sarı Albastı sarışın bir kadın suretindedir, bazen de keçi ve tilki suretine de girer. Bu ruh lohusalara musallat olup ciğerlerini alır ve götürüp suya atar. Baksılar yahut ocaklı adamlar Albastı'yı yakalayıp ciğeri yerine koymaya mecbur ederler. "Kara Albastı" yahut "Kara" ciddi ve ağır başlı bir ruhtur. Sarı Albastı ise hoppa ve şarlatandır. Ekseriye insanları hile ve aldatmakla ele geçirir. Bazen insana dolanmayacağına söz verip uzak durur. Lakin daima fırsat bekleyip bir zararını dokundurur. Albastı, tüfek sesinden korkar. Loğusa Albastı olursa tüfek patlatmak adettir. Demircilerden ve ocaklı adamlardan da korkar; bazen bunların bir mendili veya külahı Albastı'yı korkutmaya kafi gelir [İnan, 1998, 263].

Anadolu Türk Hurafeleri'nde de aynı ruhun önemini görmekteyiz. "Alkarısı" ve "Albastı" hastalığı ismiyle anılan bu ruh loğusa kadınlara musallat olur. Bazen yalnız kalan lohusanın ciğerini alıp giderlermiş, bu surette loğusayı "albasarmış."

Loğusanın ciğerini alıp suya bırakırlarsa loğusa ölmüş. Hurafeye göre Albastı tüfek sesinden, demirden ve kırmızı renkten korkar. Bunun için loğusa yatarken başına kırmızı ve beyaz örtü, bez bağlanır, kırmızı altın takılır, kırmızı şeker hediye edilir [İnan, 1998: 259-267].

Albastı Anadolu'nun bir çok yerinde [Boratav, 1973: 187] Gaziantep'te [Güzelbey, 1981/2: 26-27] görülen ve anneyi öldüreceğine inanılan bir ruhtur. Gagavuz Türklerinde de albastı inancı vardır. Bunun için doğumdan üç gün önce ve sonra anneye su vermezler ve kırk gün dışarı çıkmazlar [Güngör ve Argunşah, 2002: 89-90]. Gagavuzlar albastıdan korunmak için yastığın altına makas koymakta, oda içinde süpürge bulundurmakta, kapının önüne de ateş koymaktadırlar. Ateş Türklerde temizleyici ve koruyucu olduğuna inanıldığı için kapının önüne konulmaktadır [Güngör ve Argunşah, 2002: 114].

Altaylar doğum yapılacak çadırın orta yerine (ateş yakılan yere) bir direk yerleştirip ona bir urgan bağlarlar urganın bir ucu duvara bağlanıp annenin koltuklarının altından geçirilir. Kadın ızdırap çekerse albastı denen ruhun musallat olduğuna inanılır. Sesler çıkarılıp ateş edilerek albastı korkutulmaya çalışılır [İnan, 1995: 174-175].

Taraklı ve Göynük köylerinde albastı ismi pek kullanılmayıp kırk basmasını hem çocuk için hem anne için kullanılmaktadırlar. Ancak kırkbasmayı önlemek için alınan önlemler hemen hemen aynıdır. Buna göre anneyi ve çocuğu kırk basmamsı için karyola yada yatağın etrafı urganla çevrilir. Yastığın altına bıçak konulur, loğusa kadın kırkı çıkana kadar mümkün olduğunca az su içer. Anne yalnız bırakılmaz nazarlıklar ve dualar yardımıyla korunmaya çalışılır. Annenin kırkbasmasından başka bebeğin kırk basması da mühimdir. Henüz kırkı çıkmamış başka bir çocukla karşılaşılırsa çocuğa kırk basacağına inanılır. Bunun için çocukların kırkı karışan anneler birbirlerinin evlerine habersiz gitmezler. Eğer giderlerse yolda veya kapıda karşılaşılırlar ki birbirilerini kırk basmasın. Kırkları karışan çocukların anneleri birbirilerinin yazma (başörtü) larını alırlar. Kırkı geçtikten sonra geri verirler.

Kırkları basan çocuklar terazide yedi gün tartılarak tedavi edilmeye çalışılır. Terazinin bir kefesine kiremit diğer tarafına çocuk konulur ve bu şekilde tartılır. Kırkbasan çocuklara bundan başka kurşun dökülür, nazar duası okunur, tuz çatlatılır. Bundan başka, ateşe çörek otu atılır, okuyup, üflenirdi. Türkiye Selçuklularında da nazara karşı ateşe çörek otu atılırdı. Ayrıca okuyup, üflemede yaygın olan bir gelenektir [Eflaki, 1986: C2: 363].

Aynı geleneği Osmanlı adetlerinde de görmek mümkündür [Abdülaziz Bey, 2002:15]. Kırkı çıkmamış çocuğa adetli kadın bakarsa çocukta sivilce çıkacağına inanılır. Kırkını çıkarmamış bebeklerin çamaşırları dışarıda asılı bırakılmaz.çünkü geceleri cinlerin perilerin elbiseleri toplayıp oynadıklarına ve bebeklerin bundan dolayı huzursuz olduklarına inanılır. Loğusa kadının doğumda yada kırkı çıkmadan ölürse şehit olacağına inanılır. Anne emzirdikten sonra çocuğu ölürse bu çocuğun ahirette anneye şefaate edeceğine inanılmaktadır. Bebekler eskiden kırkı çıkana kadar kundakta bekletilir ve hiç çıkarılmazdı. Şimdi ise doğumdan hemen sonra rengarenk elbiseler giydiriliyor. Çocuğun tırnakları kırkı çıkana kadar kesilmez. Kırkı çıktıktan sonra kesilen tırnaklar çiçek toprağına atılır dışarı atılmaz. Bebeğin göbeğı kesildikten sonra nereye konursa o huyu taşıyacağına inanılır. Eve konursa evine bağı, camiye konursa dindar, kitaba konursa alim olacağına inanılır. Göbek kordonu uzun bırakılan çocuğun sesinin güzel olacağına inanılır.

Bebek doğduktan sonra kırk gün geçince anne ve bebek yıkanır. Anne ve bebeğin yıkanacağı suya kırk tane taş, kırk saman eki, kırk fincan su (bu su daha sonra çoğaltılır) gümüş yüzük atılır. Bu su ikiye bölünür. Anne ve bebek ayrı ayrı yıkanır. Daha sonra anne ve bebek karşılaştırılır ve anne bebeğine sarılır. Çocuğu kırkı çıktıktan sonra ilk nereye götürürsen o işi yapacağına inanılır. Bebeğin saçları ilk defe daha gür çıkması için 3-4 aylıkken kesilir. Çocuğun ilk dişinin çıktığını gören çocuğa iç çamaşırı yada küçük bir hediye alır. Diş ne kadar geç çıkarsa dişlerinin o kadar güçlü olacağına inanılır. Bebekten düşen ilk diş, dişleri kiremit kadar sağlam olsun diye çatıya yada dindar olsun diye caminin oyuklarından birine bırakılır.

Osmanlı adetlerinde de odanın görünmez bir yerine süpürge ve siyah saplı bir bıçak koyma adetini görmekteyiz. Yine kırkbasmakla ilgili pratikleri Osmanlı döneminde ki uygulamalarda da görmek mümkündür [Abdülaziz Bey, 2002: 14-15].

Loğusaya soğuk su içirilmez. Osmanlıda da görülen bu uygulama adetten daha ziyade ihtiyaçtır. Loğusalık döneminde soğuk su içtiğı için ölen kadınlar olduğu söylenir. Nazara karşı yörede uygulanan adetleri Osmanlı Türk devri adetlerinde görmek mümkündür. Nazara karşı kurşun dökülür. Bundan başka loğusaya nazar değerse ziyarete gelen misafirlerin pabuçlarından münasip bir yerlerinden gizlice bir miktar kesilir ve bununla loğusaya tütsü yapılırdı [Abdülaziz Bey, 2002 :15]. Tütsü adeti

Taraklı ve Göynük köylerinde eskiden uygulanıyorsa da şu anda artık değişen toplum düzeni içerisinde unutulmaya yüz tutmuştur.

Taraklı ve Göynük köylerinde doğum sonrası yapılan başka uygulamalar şunlardır: Loğusanın sütü azaldığında ya da kesildiğinde, sütünün artması için kavrulmuş soğan, pırasa, komposto, tahin helvası, pekmez yedirilmektedir. Yeni doğan bebeğin çamaşırları sabah saatlerinde yıkanmakta çamaşırların yıkanmış olduğu su ayak basılan yere, ağaç dibine, duvar dibine dökülmemektedir. Çamaşırdan arta kalan sular akşam ezanından sonra dökülmemektedir. Çocuğun çamaşırları gece ipten toplanmaz . boş beşik sallamanın iyi olmadığına inanılır. Boş beşik sallanınca bebeğin karnının ağrıyacağına ve huzursuz olacağına inanılır. Ayrıca nazar değmesin diye nazar boncuğu maşallah, cinler musallat olmasın diye muska takılmaktadır. Çocuğun yürümesi geciktiğinde ya da yürürken sık sık düştüğünde çocuğun annesi çörek yapıp köyün kadınlarına dağıtmaktadır. Çocuk eğer yaşı geldiği halde konuşamıyorsa kurban bayramında yedi tane kurbanın dili toplanıp pişirilerek çocuğa yedirilir, hocalara okutturulur [Eroğlu, 2003: 24-41].

Çocuğun göbeği kesildikten sonra tuzlanması gerekir. Vücuduna tuz serpip kısa bir süre bekledikten sonra su ile yıkarlar. Tuzlama sağlık tedbiri gibi görünse de eski bir inançtır. Tuz nazar uğur gibi inançlar da önemli bir yeri vardır. Bir eve ilk girilirken ilk götürülmesi gereken nesnelere tuz ile ekmektir [Boratav, 1973: 186]. Tuz ekmek hakkı ise eski bir Türk adetidir.

Doğan çocuğa meme verilmeden ağız açma geleneği uygulanır. Okumuş bir kişi parmağıyla Kur'an-a dokunur sonra aynı parmağı şerbete deydiren bebeğin ağzına sürer. Bebek daha sonra anne tarafından emzirilir. Doğumdan sonra ilk Cuma günü akrabalarından bir erkek sela vakti çocuğu sağ kulağına ezan sol kulağına kamet okur [Demir, 2000: 264]. Çocuğun kırkı çıktıktan sonra annesiyle beraber el öpme ziyaretine çıkılır. Bu ziyaretler gelinin anne babasından başlar yakın akrabaları dolaşarak devam eder bebeğe çeşitli hediyeler verilir [Demir, 2000: 261] [Akkayan ve Aydın, 1983: 66-67]. Böylece bu geleneklerin az da olsa şekil değiştirerek İslâmî bir anlayışa bürünerek devam ettiğini görürüz.

3.1.3. Ad Verme

Eski Yakutlarda, Oğuzlarda küçüklükte verilen ad gerçek ad sayılmazdı. Gerçek ad yay çekip, ok atıp, kahramanlık gösterince verilirdi [İnan, 1995: 173-174]. Kahramanlık gösterene kadar adsız diye çağırılan çocuk kahramanlık göstermezse ömür boyu adsız diye çağırılırdı [Ergin, 1964: 97]. Çocukları yaşamayan Yakutlar ölüm meleğini aldatmak için çocuklarını komşulardan birine satarlar. Urenha (Tuba) lar çocuğu kazanın altına sokarlar. Başkurtlar satıpaldı, satılmış gibi isimler verirlerdi [İnan, 1995: 174].

Başkurtlar çocuğun yaşamasını sağlamak için Yaşar, Dursun, Ölmez, Taştan, Kurç (Çelik) gibi isimler verdikleri gibi ölüm meleği gelmesin diye çocuğa İtalmaz, Domuzbay, Tezekbay gibi kötü isimler verilirdi [İnan, 1995: 175]. Üst üste çocuğu ölmüş olanlara bugün Anadolu'da hala Dursun, Durdu, Durmuş, Yaşar gibi isimlerin verildiğini görmekteyiz [Boratav, 1973: 108-109].

Taraklı ve Göynük köylerinde ad verme hadisesinde eski Türk inanışlarının izlerini görmek mümkündür. Çocuk doğduktan sonra çocuğa hemen göbek adı verilir. Bu isim daha sonra gerçek ad verilene kadar devam eder. Çocuğa isim vermekte acele edilir. Uğursuz sayılan isimler değiştirilir. İsimlerin çocukların karakterini etkilediğine inanılır. Bebek hastaysa ve hangi ismin ona iyi geleceğine karar verilemiyorsa alternatif isimler kağıtlara yazılır ve iplerle iğnelere bağlanır. Suya atılan iğnelere hangisi çürümemişse o iğneye bağlanmış kağıttaki isim hasta çocuğa verilir. Bu ismin en uygun isim olduğuna inanılır.

Yeni doğan bebeğe genelde vefat eden büyüklerin isimleri verilir. Daha sonra kayınpeder ve kayınvalidenin isimleri verilebilir. İsim konusunda son sözü söyleyen babadır. Sürekli kızı olan anneler kendi isimlerini son kızlarına verirlerse oğlunun olacağına inanırlar. Eski Türklerde bazı çocuklara önemli günleri anlatan isimler verildiği gibi [İnan, 1995: 175]. Taraklı ve Göynük köylerinde de önemli günleri hatırlatan isimler çocuklara bazen verilmektedir.

Ramazanda doğanlara Ramazan, 30 Ağustosta doğanlara Zafer, Bayramda doğanlara Bayram, Kadir gecesinde doğanlara Kadir, Recep ayında doğanlara Recep gibi isimler

verilmektedir. Çocuklara Yavuz, Fatih gibi Osmanlı hükümdarlarının, İbrahim, İsmail gibi peygamber isimlerinin, Hamza, Ömer gibi sahabelerin, Hatice, Ayşe gibi peygamberimizin hanımlarının isimlerini vermek yaygın olarak görülen uygulamalardır.

Bebeğe konulacak isim belirlendikten sonra sağ kulağına üç kere ezan okunur, verilen isim çocuğun her iki kulağına üçer kere tekrarlanır. İsim koyma törenini baba yapar. Eğer baba yapmak istemezse imam yada ağzına içki değmemiş bir kimse tarafından yapılır [Demir, 2000: 261] [Eroğlu, 2003: 79].

Osmanlı devletinde doğumdan üç gün sonra çocuğa isim takılırdı. Babası veya büyük babası abdest alıp çocuğu kucağına alıp selat-ü selam getirir. Sağ kulağına ezan okur sonra çocuğa takacağı ismi üç kere söyler, çocuğun kulağına kelime-i şahadet getirir ve anneye hediye vererek odadan ayrılırdı [Abdülaziz Bey, 2002: 13-14]. Taraklı-Göynük ve köylerindeki isim verme merasimi azda olsa şekil değiştirmesine rağmen eski Türklerde ve Osmanlı geleneğinde olduğu gibidir.

3.1.4. Sünnet

Sünnet işlemi İslâmî bir gelenek olmakla beraber Yahudilikte, Okyanusya, Afrika ve Amerika yerlilerinde görülen bir uygulamadır [Boratav, 1973: 194]. Dinî bir yükümlülük olan sünnet Taraklı ve Göynük köylerinde genelde çocuk yedi yaşına basmadan yapılır. Tek kardeş, tüm kardeşler hatta yakın akraba çocuklarının topluca sünnet ettirildiği görülür. Bazen maddî durumu iyi olan aileler kendi çocuklarının yanında fakir çocukları sünnet ettirirler. Sünnette çocuğa özel sünnet elbisesi giydirilir, papyon takılır, maşallah yazısı boynundan çapraz takılır ve çocuğa sünnet اساسı verilir. Çocuğa özel süslenmiş yatak hazırlanır. El işi oyalar, havlular, yatak örtüsü gibi eşyalarla yatak süslenir.

Sünnet töreni sünnetten bir önceki gece düzenlenen kına gecesi ile başlar. Gecede erkekler olmaz kadınlar kendi aralarında eğlenir, kınalar yakılır. Sünnet günü gelen misafirlere yöresel yemekler pilav, keşkek, ayran ikram edilir. Sünnet çocuğu ve köy çocukları arabalarla gezdirilir. Sünnet çocukları sünnet edildikten sonra hazırlanan

yatağa yatırılır. Misafirler gelip hediyelerini takdim ederler. Bundan sonra misafirler köylerine dönerler.

3.1.5. Asker Uğurlama

Türkler ordu-millet anlayışının devamı olarak asker yetiştirme ve uğurlamaya önem verirler. Taraklı ve Göynük köylerinde askere gidecek genç tüm ihtiyaçları evlerinde dolaştıktan sonra mezarlığa gider ve orda yakınlarına dua eder. Kadın erkek tüm köylü askeri uğurlamak için köyün çıkışına gider ve asker adayları tek sıra halindeki köylüsüyle tek tek vedalaşır. Köylüler askerlerin cebine harçlık koyarlar. En son gençlerle vedalaşan asker adayları havaya atılıp tutulur ve askerler köylülerin “peygamber ocağı” tabir ettikleri birliklerine dualarla uğurlanır. İzne gelen asker ilk gün evinden çıkmaz ve tüm köylü kendisini ziyarete gelir hasret giderirler. Köydeki kadınlar askere giden gence “bizim yerimize de nöbet tut” diyerek kutsallığına inandıkları nöbet vazifesinden manevi hisse almaya çalışırlar.

3.2. Sosyal Yapı ve Aile

Bütün milletlerde olduğu gibi, İslâm öncesi Türk içtimai hayatında en küçük topluluğu şüphesiz ki aileler meydana getiriyordu. Aile bütün içtimai bünyenin çekirdeği idi. Aile reisi babadır. Yapılacak işleri aile efradına o gösterir. Bununla beraber, o, bütün ailenin sahibi değildir. Türk ailesi, aile reisinin mülkü gibi muamele gören aile efradı üzerinde kesin söz sahibidir. Mülk ortaklığı yalnız otlaklara ve hayvan sürülerine inhisar eder. Türkçe de izdivaç için kullanılan “evlenme” veya “evlendirme” tabirleri, evlenen erkek veya kızın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev (aile) meydana getirdiğine delalet eder [Kazıcı ve Şeker, 1981: 21].

Eski Türk toplumunda hür olan ve Asya Hunların dan beri ata binip ok attığı, savaflara katıldığı ve ağır sporları yaptığı tespit edilen Türk kadını iffet ve namusuna çok düşküdü. Muharebe de düşman eline geçmesi büyük bir zillet olarak telakki edilirdi [Kazıcı ve Şeker, 1981: 21].

Hunlar'la Göktürkler ve hatta Oğuzlarda levirat denilen aile düzeni vardı. Babaları ölen oğullar anneleri ile küçük kardeşlerini ailelerine katıp bakıp beslemek zorundaydılar. Ölen kardeşlerin eşleri ile çocukları sokakta kalmazlardı. Yaşayan kardeşler hemen onları kendi ailelerine katıp onlara sahip çıkarlardı [Ögel, 1998: 241]. Türk ailesinden, evlenen oğullar hisselerini alıp yeni bir aile kurmak üzere baba evinden ayrılırlar. Baba evi en küçük oğula kalırdı. Eski Türklerde küçük oğul baba evinde bekler ve baba ocağını devam ettirirdi. Böyle eski aile gelenekleri Cengiz Han Devleti'nde bile devam etmiş hanedan küçük oğul Tuluy'un soyuna geçmiştir [Ögel, 1988: 447].

Taraklı ve Göynük köylerinde çok çocuklu ailelerde, büyük kardeşler sorumluluk almakta ve iş hayatına atılmaktadırlar. Eski Türklerde olduğu gibi evde küçük çocuk kalmakta ve baba ocağını devam ettirmektedir. Küçük çocuk anne babaya bakmakta ve babanın işlerini devam ettirmektedir.

Türkler'de tek kadınla evlenme düzeni (monogami) sistemi yaygındı. Ancak Çin İmparatoru'nun kızının bile kuma olarak alındığı da bilinmektedir. Ancak bunlar istisnai durumlardır [Ögel, 1998: 448]. Taraklı ve Göynük köylerinde de eski Türklerde olduğu gibi tek evlilik esastır.

3.2.1. Evlilik

Türk toplumun temeli evlilik müessesesiyle oluşturulan aile idi. Aile tüm teşekküllerin temelini oluşturur. Evlenmek için eski Türklerde 'evlenmek' derlerdi. Ana ailesine sahip Moğollarda ise eski kaynaklarda 'eve varmak' anlayışı daha baskın görülür. Evlilikte aşk ve his olduğu için Uygur şiirlerinde evlenmeye 'kavuşmak' ta denir [Ögel, 1988: 253].

Evlenme hem kız hem erkek için hayattaki en önemli süreçlerden biridir. Evlenecek gençler ve ailelerin dayanışması, sosyalleşmesi adına çok önemli bir dönem olan evlilik nesillerin devamı için şarttır. Kişiler ev bark sahibi olunca toplumda değer kazanır. Türk toplumunda çok önemli bir yer tutan evlilik müessesesini yaşı gelen her genç kurmak için çalışmaktadır.

Taraklı ve Göynük köylerinde evlilik dönemi gelen gençlerin mutlu bir yuva kurmak için tüm Anadolu'da olduğu gibi bazı inanışları vardır. Özellikle belirtilen bir mekan olmasa da gençler büyük zat bildikleri kimselerin mezarlarında, camilerde hatırlı bir kısmet için dua ederler. Bundan başka mutlu bir evlilik için yörede görülen inanışlar şunlardır: Köyde en son nişanlanan gencin evinde köyün gençleri toplanır. Kız tarafından gelen hediyeler açılırken damat adayının başındaki şapkayı ilk kim alırsa onun ilk evleneceğine inanılır. Gelinin ayakkabısının altına gelin arkadaşlarının ismini yazar. İlk kimin ismi silinirse onun ilk evleneceğine, nişan kurdelesini yutan kızın ilk olarak evleneceğine, düğünden sonra gelinden yüzüğü ilk kim alıp takarsa onun ilk evleneceğine inanılır. Nisan ayında ilk yağan yağmurlar toplanır. Toplanıp içilen bu yağmurların kısmet açıp bereket getireceğine inanılır. Yörede babasına evlenmek istediğini söyleyemeyen gençlere babasının ayakkabısına çivi çakması yada pilava kaşık saplaması tavsiye edilir. Benzer inançları Bilecik yöresinde de görmek mümkündür [Yalvaç, 1984: 151-162]

Türkçe'de güvey (damat) kelimesinin eski Türk (Göktürk ve Uygur) metinlerinde ki şekli "kütegü"dür. Bu kelimeye ilk defa Uygur Turfan Kitabesinde rastlanır [İnan, 1998, C. II: 335]. Yakut Türklerinde kız kaçırma ile evlenme adeti vardır. Gençler toplanır, şaman gençlerin üzerine saçı olarak kımız saçar, kötü ruhların korunmaları için dua eder. Gençler bundan sonra kızın kabilesine doğru yol alıp evlenecek kızı kaçırlar. Şamanist ve Müslüman Türklerin ortak adeti saçı saçmaktır [İnan, 1995: 166-167].

Düğün bir toy'dur. Düğünü başlatmak kız evinin hakkıydı. Düğün kız evinde başlar erkek evinde biterdi. Düğün aşısı ve açları doyurma anlayışı bütün Türklerde görülmektedir. Toy ve düğün ateşi de Türk toylarının bir özelliği idi. Ayrıca yarış ve güreş müsabakaları düzenlenirdi [Ögel, 1988: 269].

Kırgız Türklerinde kaçırarak evlenme adeti olduğu gibi barış yoluyla evlenme de yaygındır. Kırgızlarda sulh yolu ile evlenmenin daha güzel olduğuna karar verilmiş ancak düğünlerde eski adetlerin devamı olarak göstermelik mücadeleler yapılmış ve gelin kaçırılmış gibi gösterilmiştir [İnan, 1998, C.: I: 346-347]. Kırgızların sembolik olarak uyguladıkları bu adetin izleri Taraklı ve Göynük köylerinde görmek mümkündür. Gelin almaya geldiği zaman gelinin kardeşleri kapıyı açmaz, yoğun

uğraşlar sonunda para aldıktan sonra kapıyı açar ve gelini bırakır. Gelin eğer başka bir köye gidiyorsa köyün gençleri yolu kesip köy gençliğine para alırlar ve yolu öyle açarlar. Gelin alındıktan sonra ve gelin gittiği eve gittikten sonra silahlar atılır. Bu şenlikler ve damat tarafını zorlamalar eski Türklerde ki mücadelelerin sembolik izleri kabul edilebilir.

Taraklı ve Göynük köylerinde evlilikler genelde anne babanın kabulü gençlin isteği ile olmaktadır. Ancak anne babanın müsaade etmediği gençlerde kız kaçırarak evlenme adeti de vardır. Ancak bu çok yaygın değildir. Ayrıca eski dönemlerde maddî imkansızlıklar sebebiyle değişik evlenme adı verilen gelenek görülmekteyken günümüzde birkaç istisna hariç ortadan kalkmıştır.

Başkurt düğünlerinde “barış kazanı” denilen bir adet vardır. Buna göre güvey tarafı kalın malını tamamen ödedikten sonra kızın ailesince güvey tarafına ziyafet vermek zorundadır. Buna barış kazanı denir [İnan, 1998, C. II: 347]. Taraklı ve Göynük köylerinde damat düğünden sonra kayın pederinin evine gider ve hiç konuşmaz. Çevresindekiler damadın küs olduğunu söylerler. Kayınpederi de damadına bir takım bahçe tarla hediye eder ve barışırlar.

Türklerde karı-koca bağları ana-baba sevgisinden de üstün olmalıydı. Dede Korkuta ki Deli Dumrul hikayesi bunun açık bir örneğidir [Ergin, 1964:27-35]. Koca evine gelin giden kız yeni ailesine bağlanmıştır. Nitekim Taraklı ve Göynük’ün köylerinde de bu geleneğin ve anlayışın bir devamı olarak gelin evinden çıkarken eşiğe ayakkabısının topuğuyla üç defa vurur ki adetleri, yaşam tarzı eski evinde kalsın ve gittiği yeni evine çabuk uyum sağlasın ve yeni yaşantısına uyum sorunu çekmesin.

3.2.2. Aracı, Görücü ve Tanıklık

XI. yüzyıl, yani İslâm dininin Türkler tarafından çoğunluğu benimsendiği dönemlerde hem görücü usulüyle evlilik hem de gençlerin birbirini görüp beğenerek evlenme geleneği vardı. Dede Korkut kitabına göre Beybeyrek ile Banu Çiçek birbirlerini tanımıyorlardı [Ergin, 1964: 54-66].

“Aracı”, evlenme antlaşmasını hazırlayan veya yapan kişidir. Kız ile erkek önceden anlaşmış olsalar bile, evlenmek için, aileleri aracılardan yardımını isterler. Evlenme antlaşmasında herkesin bir araya gelmesi gerekirdi. Bu, insani ve aynı zamanda sosyal gelişmenin bir görüntüsüdür. Toplantı saygılı, tecrübeli kişilerden, aksakallılardan yani Anadolu’da ki adıyla “köyün uluları”ndan oluşurdu. Bu kişiler tanık konumunda sayılırlardı. Dede Korkut’taki Banu Çiçek, kızını beşik kertme nişanlarken bile “siz tanık olun” deme gereğini duymuştur. Böylece evlenme meşruiyet ile kanun ve töre temeline oturtulmuştur [Ögel, 1998: 255].

Söz kesimi eski Türklerde olduğu gibi Anadolu’ da da çok değer verilen büyük bir antlaşmadır. Evlilik bununla başlar denilebilir. Eski Türk geleneklerini kaybetmemiş Türkler’de söz kesimi at üstünde yapılıyordu [Radloff, 1994, C. 1: 460].

Türklerin İslâm’ı kabulünden sonra da görücü usulü devam etmiştir. XI yüzyıl Türk dünyasında kız istemeye gidenlere dünürücü veya görücü denmiştir. Kızların görücüye çıkması, dünürlüğe gidilmesi, kızın beğenilmesi, incitmeden adabıyla imtihan edilmesiyle alakalı adetler Osmanlı döneminde de görülmektedir [Abdülaziz Bey, 2002: 38]. Taraklı ve Göynük köylerinde kız istemeye gidenlere dünürücü ve bu işleme dünürlüğe gitmek denir. Kızın kahve getirmesi, kız isteme yöntemleri kız tarafının cevap verme tarzları Osmanlı geleneği ile hemen hemen aynıdır.

Türklerde “exogamie” yani dışardan evlenme vardı. Kendi sülalesinden biriyle evlenmek ayıp sayılıyordu. Bu hususları göz önüne alırsak evlenecek gençlerin birbirini tanıyarak evlenmelerinin zor olduğunu söyleye biliriz. Taraklı ve Göynük köylerinde genelde gençlerin birbirini tanıyarak, beğenerek evlenmeleri yaygınsa da görücü usulüyle evlilikler de oldukça fazladır. Köylerde dışardan evlilik ya da akraba evliliği kısıtlaması yoktur. Uygun bulunan kimse onunla evlendirilir. Ancak, köylerde kızlar genelde kendi köyüne yada komşu köylere verilmektedir. Bunun istisnaları da mevcuttur yani köyden şehre, şehirden köye evlilikler de azda olsa görülmektedir.

Babanın kız üstünde sonsuz bir velayet hakkı yoktur. Türklerde rızalık sembolü mendildir. Bu eski Türk geleneği Anadolu’da kız evinden giden hediyelerde çevre, yazma, mendil, yağlık şeklinde götürülür [Ögel, 1988: 265-266]. Eski Türk adetlerine göre evlenmek isteyenler kız isterken kızın açık başına mendil koyarlar, kız eğer

mendili kabul ederse rızalık nişanı sayılırdı. Taraklı ve Göynük köylerinde kızı istemeye giden aileler eğer olumlu cevap almışlarsa kendilerine mendil verilir. Akrabaları “ kızı aldınız mı ?” diye sormaz, “mendili aldınız mı?” diye sorarlar.

3.2.3. Nişan

Nişan daha çok Batı Türklerinde yayılmıştır. Aslında “kalın” antlaşması ve söz kesme O hediyeleri ile nişan gerçekleşmiş oluyordu. Nişanlı manasına gelen “adaklı” sözü ise yalnızca Oğuz ve Türkmenlerde görülüyordu. Eski Türkler’in tamamında beşik kertmesi vardır. Beşik kertme nişanlılar ergenlik çağına gelince ikinci defa yeniden nişanlanırlar ve yüzük takarlar. Dede Korkut’da Bey Beyrek nişanlısı Banu Çiçek’e yeniden bir yüzük takmıştı. Nişan yüzüğü kutlu sayılırdı Yine bugün nişanlığın simgesi olan yüzük eski Türklerde kullanıyordu [Genç, 1997: 59]. Türklerde düğün işine davet etme çağırma işine okumak deniliyordu [Genç ,1997: 60]. Taraklı ve Göynük köylerinde de davet işine okumak denilmektedir, yüzük takmak Eski Türklerdeki gibi nişanlanmanın işaretidir.

3.2.4. Kalın ve Başlık

Kalın ve başlık, Türk aile hukukunun temelini oluşturur. Kalın kız ailesine verilen bir aile malıdır. Kız evine ödenen kalın damadın değil, bütün ailenin malı ve sermayesidir. “Kalın” antlaşması karşılıklı bir akittir. Başlık ise evlenme sırasında kız ailesine verilen bir hediyedir. “Kalın” veya başlık İslâmîyetin kabulünden sonra Mehr-i Müeccel ve Mehr-i Muaccal ile benzeştirilmiştir [Ögel, 1988: 258-253]. Taraklı ve Göynük köylerinde başlık adeti kalkmış olmakla beraber yeni kurulacak ailenin ihtiyaçları daha çok erkek tarafından olmak üzere beraberce karşılanır.

3.2.5.Gelin Alma ve Gelin İndirme

Dede Korkut'ta oğlu olan evermiş, kızı olan göçürmüş dendiği gibi gelin alma kızın bir göçü görülmüştür. Gelin ayrılırken baba ocağına ve ateşine saygı gösterir. Yedi atadan Müslümanlar da ise yedi evliyadan izin istenip dua edilirdi. Eşik Türkler'de kutludur. Bütün Türk illerinde gelinin eşiğe basmaması için halı veya kumaş serilir [Ögel, 1988: 266-268].

Taraklı ve Göynük köylerinde gelin evine varıldığında gelinin evinin kapısı kilitlenir ve gelinin yakınlarınca bahşiş alınarak kapı açılır.Kadınlar içeri alınır, gelinin oğlan evine hazırlıkları yapılır. Bu sırada delikanlılar kız evi önünde oynarlar. Bu oynama işlemi kız tarafı gençleri arasında sıra ile yapılır. Gelin ata veya taşıta bindirilerek oğlan evine doğru yol alır. Kız anası gelinin arkasından evden ayrılırken su döker, bu su gibi git yolun açık olsun anlamındadır. Gelin alayı yolunu alırken atlı, arabalı veya yaya olan en hızlı delikanlı damat evine gelir. Gelinin alınıp yolda gelmekte olduğunu damada müjdelere ve bahşişini alır. Gelin almaya gidildiğinde toprak bastı parası ödenir [Şahin, 2002: 23].

Toprak Bastı Parası: Oğlan evi gelin almaya gittiğinde bu parayı kız tarafındaki köyün veya mahallenin muhtarına ya da delikanlı başına öder. Bu para önceden her köyce belirlenmiştir ve makul ölçülerdedir. Kız düğün alayı damat evine tüfek atışlarıyla, oyunlar oynanarak türküler söylenerek, ağır ağır gelir. Oğlan anası gelinin onuruna onu sevgi ve neşe ile karşıladığını belirtmek evde değerli eşyasını olan su dolu testisini veya küpünü evin önünde kırar. Düğünlerde gelin yeni evine girmeden içi su dolu testi kırılır. Bunun uğur getireceğine ve kem gözlerden koruyacağına inanılır. Gelin, gelin olduğu eve girerken bıçak gibi bir demire basarak girer [Şahin, 2002: 23]. Bütün bu inanışlar eski Türklerdeki demir, su kültürünün izleri sayılabilir. Bereket getirmesi inancıyla gelin ve damat üzerine arpa, mısır, buğday, şeker ve para karışımı saçılır.

Gelini Karaçay Türklerindeki gibi algış, yani dua edildikten sonra [Ülker, 1985: 122] ailenin büyükleri veya damat indirir. Damat gelini gelin odasına kadar götürür. Çeyiz odasına varıldığında gelin damadın boynuna mendil bağlar ve damat evin önüne tekrar iner. Türkler ata ruhlarını, Tanrılarını, yer-su ruhlarını memnun etmek, onların rızasını ve koruyuculuğunu kazanmak ve isteklerini onlara kabul ettirmek için, kurban

keserlerdi. Kurban için seçilen hayvana “ıduk” denilirdi. Adak için seçilen kurban sağılmaz, çalıştırılmaz, yünü kesilmez, kurban edileceği güne kadar en güzel şekilde beslenirdi.

Taraklı ve Göynük köylerinde kurban bayramında kesilecek kurbanın dinî emirlerin sebebiyle, sütünden, etinden, gücünden faydalanılmaz. Bundan başka adak kurbanı diyebileceğimiz bir uygulama vardır ki; bir işi olduğunda adak olarak kurban adayanlar kurban keserler. Bundan başka bazı düğünlerde gelin eve girmeden önce kapının önünde kurban kesilir ve akıtılan kan gelinin alınına sürülür. Bu gelenek, eski Türk inanışlarındaki kurban kesme adetini hatırlatmaktadır.

3.2.6. Saçı

Şamanlık devrinde uygulanan saçı saçmak günümüze kadar gelen başka bir adettir. Evlenme törenlerinde gelinin başına saçı saçılır. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti, çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin bir kalıntısıdır [İnan, 1995: 167].

Saçının kökeni şamanizme dayanır. Orta Asya Türklerin de "saçu" ve "çaçulama"da denirdi [Ögel, 1988: 267]. Moğollarda "saçu" şeklinde söylenirdi. Türkçe kökenli olan bu kelime tüm Türk topluluklarının kullandığı ortak bir terimdir [İnan, 1995: 98].

Eski Türk göçebe toplumlarında süt, kımız, çiftçi ve yerleşik hayata geçmiş Türklerde ise buğday, darı, para, mücevher saçı olarak kullanılır. Eski Türkler Tanrı ve ata ruhlarını kazanmak ve onları memnun etmek için kurbanlar kesip saçı saçarlardı. Tanrı ve ata ruhları adına kurban kesmekte bir tür saçı idi [Yaşa, 2003: 41].

Müslüman Türklerde saçı geleneğinin ilk izleri, Hakani (Karahanlı) ve Selçuklu (Oğuz) Türklerinde görülmektedir. Hakan'ı Türkleri "gelinin indirme" törenlerinde gelinin attan inip eve gidişi esasında başına para ve hububat saçarlardı ki Selçuklular'da ki saçı geleneği de buna benzemekteydi [Yaşa, 2003: 41]. Saçı âdetini,

Sultan II. Kılıçarslan'ın ölümü üzerine veliaht olan küçük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışı esnasında başının üzerine para saçılırken görmekteyiz [İbn-i Bibi, 1996: 39].

Zamanla bu adet tüm sevinç gösterilerinde kullanılır oldu. Harzemşahlar Devleti Sultanı Alaaddin Tekiş (1172-1200) başkent Hamedan'da Abbasi Halifesinin elçilerini kabul etti. Ayaklarının altına atlas serdi. Başlarından altın saçtı [Kafesoğlu, 1956: 136]

Saçı geleneğinin devam etmesinde Türkler arasında en yaygın din olan İslâmın etkisi oldu. Zira İslâm'ı benimsemiş Türk toplulukları eski inanç ve geleneklerden yeni dinle çatışmayanları olduğu gibi çatışanları yeni dinden aldıkları motiflerle besleyerek devam ettirdiler [Ocak, 1983: 68].

Türkiye Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus Konya'da tahta çıkmak üzere başkente geldi. Şehrin ileri gelenleri şenlikler düzenlediler. Önde gelenler, Ahiler, hocalar, müzisyenler, mehteran onu Obruk'a geçirdiler. Konya'da tahta oturan Keykavus için kurbanlar kesildi ve altınlar saçıldı [İbn-i Bibi, 1996: 140] [Turan, 1965: 297]. Düğünlerde yaygın olan saç gelinliğini Selçuklularda doğumda da görmekteyiz. Selçuklularda doğumda çocuğa saçı saçılır, altın takılırdı. Selçuklularda görülen bu adet Osmanlılarda da görülmektedir. Hububat bereket anlamında olup paralar ise özellikle çocuklar tarafından kapışılırdı.

Saçı adeti, Osmanlılar'da da devam etti. Padişah tahta çıkınca annesi büyük bir törenle saray getirilir, devlet büyükleri yerlerini alırlar ve yol boyunca yeniçeriler dizilirlerdi. Valide sultanın arabası yeniçeri ağasının yanına gelince durur ayağa hilat giydirilir, bu arada fakirlere para verilir ve valide sultan tarafından halka altın para saçılırdı [Taneri, 1997: 193]. İslâm öncesi Türk kültür tarihinin bir geleneği olan Saçı Selçuklular'a kadar geçen süre içinde ufak bazı değişikliklerle bugünde Anadolu'nun pek çok yerinde varlığını devam ettirmektedir. Buna İslâmîyeti kabul edip XI. yüzyıldan itibaren bölgeye yerleşen Oğuz (Türkmen) boyları sebep olmuştur [Yaşa, 2003: 41].

Taraklı ve Göynük köylerinde halen saç geleneğini görmekteyiz. Gelin baba ocağından çıkarken ve gelin arabasına binmek üzereyken buğday, arpa, para ve şekerden oluşan saçılar gelinin ve çevredeki özellikle çocukların üstüne saçılırdı.

Çocuklar tarafından para ve şeker kapışılır, tahıllar ise toplanmaz onların da bereket getireceğine inanılır.

3.2.7. Oyunlar ve Eğlenceler

Düğün bir toy'dur. Düğünü başlatmak kız evinin hakkıydı. Düğün kız evinde başlar erkek evinde biterdi. Düğün aşısı ve açları doyurma anlayışı bütün Türklerde görülmektedir. Toy ve düğün ateşi de Türk toylarının bir özelliği idi. Ayrıca yarış ve güreş müsabakaları düzenlenirdi [Ögel, 1988: 269]. Taraklı ve Göynük köylerinde düğünlerde, gelen tüm misafirlere yöresel yemek olan yufkayla yenilen pilav ve çeşitli içecekler verilmektedir.

Çularda kötü ruhları kovmaya yönelik maskeli ayinler düzenleniyordu. Çulardaki bu ayinler fang-hsiang- shi denilen kızıl ve kara elbise giymiş ayı postuna bürünmüş bir kam tarafından yapılıyordu. Kamlar, elindeki kargı ve kalkanla kötü ruhları kovalıyordu. Kamın yardımcılarının silahları da sopalar ve kamıştan yapılmış kılıçlardır. Ayin sırasında davullar çalınır, cezbe içinde dans edilirken kötü ruhlar kovalanırdı yine bu ayinler ateşin çevresinde gerçekleşirdi. Bu ayinlerin hatıraları Anadolu'da maskeli "kış ortası" ve "ayı" oyunları da görülmektedir [Esin, 2001: 174-176].

Taraklı ve Göynük köylerinde bazı düğünlerde gençler kıyafetlerini değiştirirler, tanınmayacak şekilde çeşitli maskeler takarlar ve gece yanan ateşin çevresinde oynarlar. Oyunun bazı bölümleri de elinde sopayla kendisinden korkulacak kıyafetler giymiş biri hızla oyun alanına girer ve oyuncular kaçar. Bu gösteri gece boyu çeşitli aralıklarla devam eder. Yanan ateş yapılan gösteriler düğünü renklendirmek için de olsa çok eski Türk geleneklerini hatırlatmaktadır.

Tuğrul Bey 1063 yılında, Abbasi Halifesi Kaimbiemrillah'ın kızıyla evlendiği zaman bir odada kürsü üzerinde oturan gelini ziyaret ettikten sonra avluya çıkmış ve orta beyleriyle birlikte sevinçle oynamıştır. Tuğrul Beyin oynadığı bu oyun halay dediğimiz oyun olmalıdır. Tuğrul Bey yaşlı olmasına rağmen oynamıştır [Sümer,1980:417]. Taraklı ve Göynük köylerinde düğünlerde gençler oynadığı gibi

bazen yaşlı erkeklerde çıkıp oynamaktadır. Bu düğünlerde yöresel oyunlar oynanmakta halaylar çekilmektedir. Aradan geçen 900 seneye rağmen adetler, oynanan oyunlar, aynı şekliyle günümüze kadar gelmiştir.

Bu oyunlardan başka çeşitli eğlenceler vardır. Düğünlerde damadın bacası tüfeklerle yıkılır. Damat ancak tavuk vererek bacaları yıkımdan kurtarabilir. Düğünün ikinci günü köyün kızları gelini saklarlar. Damattan çeşitli hediyeler almadan gelini göstermezler. Düğünün birinci günü akşamı çardak adeti vardır. Tüm geçler daire şeklinde omuz omuza verir, onların omuzlarının üstüne ikinci bir grup çıkar. Kule şeklini alan gençler bu şekilde şarkılar söyleyerek, evin camındaki damadın elinden tavuk, çörek gibi yiyecekleri alırlar. Düğünlerde damada yapılan tüm bu zorlamalar, eski Türklerin düğünlerinin kız kaçırarak evlenme geleneğinin bir devamı olabilir. Çünkü eski Türklerdeki bu düğünler daha çok bir mücadele ve gövde gösterisi şeklinde geçiyordu.

3.2.8. Sağdıç

Sağdıçlık ve sağdıç Göktürklerden günümüze gelen kutlu bir hatıradır. Eski Türklerde sağdıç güveyin hem kılavuzu hem de dostudur. Bunun için ulu yüz Türkleri yoldaş da derler [Ögel, 1988 :271] [İnan, 1998, C.:1: 296-299].

Sağdıçlık müessesesi varlığını halen devam ettiren sosyal nitelikli bir yapıdır. Taraklı ve Göynük köylerinde tüm düğünlerde sağdıçlık geleneğini görmekteyiz. Genelde güveyin yakın akrabalarından veya arkadaşlarından evli olanlardan seçilir.

Sağdıçlar damadın her konuda yardımcısı durumundadırlar. Ayrıca güveyin bilmediği meselelerde kendisine yardımcı olurlar. Sağdıç güveyin yoldaşı olduğu gibi düğününde idarecisi ve organizatörü de sayılır.

Eski Türklerde, Göktürklerde, Harzemşahlarda gördüğümüz bir yapıda gelini kılavuzu olan "yenge"dir. Taraklı ve Göynük çevresinde "dönürşü" dediğimiz kimseler hem geline yardımcı olur hem de çeyizle ilgilenirler.

3.2.9. Gerdek

Gerdek sözü, Fars'çadır. Daha çok Oğuzlar tarafından geliştirilmiştir. Osmanlılarda kutluluğu olan gerdek kelimesine, “gerdeklik” veya “gerdek evi” denmiştir. Dede Korkut'a göre gerdek çadırı, ok atılarak bulunurdu. Gelin odası ipeklerle süslenirdi. Al kaftan, Türklerde güvey elbisesidir. Gelin odasının ocağı, kutludur. Bu ocağa Yakutlar kırmızı, Müslüman Türkler şeker gibi şeyler saçarlardı [Ögel, 1988: 170].

Taraklı ve Göynük köylerinde güvey yatsı ezanı ile birlikte yatsı namazına camiye götürülür. Camiden çıkışta güvey dualarla güvey evine getirilir. Evin önünde imam dua ettirir. Dua bitiminde güvey büyük bir çeviklikle gerdek odasına koşar. Bu sırada damat arkadaşları gelin yanına gitmeden vaz geçirmek için geri çağırırlar. Eğer güvey aldanıp dönerse yumruklarla sırtına vurmaya çalışırlar. Ancak uyanık damat bütün bu aldatmalara kanmaz. Müstakbel eşinden başkasını düşünmeyerek gerdek odasının yolunu tutar. Tam odaya girerken güvey tası denilen su dolu tasa ayak vurarak (devirerek) gelin girer. Daha sonra genç kızlar ve kadınlar gelini evin içinde oynatarak kucağına erkek bebek verirler. Oyunlar oynanır. Gelinin duvağı sallanarak hayır duaları edilir. Maniler söylenir. Duvak silkmeye katılan kadın ve kızlara gelin tarafından küçük hediyeler (mendil, yemeni) verilir. Düğün işlemi tamamlanmış olur.

3.3. Cenaze

Türkçe'de (Gök Türkçe, Uygurca) “ruh” için can anlamına gelen “tin” sözcüğü kullanılıyordu. Bu aynı zamanda “soluk” demektir. Ölüm, soluğun kesilmesi, ruhun bedenden ayrılıp uçuşması biçiminde düşünülüyordu. Bu yüzden de bazen “öldü” yerine “uçtu” denir, ruhları öbür dünyaya göç eden ataların, orada rahatsız edilmemeleri, iyi yaşamaları gerektiğine inanılırdı. Bu nedenle Eski Türklerde mezarları gizleme geleneği yoktur, aksine özellikle büyüklerin özel mezarları yapılarak, üzerlerine bir yapı (bark) yapılmış, barkın iç duvarları ölünün yaşarken katıldığı savaş sahnelerini gösteren resimlerle süslenmiştir. Ayrıca mezarın ya da mezar yapısının üstüne Balballar dikilmiş, sıradan kişilerin mezarlarına da, belirli olması için tümsek biçimi verilmiştir [İnan, 1995: 26-28].

Eski Türkler, ölen insanın ruhunu başka bir kalıba büründüğüne inanırlardı. Orhun yazıtlarından ancak şu kadar anlıyoruz ki, Türk halk inancına göre, insanın ruhu öldükten sonra kuş yahut böcek haline giriyormuş. Ölen hakkında "uçtu" deniliyor. Bilindiği gibi, batı Türklerinde, hatta İslamiyet'i kabulden sonra "öldü" yerine" şunkar oldu yani şahin oldu deyimini kullanılıyordu. Ölülerin adını söylemekten çekinmeğe ve bıraktıkları eşyadan korkulmasına dair misaller vardır. Bu inanişaya uygun şekilde, Gemiyan oğlu Yakut bey ölen babasının adını söylemeyip ondan "güldü babam" diye söz eder [Togan,1981: 217-221].

Türk mezarlarında gizli bölmeler bulunurdu. İslamiyet'in kabulünden sonra bile , bu usul devam etmiştir. Hakanların, hanların mezarları ise, büsbütün gizli olurdu. Han mezarlarının, kimsenin bilmediği yerlerde olmasına, Moğollar son derece dikkat ederlerdi. Türkler ve Moğollar, han mezarlarını, yüksek dağ başlarına, gizli yerlere yaparlardı [Eröz, 1985: 56-57].

Gizli mezarların bir devamı olan bölmeli mezarlar, Türkiye'de de mevcuttur. Tahtacılar arasında, ölüm gömüldüğü gizli bölmeye 'koytan' adı verilir. Türkiye'nin her yerinde, hem Sünni hem Alevi çevrelerinde mezar çukuruna dizilen tahtalara 'saptırma' veya 'sapıtma' denir ki, bu kelime mezarı gizleme adetinin bir kalıntısı olsa gerektir. Bölmeli mezar, yalnız dağ başlarında değil, şehirlerde bile mevcut bulunmuştur. Bilecik'in Osmaneli ilçesinde bugün bile bölmeli mezar geleneğinin yaşadığı anlıyoruz, burada mezar iki bölmeli olarak açılmakta ve ölünün gömüldüğü gizli bölmeye , 'sarlanbaç' adı verilmektedir [Eröz, 1985: 60-61].

Gizli ve bölmeli mezar usulünün Osmanlı'larda da yaşamış olduğuna dair belirtiler vardır. Fatih Sultan Mehmet'in cenazesi, Türk gelenekler göre defnedilmiştir. Padişahın cenazesi tahnid edildikten sonra sembolik bir mahiyet arz eden türbesinin altına, camiye çok yakın bir yer altı mahzenine gömülmüş olduğu tahmin edilebilir [Eröz, 1985: 61].

Göktürkler, mezar üzerine bir ev yaparlar ve evin duvarına ölünün resimlerini çizerlerdi. İbn Batuta Geyve ile Mudurnu arasında gördüğü, mezar-yapılar için şunları yazar: "Bu çevre ahali, mezarları üzerine ahşap binalar yaparlar" [İbni Batuta, 1971:50-51].

Göktürkler mezarlarının etrafını taşla çevirirlerdi. Osmanlı Türklerinde de aynı adeti görüyoruz. Osman Gazinin oğlu Aydoğdu, Dinboz'da şehit olduğunda, mezarının etrafına taşla çevirmişlerdi. At sancılansa bu mezarın etrafında dolaştırırlar, bu ata iyi gelir ve at iyileşirdi [Aşıkpaşazade, 1992: 24]. Günümüzde Taraklı ve Göynük'ün köylerinde mezarların etrafı taşla çevrilmektedir.

Tahtacıların ölmüşlerine olan sevgi ve yakınlığı, hayret verecek derecededir. Her fırsatta mezarlarına gider, orada yemekler yer, Hun'lar, Göktürkler gibi içki içerler. Mezarları üç yerinden öperek niyaz ederler. Hıdrellez eğlencelerini tepelerdeki mezarlıklarda oluyor. Adeta ölmüşleri ile birlikte yemek yiyor, içki içiyor, eğleniyor. ölüyü gömdükleri gün mezarlıkta helva, zeytin, peynir yerler. mezarın yanına bir testi su ve biraz yiyecek bırakırlar [Eröz, 1985: 65].

İbn batuta, bir zaman ramazan bayramında bulunduğu Denizli'de buna benzer şeyler görmüştür. Denizli beyi askeri bütün esnaf teşkilatı medreseler, hep birlikte mezarlığı ziyaret etmişler, kurbanlar kesilmiş, fakirlere dağıtılmış sonra namazgaha dönülerek, bayram namazı kılınmıştır [İbni Batuta, 1971:17-18].]. Günümüzde Taraklı'nın hıdrellez bayramları Hıdırlık denilen ve yatır bulunduğu inanan tepede yapılmaktadır. Ayrıca Taraklı ve Göynük'ün bazı köylerinde hıdrellez bayramları yatırların yada mezarların çevresinde yapılmaktadır.

Cenaze töreninde elbiseleri ters giyme adetine ilk defa İbn-i Batuta işaret etmiştir. Bu adet Altay dağlarındaki Türk göçebelerinde ve Kırım Türklerinde vardı. Altaylılar ölülerini dağ üzerindeki gizli yerlerde toprağa gömerler ölü tam giyinmiş vaziyet mezara konur, yanına yol için bir torba yiyecekte yerleştirilir [Eröz, 1985: 62-63]. Oğuzlar ölüye elbise giydirir yayını kuşandırır, eline içki dolu ağaç bir kadeh vererek gömerlerdi. Önüne de ağaçtan, içki dolu bir kap koyarlardı. Şahsi eşyalarını da yanına bırakırlardı. Ölüyü çukurda oturtur, üzerine tavanla, mezar üzerine de çamurdan kubbe gibi bir tümsek yaparlardı. Rubruk'un verdiği bilgiye göre, Hıristiyan Kumanlar (Kıpçaklar), mezara ölünün yanına kımız ve et koyarlardı [Eröz, 1985: 62-63]. Kumanlar ölülerinin üzerine büyük tepelik yapmışlar ve onun üstüne insan heykeli dikmişlerdir. Heykelin yüzü güneş doğudan doğduğu için daima doğuya bakardı. Mezarlar büyük taş parçalarıyla inşa edilmiştir. Bazısı dört köşe bazısı yuvarlaktır [Ögel, 1991: 296].

Destanlarda görülen önemli bir gelenekte kahramanların öldükleri takdirde atlarının boğazlanıp yuğ aşlarının verilmesini vasiyet etmeleridir. Bu çok eski bir Türk geleneğidir. Göktürkler çağında ölen kimsenin atının kesildiğini bildiğimiz gibi X. yüzyılda Oğuzlar'da da ölenin atlarının kesilip etinin yendiğini görmekteyiz. Bugünde Türkiye'de ölen bir kimsenin arkasından yemek pişirilip dağıtılmaktadır [Sümer, 1980: 415]. Türklerde cenaze törenlerinde büyük at yarışları ölü aşı denen ziyafetler düzenlenirdi [Ögel, 1997: 86] [Kafesoğlu, 1980: 27].

Ölümler merasimle çadıra konur, koyun ve at kurban edilirdi. Ölü çadırı etrafında at yarışları yapılırdı. Naaş tüm servetiyle yakılırdı. Külü mezara konur tekrar kurban kesilir, at yarışları yapılırdı. Matemin sembolü olarak yüzler çizilir, ölünün resmi hazırlanırdı. Ölünün öldürdüğü adam adeti kadar mezarı üstüne taş yığılır [Eberhard, 1996: 86-88].

Türkler mezarlarına ölenin savaşlarda öldürdüğü veya öbür dünyada hizmetinde olmasını istediği insanları sembolize eden "Balbal" adı verilen taşlar dikerlerdi [Köprülü, 1966: 88]. Mezardaki kahramanın öldürdüğü düşmanları sembol eden balbal taşına eğer öldürülen şahıs önemli ise ismi de yazılırdı [İnan, 1995: 231]. Orhun Abideleri'nde Bilge Kağan Abidesi'nde yapılanları anlatırken Kırgız Kağanı'nı balbal olarak diktiğini anlatmaktadır [Ergin, 1973: 38]. Oğuzlar'ın 10. Yüzyılda, ağaçtan balbal yaptıklarını, İbn-i Fadlanın şu sözlerinden anlıyoruz. "Eğer ölen kimse sağlığında insan öldürmüş kahraman biri ise öldürdüğü insanların ağaçtan süret yontup, bunları kabrinin üzerine dikerler. Bunlar onun hizmetçileridir. Cennette ona hizmet edecek" derler [İbni Fadlan, 1975: 36]. Eski Türkler ölünün siyasi ve içtimai mevkiine göre hayvan keser ve ölü aşı verilirdi. Bu yemeğe eskiden yuğ basan deniyordu. Bütün Türk halkları arasında yaşayan ölü aşı geleneği Selçuklularda yaygındır. Bu adet bugün Anadolu'da da yaygındır [Turan, 2000: 178].

Dede Korkut hikayelerinde anlaşıldığına göre Oğuzların cenaze törenleri biraz İslâmlaşmış olmakla beraber Göktürklerin ve Hunların cenaze ve yas törenlerine çok benzemektedir. Ölünün bindiği atın kuyruğunu keserler, bağıra bağıra ağlarlar, yüzlerini yırtıp, saçlarını yolarlar ve ölü aşı verirlerdi. Eski Türkler ölü aşı vermeyi en önemli vazife saymışlardır. İslâm öncesi mezara konan aş, Türkler İslâm'ı kabul

ettikten sonra mahiyet değiştirmiş, sevabına ölünün ruhuna bağışlamak için fakirlere yemek, helva dağıtmak şeklini almıştır [İnan, 1998: 249].

Eski devirlerde yemek doğrudan ölümün kendine verilip mezara dökölmekteyken, dinî değerlerin gelişimi ve insanlara tesirinin artması üzerine değişikliğe uğramış ölülerin ruhu için fatiha okumak, sadaka vermek, kurban kesmek, halka dağıtmak, çeşmeler yapmak ve benzeri dinî adetler şeklini almıştır [İnan, 1998 C. 1: 123]. Ölüm hadisesinin üçüncü, yedinci, kırkınıcú günlerinde yılında kurban kesilir, aş verilir. Bu gelenek Türkiye’de “ölü aşı”, “üç hayrı”, ”yedi hayrı”, “kırk hayrı”, “yıl hayrı” gibi isimlerle yaşamaya devam etmektedir [Eröz, 1985: 67-68].

Selçuklularda Alaaddin Keykubat Baha Veled’in ölümü üzerine kırk gün boyunca Cuma Mescidinde hatimler indirtmiş, halka yemekler vermiş, fakirlere adaklar adamıştır [Taneri, 1977: 31]. Mevlana’nın cenaze töreninde yedi tane öküz kurban edilerek fakirlere dağıtılmıştır. Yas sırasında ölüm haberini alan kimseler elbiselerini yırtmışlar, saçlarını yolmuşlar ve cenazeye hürmeten başlarını açmışlardır. Yas süresi kırk gün olup, kırkınıcú gününde yemek verilmiş, helva pişirilip dağıtılmıştır. Göröldüğü gibi eski Türk inançlarındaki üçüncü, yedinci ve kırkınıcú günündeki ölü aşı verme adeti [İnan, 1995: 188-189]. Müslüman Selçuklularda da devam etmiştir. [Taneri, 1977: 60-61].

Gagavuzların folkloru incelendiğinde Türklerin İşlâm öncesi devrindeki gelenekleri hakkında kıymetli bilgiler edinilir yine bu suretle görünür ki İşlâm’a aitmiş gibi gözüken bir çok gelenek Gök-Tanrı inancı zamanından kalmadır. Gagavuzların ölümünün kırkınıcú gününde hayrat olarak çeşme yapmalarından bunu anlamak mümkündür [Doğru, 1992: 17].

Bölgemiz Taraklı ve Göynük köylerinde ölünün yakınları tarafından kullanılmayacak eşyaları fakirlere dağıtılmakta ölümünün yedinci günü akşam namazından çıkanlara "halka" denilen yeni pişmiş sıcak hamur ekmeği dağıtılmaktadır. Yine cenaze evinin maddî durumu iyiyse sevabını ölüye hediye etmek üzere mevlit okunup ve pilav hazırlanmakta tüm köylüye ve komşu köylere sunulmaktadır. Bu adetlerde eski Türk inancındaki ölü aşı geleneğinin izlerini görmek mümkündür.

3.4. Hıdrellez

Baharın gelişi Türkler için önemli olaylardan biri idi. Eski Türklerin yılbaşları da baharla birlikte başlardı. Baharın gelişini senenin ilk gök gürlemeleri haber verirdi. Bu ilk gök gürlemelerle baharda başlamış olurdu [Ögel, 1997: 83]. Asya Hunları ilk baharda (Mayıs ortasında) büyük bir bayram yapıyorlar, Gök Tanrıya, atalara ve kutsal yer-su'lara kurbanlar sunuyorlardı [Eberhard, 1996: 80] [İnan,1976:3].

Bahar bayramları içinde en yaygın ve en zengin olan hıdrellezdır. Bu iki kelime İslâm inanışına göre efsane iki varlık Hızır ve İlyas adlarının birleşmesiyle oluşmuştur. Bu iki kelimenin birleşmesiyle ilgili çeşitli efsaneler vardır. Bunlara göre Hızır ve İlyas hıdrellez günü birbirlerine kavuşmuşlardır [Boratav, 1973: 270-271].

Baharın gelmesi ile birlikte 6 Mayıs'ta hıdrellez kutlanır. Hıdrellez daha çok kadınların ve kızların bayramıdır [Boratav, 1973: 271]. Söğüt, Taraklı, Göynük köylerinde 5 Mayıs gecesi kızlar evlerinin bahçelerine inerler. Bir ağacın altına gerçekleşmesini istediklerini dileklerini yapraklarla şekillendirerek dua ile koyarlar. Hızır'ın dileklerini gerçekleştirmesi için dua ederler. Sabah olunca köy halkı kırlara gider. Kazanlar kurulur, yemekler yenir ve senenin bereketli geçmesi için dua edilir [Demir, 2000: 261].

Taraklı ile başlayan hıdrellez şenlikleri devam eder. Her hafta bir köyde hıdrellez bayramı olur. tüm köyler davet edilir. Yoğun katılımların olduğu bu bayramlarda kazanlarla pilavlar pişirilir, evlerde köy odalarında misafirler ağırlanır. Camilerde mevlitler okunur, günlerin hayırlı bereketli geçmesi için dua edilir. Böylece birlik beraberlik pekiştirilmiş olur.

İbn-i Batuta seyahatnamesinde Bulgar şehrine gittiğini ve burada yaşadıklarını anlatır. Ramazan bayramına tevafuk eden günlerde bölgenin sultanının büyük davetler verdiği ve çeşitli yemekler yendiğini aktarır. Eski Türklerde doğum, evlenme, ölüm, bayram gibi törenlerde yemek yenirdi. [Batuta, 1971: 97-104].

Bugün de Taraklı ve Göynük köylerinde ramazan ve kurban bayramlarının ikinci üçüncü günleri köylüler topluca yemek yerler. Herkes evinde hazırladığı yemeği getirir

çevre köy şehirlerden gelen misafirlerle beraber topluca yemek yenir. Böylece bayramlar daha neşeli kutlanmış olur ve birlik beraberlik ruhu pekişirdi.

3.5. Kırk Sayısı ve Kırklar Motifi

İnsanlığın benzer inanış ve adetlerini tek bir köke tek bir bölgeye bağlamak ilmi bir metot değildir. Bu kaideyi kırk sayısında da görmekteyiz. Kırk sayısı İslâmîyet'te önemli bir motiftir ve İslâm'ın yerli bir motifidir. Bununla beraber kırk rakamı Bering Boğazına kadar uzanan Sibiryâ halklarının bile dillerinden düşürmediği bir sayıdır ki bu bölgelerin değil İslâmîyet'le, komşu kültürlerle bile en ufak bir münasebeti yoktu. Bu sebeple, kırklarla ilgili inançları tamamen Orta Asya'ya bağlamak yanlış ve ilmi olmayacağı gibi kırkla, ilgili Türk inançlarının tümünü İslâmîyet'e bağlamakta doğru değildir [Ögel, 1997, C. II: 118-119].

Türk destan ve masallarında ki önemli motiflerden biri kırk yiğit ve kırk kız motifidir. Bu motifin yüksek barbalık kültürüne ulaşan küçük ve büyük dere beyliklerini ellerinde tutan Alplerin çevresinde teşekkül edip geliştiği anlaşılmaktadır [İnan, 1998, C. 1: 239].

Alpler savaşlarda eğlencelerde hatta evlenmelerde kırk yiğidi ile birlikte bulunurdu. Dede Korkut Hikayelerinin hemen tamamında kırk yiğit motiflerine rastlamak mümkündür [Ergin, 1964: 13-46]. Çok eski çağların hatırası olan kırk yiğit geleneğini Kıpçak, Oğuz, Altınorda beyliklerinde görmek mümkündür. Destanlardaki kırk motifi Türk bilginleri tarafından peygamber kıssalarına bile sokulmuştur [İnan, 1998, C. 1: 239-240].

İslâmî kaynaklarda ise kırk rakamı öncelikle dört kapı olarak kabul edilen şariat, tarikat, hakikat, marifet kapılarının onar rakamının toplamıdır [Sarıkaya, 2002: 114]. İslâm eserlerinde fütüvvet sahibinin kırk kötü ahlaktan uzaklaşıp kırk iyi ahlak ile donanması gerektiğini ve bunun ancak kırk yılda tamamlanacağını belirtir ve peygamberliğin bu yüzden kırk yaşında geldiğini, velinin ise velayete kırk yaşında ulaştığını aktarır [Sarıkaya, 2002: 114].

Türk ve İslâm eserlerinde önemli bir yer tutmakta olan kırk motifiyle alakalı Eflaki yas süresinin kırk gün olduğunu belirtmiş ve kırkıncı gününde yemekli toplantı tertip ettiğini Kuran okunup hatimler indirildiğini aktarmıştır [Taneri, 1977: 31].

Kutlu kişilerin ölmediğine kırklara karıştığına inanılır. Kırk sayısı, kırklama, loğusanın kırk kırk gün beklemeyi gerektiren, hastalıklardan korunmayı sağlayan dönem olarak önemlidir. Ayrıca önemli bir düğün şenlik anlatılırken kırk gün kırk gece denir [Boratav, 1973: 112].

Taraklı ve Göynük köylerinde ölümün kırkıncı günü mevlitler Kuran okunmakta, küçük çapta şeker gibi hediyeler dağıtılmaktadır. Doğumda kırk çıkmak ve kırk çıktıktan sonra yapılan uygulamalar mühimdir. Yine toplu dualarda üçler, yediler, kırklar şeklinde ifadelerin devam ettiğini görmekteyiz.

3.6. Yedi Sayısı

Eski Türklerde yedi sayısı, kutsal bir rakamdı. Aynı zamanda bir hafta yedi gündü [Ögel, 1988: 207]. Altay Türklerinin kutsal sayısı dokuz idi. Ancak zamanla yedi sayısı, Türkler arasında gelişmiş ve çok önem kazanmıştır. Macar menşee efsanesinde yedi oğul ve yedi kardeşten söz edilmektedir. Batı Göktürk kağanı İstemi Kağan Bizans kralına yazdığı mektupta kendinî “yedi iklimin hükümdarı” olarak tanımlamıştır [Ögel, 1997, C. 2: 116-117].

Türlerin gökyüzünde ait tasavvurlarında yedi önemli bir yer tutmakta, gök yedi kat kabul edilmekte ve güneşin yedinci katta olduğu kabul edilmektedir [Ögel, 1997: 59-67]. Fütüvvetnamelerde de yedi sayısı önemli bir yer tutmaktadır. Kabe’yi yedi defa tavaf etmek, Safa ve Merve arasında yedi kere say etmek, İsmail Peygamber’in şeytana yedi taş atması gibi İslâmî motifler çoğaltılabilir [Sarıkaya, 2002: 113]. Hilmi Ziya Ülken yedi sayısının Türklere Çinlilerden geçtiğini ifade etmektedir [Ülken, 1969: 22-23].

Fütüvvetnamelerde eski Türk kültür motiflerinin izlerini görmek mümkündür. Ancak bu motifler İslâmî bir muhteva ile birlikte kabul edilir [Sarıkaya, 2002: 217]. Türkiye

Selçuklularında Alaaddin Keykubat, Baha Veled'in ölümü üzerine yedi gün saraydan çıkmamıştır [Taneri, 1977: 31].

Taraklı ve Göynük köylerinde yedi sayısı ile ilgili izler devam etmektedir. Ölünün vefatının yedinci günü toplanılmakta camide veya evlerde ölünün ruhuna Kuran ve mevlit okutulmaktadır. Düğünlerde geline köyün yedi çeşmesi gezdirilmekte ve hepsinden biraz su alınmaktadır. Konuşamayan çocuklar için kurban bayramında yedi kurbanın dili pişirilip çocuğa yedirilmektedir.

3.7. Güneş

Türk kültüründe ve mitolojisinde Güneş Uygurlara kadar daha büyük bir öneme sahipti. 763'te Uygurlar, Mani Dinini kabul edince yavaş yavaş Ay büyük önem kazanmaya başladı. Hun devletinde Güneş'e ve Ay'a ayrı ayrı saygı gösterilir, kurbanlar kesilirdi. Güneş, doğunun Ay, batının sembolü idi. Türk Şamanlarının kapıları daima doğuya açılıyordu. Türkler, Güneş ana, Ay baba deyimlerini kullanıyorlardı. Şamanların elindeki ayna, ay ile güneşin bir sembolü idi ve Şaman elindeki güneşe bakarak ya da direkt güneşe bakarak gelecek hakkındaki fikirlerini söylerlerdi. Türk mitolojisine göre gökte bir güneş ve bir ay vardı [Ögel, 1997, C. 2: 47-51] [Seyidov, 1988:7]. Türk hükümdarları otağda otururken güneşe hürmeten yüzlerini doğuya çevirirlerdi [Esin, 1978: 97].

Gagavuz Türkleri güneşi ana-babası olan canlı bir varlık olarak düşünmektedir. Güneş tutulması hakkında da değişik görüşlere sahiptirler [Güngör ve Argunşah, 2002: 115].

Orta Asya kavimlerinde güneş ve ay kültü mühimdir. Şamanistler güneşe ant içerler. Yakutlara göre güneş ve ay iki kardeştir ve ikisi de tanrıdır. Şamanistlerin inançlarına göre güneş ve ay ile kötü ruhlar mücadeleye kalkışır bazen yakalayıp karanlık dünyasına sürüklerler. Güneş ve ayın tutulmasının sebebi budur. Bütün Türk lehçelerinde küsüt ve hüsuf hadisesinin "tutulmak" ile ifade edilmesi eski bir inancın devamıdır. Güneş ve ay tutulduğu zaman Şamanist'ler bunları kötü ruhların elinden kurtarmak için bağırıp çağırırlar, davul çalarlar. Bu gürültü patırtının kötü ruhları korkutacağına inanılır [İnan, 1995: 29].

Güneş ve Ay'la ilgili inanışlara Anadolu'nun bir çok yerinde rastlamak mümkündür. Ay'ı ve güneşi karı-kocaya benzetme , sevgiliye benzetme gibi bir çok adet yaygındır [Boratav, 1993: 208-219]. Ay ve güneş tutulmasıyla ilgili inanışlarda çoktur. Ayı cinlerin şeytanların kaçırdığına bir canavardan korkup saklandığına , yakalanınca kan ağlayıp onun için kıpkızıl renk olduğuna, savaş korkusundan gizlendiğine gibi inançları çoğaltmak mümkündür [Boratav, 1973: 22].

Ayın ve güneşin tutulması her yerde kötüye yorumlanır ve bu felaketin giderilmesi için çeşitli çarelere başvurulur. Taraklı ve Göynük köylerinde bugün yaşamasa da büyüklerimize sorduğumuzda ay ve güneş tutulduğu zaman silah atıldığını, teneke çalındığını, sela verildiğini bu şekilde güneşi ve ayı kurtarmaya çalıştıklarını öğrendik.

Görüldüğü gibi Şamanist'lerin ve eski Türklerin yaygın inançlarından biri daha günümüze kadar gelebilmiştir. Güneş tutulması sırasında göğe doğru tüfek tabanca atılması davul veya teneke çalınması Türk inanç sisteminde görülen kara ve ak iyilerle ilgili inançtan kaynaklanmaktadır. Güneşin yüzünü kara iyelerin kapattığına ve ışığın yeryüzüne gelmesine engel olduğuna inanılır. Bundan dolayı kara iyeleri korkutmak için bu yola başvurulmaktadır [Seyidov, 1998: 33-37].

3.8. Yağmur Taşı ve Yağmur Duası

İslâm müelliflerine göre Türklerin yağmur ve kar yağdırmada başlıca rolü bir taş oynamaktadır. Türkler arasında “yat taşı” denilen bu taş Araplar hacedul matar, İranlılar sengi veya yeşim diyorlardı

Eski Türk hayatında yağmur yağdıran yada taşı önemlidir. Gerek kuraklığa gerekse düşmanlara karşı kullanılan bu taşla yağmur, kar, dolu yağdırılmakta ve fırtına estirilmektedir. Bu taşın Hunlardan itibaren Türklerin elinde olduğu ve yada taşını ele geçirebilmek için boylar arasında sürekli mücadelelerin yapıldığı anlatılmaktadır [Köseoğlu, 1991: 36].

“Yat” yağmur ve kar yağdırmayı ve rüzgar estirmeyi sağlayan bir büyüdür. Kaşgarlı Mahmut Yağma ülkesinde böyle bir olaya katılmıştır. Yazın tam ortasında çıkan bir

yangın üzerine bu taş vesilesiyle kar yağmış ve yangın söndürülmüştür [Atalay, 1941: 3] [Genç, 1997: 133].

Yatçı şaman değildir. Neseviye göre yatçı sultanın kendisidir [Roux, 2002: 99]. Yat taşı kül renginde, beyaz ve kırmızı benekleri bulunan yumurta iriliğinde bir taştır. Ayrıca çoğu kez bir meteorit olarak da kabul edilmektedir. Yada taşı her zaman aynı şekilde kullanılmamıştır. Genelde suya batırıldığı, yıkandığı, suya batırmak için söğüt dalına bağlandığı söylenmektedir [Roux, 2002: 99-102].

Gerdizi, Züynül Ahbar eserinde yat taşının menşeyini şöyle anlatır: Nuh peygamber cihanı dört oğlu arasında paylaştırmıştır. Türklerin atası kabul edilen Yafes'e de Doğu bölgelerini vermişti. Nuh peygamberin duası neticesinde Yafes'e Allah tarafından istediği zaman yağmur yağdırabilecek bir dua öğretiliyor. Yafes bu duayı unutmamak için bir taş yazıyor ve bunu muska gibi boynunda taşıyor. Türkistan'a yerleşen Yafes bununla istediği zaman yağmur yağıyor. Yafes'in ölümünden sonra bu taş Oğuzlara intikal ediyor. Bu taş yüzünden Oğuzlarla diğer Türk boyları arasında mücadeleler yaşanmaya devam ediyor [Sümer, 1953: 2533-2535].

Nesalı Muhammet isimli tarihçide 1228 yılında, Moğollarla mücadelesini anlattığı Celaleddin Harzemşah'ın bizzat idare ettiği bir merasim sonucunda yağmur yağmaya bir bölgeye yağmur yağdığını anlatır. Yine 1528 yılında Herat'a hakim olan Özbeklerin Türkmenlerin top ve tüfeğine karşı ya da taşına güvendiklerini görmekteyiz [Babür, 1987: 48].

Birçok mütefekkir yağmur taşı ne zaman kullanılırsa kullanılsın tesir edeceği konusunda hemfikirdir. Türklerin yağmur yağdırma ananesi hakkında Türk, Çin, İran, Arap ve Avrupa müellifleri birçok bilgiler vermişlerdir. Yat taşını kullanana da yatçı, yaycı, yadacı gibi unvanlar verilmiştir [Turan, 2000: 61-62] [Ocak, 1983: 115].

Tükler kurak Orta Asya bozkırlarında yaşadıkları için suya çok muhtaçtırlar. Zaten suyu kutsal kabul ediyorlardı. Bunun için Türk sihrine, gök sularına, yani yağmura önem vermişlerdir. Yatçı denilen kahinler Türk ülkelerinde çıkan nadir bir taş parçalara ayırıp birbirine sürmek, suya atmak ve o esnada bilinmeyen bir takım dualar okuyarak yağmur yağdırmaya çalışıyorlardı. İslâm'ın kabulünden sonra yağmur

yağdırma ananesi devam etmiş ve bu İslâm müelliflerince belirtilmiştir. Zamanımızda Anadolu'da yapılan yağmur dualarında merasimle suya çakıl taşları atılması, çocuklara takılan bir taşa da yat taşı yat boncuğu denmesi bu ananeyle alakalıdır [Sümer, 1953: 2533-2535].

Türkiye Selçukluları döneminde yağmur yağmadığı zaman topluca yağmur duasına çıkılmış, günahsız olduğuna inandıkları kimseleri kendilerine aracı yapmışlar, mübarek kimselerin türbelerinin başında dualar etmişlerdir [Taneri, 1977: 48-49]. Bu dualarda eski bir Türk geleneği olan, başlarını açarak, derviş ve şeyhlerin yardımlarını isteyerek isteklerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Taraklı ve Göynük köylerinde uzun süre yağmur yağmadığı zaman tüm köy halkı çocuklarla beraber yağmur duasına çıkarlar. Yağmur duaları genelde Erenler denilen ve yatır olduğuna inanılan mevkilerde yapılır. Eller ters çevrilerek dua edilir. Çocuklar, büyük zatlar vesile edilerek dua edilir. Yağmur dualarında da Türklerin önemli bir motifinin değişikliğe uğrayıp, İslâmîleştirilerek devam ettiğini görmekteyiz.

3.9. Konukluk ve Konuk Hakkı

Açı doyurma, çıplağı giydirme çok eski bir Türk geleneğidir. Dede Korkut Kitabı'nda Deli Dumrul'un Tanrıya duası bu inancı göstermektedir. Ulu yollar üzerine imaretler yapayım senin için, aç görsem doyurayım, yalın çak görsem donatayım [Ergin, 1973,:65].

Eski Türk gelenekleri konuk aşıyla konuk evini atalarından gelen bir miras olarak görmüşler, bunun için misafir ağırlama toplumun ortak vazifesi olarak algılanmıştır. Konuk evi yapma Türklerde insanlık ve ahlak sorunu olarak görülmüştür. Konuk uğur işareti sayılmış her topluluk ve ailede konuk evi yapılmıştır [Ögel, 1988: 315-317].

Konuklara yemek vermek Kırgızlar'da ikram değil ata miras hakkıdır. Konuk aşı vermeyenler misafir tarafından dava edilebilir. Yakutlarda misafirin yatak ve yemek karşılığında para teklif etmesi ev sahibine karşı hakaret kabul edilmiştir. Yakutlar

yolda gördükleri kuru otlardan diledikleri gibi kullanabilirler. Konuğun kendisine aş hayvanına yem vermesi ikram değil, zorunlu bir vazifedir [İnan, 1998: 287-291].

Oğuzlar'a giden İbn-i Fadlan onların Müslüman Tacirlere karşı misafirperverliği ve dürüstlüğü hakkında önemli bilgiler verir. Kutadgu Bilig'de "Beyler cömert olursa adları dünyaya yayılır. Dünyada bu şöhreti sayesinde korunur." diyerek hükümdarlara cömert olması tavsiye edilmiştir [Turan, 2000: 109].

Türkler İslâmîyet'in kabulünden sonra bu güzel vasıflarını daha da geliştirerek insanlığa hizmet etmişlerdir. Selçuklular'a ve Osmanlılara ait muhteşem kervan sarayları da yüksek medeni seviyeleri yanında yolculara zengin, fakir, Müslüman, Kafir fark gözetilmeden eşit davranıyordu, hastalar tedavi ediliyordu, yolculara ve hayvanlara parasız bakılıyordu [Turan, 2000: 109] [Ögel, 1988: 319].

3.10. Ahilik, Konuk Odaları ve Yaran Teşkilatı

Anadolu'da ahiliğin ortaya çıkmasının nedenleri şunlardır: Doğudan Asya'da ki büyük ve uygar Türk şehirlerinden gelen sanatkarların kolayca iş bulmak, yerli Bizans Zanaatkarları ile rekabet edebilmek, yaptıkları malların kalitesini korumak, üretimi ihtiyaca göre ayarlamak, zanaatkarlara sanat ahlakını yerleştirmek, Türk halkını ekonomik yönden bağımsız hale getirmek, ihtiyaç sahibi olanlara her alanda yardım etmek, ülkeye yapılan saldırılarda askerinin yanında savaşa katılmak, Türklük ve Müslümanlık şuurunu sanatta, dilde, edebiyatta, müzikte gelenek ve göreneklerde milli heyecanı oluşturup ayakta tutmaktır [Çağlayan, 1974: 95].

"Yaren Teşkilatı" adıyla köylere kadar inmiş olan bir örgüt milli kültürün korunmasında çok önemli rol oynamıştır. Özellikle Ahi Tekkesi'nin bulunduğu merkezde bu kültürel miras daha yoğundur. Ahi Tekkeleri hakkında önemli bilgileri İbn-i Batuta'nın seyahatnamesinden öğrenmekteyiz. İbn-i Batuta 1333 yılındaki seyahatinde Taraklı'dan geçerken bir ahi tekkesinde misafir kalmıştır [Batuta, 1971: 23]. Taraklı ve Göynük köylerinde kültürel yapının güçlü olmasında belki de bu ahi teşkilatlarının payı büyük olmuştur.

İbn-i Batuta'nın övgü ile bahsettiği ahi zaviyeleri bir çok köyde konuk odası olarak vazife görüyordu. Kim olursa olsun bu odalara gelen konuklar yedirilir, içirilir, yatırılır, kış aylarında sobası yakılırdı. Şimdi yolların, taşıma araçlarının gelişmesiyle bu köy odaları fonksiyonlarını yitirmişlerdir [Çağatay, 1974: 160].

Taraklı ve Göynük köylerinin bazılarında köy odaları hala mevcuttur. Bu odalar ulaşım imkanlarının gelişmesiyle fonksiyon değiştirmiştir. Bu köy odalarında artık yatılı misafir kalmamakta bunun yerine köylüler bayram düğün gibi özel günlerde bu köy odalarında yemekler yemekte ve yöresel oyunlar oynanmaktadır.

Köy odalarından ayrı olarak köylerde ve kasabalarda, türlü yaş guruplarından kimselerin muntazam devam ettikleri ve ahi zaviyelerinin, misafir ağırlamaktan başka gençlerin eğitimi vazifesini de üzerine almış olan “yaran odaları” mevcuttur [Çağatay, 1974: 160].

Büyük Selçuklu ve Osmanlı Devleti, Ahilik müessesesinin kalıntılarından olan köy odaları ve yaren odaları [Çağatay, 1974: 159-164] toplumsal iletişim, etkileşim adına mühim vazifeler icra etmektedir. Yaran Başı ahilerin “Ahi Baba”sı durumundadır. Seçimle başa gelen yaran başı oda yaranlarının yaşlıcası, yol yöntem bileni, herkesçe sevilen, sayılanıdır [Çağatay 1974: 163].

Yaran Teşkilatı Taraklı ve Göynük köylerinde isim ve fonksiyon değiştirerek devam etmektedir. Köy gençliği adı verilen oluşum “Gençlik Başkanı” veya “Delikanlı Başı” tarafından idare edilir. Köy geçliği başkanlarını kendileri seçer. Yaşça büyük olan, tecrübeli, güvenilir, sözüne itimat edilir kimseler başkan seçilir. Köy gençlerinden hiç birisi gençlik başına itaatsizlik yapamaz. Eğer itaatsizlik yaparsa köyün tüm gençlerince dışlanır.

Köy gençliği köyün tüm müşterek işlerini elbirliği ile yaparlar. İmece denilen bu ortak köy işlerinden hiçbir genç kaçamaz. Ayrıca düğün, bayram gibi özel günlerde gençler tüm hizmet vazifesini görürler. Ananevi gelenek olan pilav (manav pilavı) için malzemeyi gençler toplar pilav piştikten sonra gençler misafirleri davet eder, onların servislerini yapar ve geriye kalanları toplar, düzenler.

Köy gençleri ayrıca hasta, yaşlı, dul gibi işlevlerini yapamayan kimselerin işlerini hep beraber kısa sürede hallederler. Köy imamı, köy öğretmeni gibi kimselerin odun, kömür, ihtiyaçları köy gençlerinin yardımıyla giderilir.

Gençlik başının önderliğinde komşu köylere ziyaretler yapılır, özel günlerde spor müsabakaları düzenlenerek arkadaşlıklar kurulur ve pekiştirilir. Böylece büyüklerin yol göstericiliği ile gençler köyün tüm sosyal müesseselerini yaşatmakta ve toplumsal düzeni devam ettirmektedirler

3.11. Diğer Gelenekler

Eski Türklerin kullandığı eşyalardan biri de evreni yansıtan ve gökte yazılı olanı okumaya yarayan tunç bir aynadır. Ayna şamana ait o kadar önemli bir alettir ki, günümüzde ayna olması durumunda giysisiz hatta davulsuz bile Şamanlık yapılabilir [Roux, 2001: 71]. Günümüzde de Taraklı ve Göynük köylerinde gece aynaya bakmak hoş karşılanmaz. Bu eski Türklerin inancından kaynaklanan bir hatıra olabilir.

Hastalığı yahut başa gelen bir felaketi başka birine yahut nesneye çevirmek için hastanın başında gerçekten yahut sembolik olarak dolaştırmak Türklerdeki kurban törenin önemli bir unsurudur. Başa çevirip sadaka verme adeti Türklerde mevcuttur. Kırgızlar başa çevirip hediye verdiklerini böyle yapmanın hediye alana mutluluk getireceğini sandıklarını Radloff “alası” kelimesinin izahına kaydetmiştir [İnan, 1998: 247].

Türklerdeki itaat gelenekleri külahını koltuğunun altına almak, kuşağını boynuna asmak, galibin silahının altından geçmektir. Türkler İslâmîyet’i kabul ettikten sonra yıllarca bu adetleri devam ettirmişlerdir [İnan, 1998: 331-334]. Taraklı ve Göynük köylerinde bir işi kötü yapan kimseye hatasını anlaması ve başarılı olması için o işte başarılı olanın koltuğunun altından geçmesi söylenir. Bu herhalde eski Türklerdeki galibin silahının altından geçmek adetinin bir devamı sayılabilir.

Bağdaş kurarak oturmak Türk geleneklerinde önemli bir yer tutmakta hatta kaynaklarda bağdaş kurarak oturma için; “hükümdarlara mahsus şekilde bağdaş

kurarak oturuyordu” ifadeleri kullanılmaktadır [Esin, 1978: 98-111]. 1199 Mardin Artuklu hükümdarı Hüsamettin Yoluk Aslan adına bastırılmış sikkenin ön yüzünde bağdaş kurarak oturan insan figürü vardır [Yaşa, 1996: 36]. İslâmîyet’ten önce Türkistan Türklerinde hükümdarlar bu şekilde tasvir edilirdi. Nitekim Göktürk hakanı Bilge Kağanı lahdi üzerine bağdaş kurarak oturmuş vaziyette görmekteyiz [Yaşa, 1996: 36]. Eski Türklerde hükümdarların ve beylerin oturuş biçimi olan bağdaş kurarak oturma bugünde Taraklı ve Göynük köylerinde çok yaygındır özellikle eski usul yerde oturlan köy evlerinde genelde bağdaş kurularak oturulmaktadır.

Chouların (MÖ.1050-249) av ve şölen adetleri Köktürkler’e intikal etmiştir. Köktürkler vurdukları hayvanların etinin bir kısmını atalar mezarına yolluyor kalanlar hükümdar soyu mensuplarınca yenilerek ikisi arasında bağ kurmuş oluyorlardı. Avlanan hayvanın parçaları dağıtılıp paylaşılıyordu [Esin, 1978: 102]. Avlanma ile ilgili adetler şölen havasında Taraklı ve Göynük köylerinde devam etmekte, yasak olmayan zamanlarda kış aylarında avcılar genelde zevk için, ihtiyaç halinde tarla bahçelerini korumak için topluca veya bireysel olarak ava giderler. Zaman zaman vurulan avın derisinin içi doldurularak saklandığı, veya büyük bir hayvan vurmuşsa (domuz gibi) köye getirerek avcılıktaki yeteneğini gösterdiği görülmektedir.

Moğolca büyük erkek kardeş demek olan “aka” Türkçe’de ağa şeklinde kullanılmaktadır. Büyük erkek kardeş ve önemli bir kuruluşun başındaki idarecilere de ağa dendiğini görmekteyiz [Sümer, 1985: 58]. Selçuklularda ve Moğollarda hem ağabey hem de beylerin taşıdığı unvan manasında kullanılan ağa kelimesini dede korkut destanında da görmekteyiz [Ergin, 1964: 113-114].

Ak koyunlularda ve Türk Moğol geleneklerini devam ettiren Safavilerde oymakların ileri gelenleri ağa unvanıyla anılmaktadır [Sümer, 1985: 62-63]. Osmanlı devletinde yeniçeri ocağının başı yeniçeri ağası şeklinde adlandırıldığı gibi I. Murat devrinde Paşacık Ağa, Ak Sungur Ağa, gibi yeniçeri ocağının başındaki beyler ağa unvanıyla anılmaktaydılar [Aşıkpaşazade, 1985: 130-131].

Taraklı ve Göynük köylerinde şehir kültürü almamış gençler ve yaşı büyük olanların büyük çoğunluğu ağabeylerine ağa ya da aga şeklinde hitap etmektedirler. Yine köyün zengin ve güçlü kimselerinden köyün ağası diye bahsedilir. Ağa ve aga unvanının bu

şekilde yaygın kullanılması eski Türk geleneklerinde ağa unvanının yaşadığının işaretidir.

Daha çok yıkık harap yerleri, mezarlıkları kendine mekan tutan ve halk arasında uğurlu görülmeyen bir kuşta baykuştur. Halkın inanişına göre bu kuş hangi evin damına konarsa o evden cenaze çıkarmış [Ersoylu, 1982: 174]. Baykuşla ilgili bu inançları Taraklı ve Göynük köylerinde görmekteyiz. Baykuş bu bölgede de uğursuz sayılır ve baykuşun konduğu evden cenaze çıkacağına inanılır.

Müslümanlar arasında en korkunç hurafelerden biri de muska tılsımlarına inanma adetidir. Her türlü muska ve tılsımların menşei putperestliğin en ilkel şekli olan fetiş'tir. İlkel kişinin inanişına göre bazı nesnelere uğur ve uğursuzluk bulunur. Uğurlu saydığı nesneyi boynuna asar ve yanında taşır bu herhangi bir nesne olabilecek muska (tılsımların) hastalıklardan nazardan görünür görünmez kazalardan koruduğuna inanılır. Sonraları bu inancın daha gelişerek dinî formüller ve işaretler kullanılarak yazılan kağıt parçaları eski fetişlerin yerini tutmuştur [İnan, 1976: 207].

Eski Romalılarda Mısırlılarda, Budist Uygurlarda rakamlar, harfler kullanılarak yazılmış büyüler, efsunlar, muskalar çoktur. Şamanlar, İslâmîyet'in kabulünden sonra varlıklarını devam ettirmeye çalışmışlar ancak İslâm'ın sağlam yerleşmesi üzerine yeni dine intibak ederek varlıklarını sürdürme yoluna gitmişlerdir. Bunun için İslâm dinî yasaklanmasına rağmen Araplar ve Türkler arasında revaçta olan hurafelerden yararlanmışlar ve varlıklarını devam ettirmişlerdir. Müslümanların cahil halk tabakası içinde faaliyet gösteren muskacılar Kuran dan ayetleri de muskalarına karıştırarak saf Müslümanları kandırmışlardır. Altay Şamanlarının efsunlarından farklı olmayan bu efsunlar, büyüler alimlerin mücadelesine rağmen varlıklarını devam ettirmişlerdir [İnan, 1976: 207-220]. Taraklı ve Göynük köylerinde çok azda olsa insanlar arasında bu tip efsun ve muska türü inanişlara rastlamak mümkündür.

Oğuz Türklerinin kahramanlarının sevinç davranışlarından biri de kas kas gülmektir. Bugün Anadolu'da ve Taraklı, Göynük köylerinde bu söz aynı manasında hala kullanılmaktadır. Oğuzlar sevinçli bir haber aldıklarında "muştuluk ve gözün aydın" sözleriyle bu haberi bildiriyorlardı. Oğuzlar hayretlerini çok defa bir ellerini diğerine vurmak suretiyle ifade ediyorlardı. Bu hareket beklenilmeyen sevindirici veya üzücü

bir olay ya da haberin ani tepkisiydi. Bu davranış şekilleri araştırma bölgemizde görülmektedir [Sümer, 1980, 413].

Oğuzların destan kahramanlarında derin üzüntünün bir tezahürü de börk veya sarıklarını yere vurmaktı ki Osmanlılarda aynı gelenek görülmektedir [Sümer, 1980: 415]. Taraklı'nın köylerinde ileri yaştaki bazı insanların çok sinirlendiklerinde yada şaka amaçlı olarak bazen başlarında ki şapkalarını yere çarptıklarını görmekteyiz.

Oğuzlar sakallarını tıraş etmekte ve yalnız bıyık bırakmaktaydılar. Türkiye'de bu geleneğin uzun bir müddet devam ettiğini din adamlarından başka halkın sakallarını tıraş ettiğini görüyoruz. Taraklı ve Göynük köylerinde gençlerin büyük bir çoğunluğu bıyık bırakmakta ve sakallarını kesmektedirler.

Destanlarda saygı davranışları arasında selam verme ve el öpmeden bahsediliyor. Selam şekli kaş indirip bağrına basmaktı [Sümer, 1980: 405]. Bu Anadolu Türklerinde başlıca selam verme şeklidir [Ögel, 1988: 551]. Taraklı ve Göynük köylerinde büyüklerin elini öpme adeti hala devam etmektedir.

Türkiye Selçuklularındaki yaygın bir gelenek de, üzerinde dikiş dikilen kimsenin ağzına bir şey almamasının uğursuzluk getireceği inancıydı [Taneri, 1977: 62]. Bunun için, ağzına yaprak, saman çöpü gibi bir şey alınırdı. Taraklı ve Göynük köylerinde elbisesi üzerinde dikilen kimseler muhakkak ağızlarına bir şey alırlar.

Kökü İslâmîyetten önceki devirlere kadar uzanan ve Türkiye Selçuklularında görülen uygulamalardan birisi de, Türk töresinin büyüğe hürmet prensibidir. [Taneri, 1977: 62-63] Taraklı ve Göynük köylerinde büyüğe hürmet ilkesi günümüzde de en tavizsiz şekilde devam etmektedir.

3.12. Tarım

İlk defa bir devlet düzeni içinde gördüğümüz Hunların ziraatla uğraştıkları bilinmektedir. Hunlardan önce de ziraatla uğraşıldığı hakkında arkeolojik kazılardan elde edilen veriler vardır. Arkeolojik kazılardan elde edilen sonuçlara göre Türkler su açmışlardır. Bu su arklarının sulama için açıldığı da bir gerçektir. Nitekim bu kazılarda tarım aletleri de ortaya çıkmıştır. Keza ziraat bitkisi olan kavun ve karpuz çekirdekleri de bu kazılarda çıkmıştır. Bu da Türklerin ,Hunlar dan önce de ziraatle uğraştıklarını göstermektedir.

Türk kavimleri, tabiat şartlarının müsaadesi nispetinde çiftçilikle de işğal ediyorlardı. Durum bu olunca oymağın bir kısım halkı, bilhassa kadınlar, ihtiyarlar, bazı sanatkarlar ve esirler yazında kışlaklarda kalarak çiftçilik yapıyorlardı. Türkler bunu yapmak mecburiyetinde idiler. Çünkü ekmek yapmak için buğdaya, hayvanlara yem olmak üzere arpa ile mısıra ihtiyaç vardı. Bunlar ise ancak çiftçilik yapmakla elde edilebilirdi [Öcal, 1985: 165-167].

Gök Türklerin Kapagan Kağanı 688'de zaferle biten bir sefer den sonra Çinlilerden bol miktarda ham malzeme ve ipek kumaştan başka haraç olarak tohum ve ziraat aletleri almıştır. İlk ziraatlarına evcilleştirdikleri hayvanları beslemek üzere bazı bitkilerin ekimi ile başlayan Türkler, daha sonra kendi ihtiyaçları için de toprağı ekip biçmeğe başlamışlardır. Her halde ilk yetiştirilen ziraî mahsul buğday, arpa ve darıdır [Kazıcı ve Şeker, 1981: 12-13]. Günümüzde Taraklı ve Göynük köylerinin en önemli geçim kaynağı tarımdır. Yetiştirilen en önemli üründe buğday ve arpadır. Tarım modern aletlerle de yapılırsa bu bölgedeki insanların babalarından gördükleri gibi tarımla uğraşmaları ve aynı ürünleri yetiştirmeleri önemlidir

3.14. Hayvancılık

İnsanın geçim vasıtalarından biri olan hayvancılık, eski Türk toplumunda mühim bir yer tutar. İklim şartlarının gerektirdiği şekilde hayvanlarını otlatabilmek amacıyla durmadan yer değiştirmek zorunda olan bu insanlar için hayvanlar, bilhassa şu üç hususiyetlerden dolayı ehemmiyet kazanıyorlardı. Bir kere hayvan, bu insanların

başlıca gıda maddesi olmuştur. Et, yün, süt ve derisinden istifade ediyorlardı. Hayvanın ikinci hususiyeti, başta Çin olmak üzere, ziraatçı ülkeler de mühim bir ticaret unsuru olması idi. Bunlar, hayvanlarını satıp kendi ihtiyaçları olan ziraî mahsulleri alıyorlardı. Hayvanın üçüncü hususiyeti ise, nakil vasıtası olarak kullanılmasıdır.

Orta Asya Türk kavimlerinin bulunduğu yerlerde ziraî faaliyet için tabiat şartlarının pek o kadar elverişli bulunmamasına karşılık, hayvancılık için gerekli şartları taşıyordu. Hayvancılık, Orta Asya Türk ekonomisinin temelini teşkil ediyordu. Göçebe Türkler tarafından yetiştirilen hayvanların başında at geliyordu. Bu hayvanın ehlileştirilmesi olmadan eski çağın büyük ölçüdeki kavimler göçü tasavvur edilemezdi. At ile birlikte koyun da iktisadi hayatın önemli bir varlığını teşkil ediyordu.

Türkler yaz ve kış mevsimlerinde, hayvanları ile birlikte göç ederlerdi. Mevsimlere göre yapılan bu göçülerin bir neticesi olarak yaylak ve kışlaklar kuruluyordu. Buralarda hayvanları için ağıllar yapılmıştı. Her oymağın sabit ve belli olan bu yaylak ve kışlakları sonradan yerleşim merkezlerinin temelini meydana getireceklerdi [Kazıcı ve Şeker, 1981: 12-13]. Günümüzde Taraklı ve Göynük köylerinin tarımdan sonra en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Bu bölgede koyun, inek, tavuk yetiştirilmektedir.

SONUÇ

Antik çağlarda “Bitinya (Bytina)” adıyla anılan bölgede yer alan Taraklı ve Göynük Anadolu’nun yaşadığı tüm tarihî devirleri yaşamıştır. Bitinya bölgesi, bugünün Bursa, Eskişehir Kocaeli üçgeninde Taraklı ve Göynük’ü de içine alan, tarım yönünden elverişli mümbit bir bölgedir. Bu özelliklerinden dolayı, bu bölge için bir çok savaş yapılmıştır. Bu bölgeye Türklerden önce Hititler, Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Makedonyalı İskender, Roma İmparatorluğu ve Bizans Devleti hakim olmuştur.

Taraklı, Göynük ve çevresini de içine alan tüm Doğu Marmara bölgesi, Türkiye Selçuklu Sultanı Süleyman Şah döneminde Türklerin eline geçmiş, ancak Haçlı Seferlerinin sonunda bu bölge tekrar Bizans hakimiyetine girmiştir.

Taraklı, Göynük ve çevresi daha Osmanlı Devleti kurulmadan 1291 yılında Osman Gazi tarafından fethedilmiş ve o günden beri Türk yurdu olmuştur. Rumların yaşadığı bu bölgeler, Doğu’dan yoğun olarak gelen Türkmen göçmenleri sonucu Türkleşmiş ve İslâmlaşmıştır.

Büyük kabileler hâlinde göç eden Oğuz Türkmenleri, bu dönemde İslâm’ı kabul etmiş olsalar da eski Türk inançlarıyla ilgilerini tamamen kesmemişler ve İslâm dini ile çelişmeyen inançlarını aynen devam ettirmişlerdir. İslâm dinine göre, yasak olan inançları ya İslâmîleştirerek yaşatmışlar ya da tamamen terk etmişlerdir.

Günümüzde Taraklı ve Göynük köylerinde eski Türk inançlarının izlerini görmek mümkündür. Örf ve âdet dediğimiz sosyal hayatı düzenleyen değerleri, babalarından ve dedelerinden gördükleri gibi devam ettiren yöre halkı, bu değerlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Şehirleşmenin az olduğu, geleneklere bağlılığın ise üst seviyede olduğu Taraklı ve Göynük köylerinde kültürel miras dediğimiz zengin bir sosyal yaşantı mevcuttur.

Doğum geleneklerinde çocuğa altın takılması, çocuğa uğursuz geldiğine inanılan isimlerin değiştirilmesi kötü ruhlardan korunmak için, yatağın etrafının organla sarılması, eski Türk inançlarından bazı örneklerdir. Bundan başka düğünlerde; sağdıç geleneği, ateşin etrafında oynamak, bereket getireceği ümidiyle saçı saçmak, gelin baba evinden çıkarken yapılan bazı uygulamalar; cenaze merasimlerinde ölünün

arkasından ölü aşı (helva) vermek gibi bazı adetler eski Türk inançlarının yaşayan diğer önemli örneklerindendir.

Bundan başka eski Türklerin kutsallık atfettikleri su, demir, ağaç, ateş ve atalar kültürünün izlerini, Taraklı ve Göynük köylerinde açıkça görmekteyiz. Düğünlerde gelin eve girerken, su testisinin kırılması, yola çıkanın ardından su dökülmesi, geline pınarlara gezdirme âdeti, gelin eve girerken eşiğe bıçak koyma, albastıdan korunmak için, yatağın altına bıçak koyma, ölünün karnına makas veya bıçak koyma, mezarlardaki ağaçları kesmeme, ateşin küllerini ayak altına dökmeme, yatırlardan medet umma gibi âdetler, yörede hâlen uygulanmaktadır.

Şehirleşme oranının, okuma yazmanın ve kültürel etkileşimin son dönemlere kadar düşük olduğu bölgemizde gelişen teknoloji ve iletişim imkânları, okuma yazma oranının artması gibi sebeplere bağlı olarak, eski Türk inançlarının sosyal hayattaki tatbiki, giderek azalsa da özellikle orta yaş üstü insanlarda bu gelenekler aynen devam etmektedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Taraklı ve Göynük yöresinde tespit edebildiğimiz eski Türk inançlarının izleri, kültürel değişime rağmen hâlen görülebilmektedir. Bu konuda yaptığımız bu araştırma, bir başlangıç olup, bunun daha da geliştirilmesi temennimizdir.

KAYNAKLAR

- ABDÜLAZİZ BEY**, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2002.
- ACIPAYAMLI, Orhan**, *Türkiye'de Doğumla İlgili Âdet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü*, Atatürk Üniversitesi Yay., No: 355, Ankara, 1974.
- ACUN, Hakkı**, *Sakarya İli, Taraklı İlçesi ve Yunus Paşa Camii*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996.
- AKKOYUN, Taylan ve Mehmet AYDIN**, *Ertuğrul Gazi'den Bugüne Söğüt, Yenilik Basımevi*, İstanbul, t.y.
- AKTAŞ, Ali**, "Sakarya'da Yaşayan Yerli ve Yerleşik Manavlar", *Irmak Dergisi*, Yıl 2, Sayı 13, Ocak 2002, sh. 10.
- AKURGAL, Ekrem**, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Yay., Ankara 1998.
- ALPTEKİN, Coşkun**, "Türkiye Selçukluları", *Doğuştan Gümümüne Büyük İslâm Tarihi*, C. 8, Çağ Yay, İstanbul, 1992.
- ARSLAN, Ali**, "Milli Mücadelede Geyve Muharebeleri ve Geyve'nin Önemi", *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 22-23 Haziran 1998, Sakarya Üniversitesi yayınları, Adapazarı, 1999, ss. 41-66.
- AŞIKPAŞAZADE**, *Aşıkpaşazade Tarihi*, (Haz. Nihal Atsız), MEB Yay., İstanbul, 1992..
- ATALAY, Besim**, *Divan-ı Lügat-it Türk Tercümesi*, C. 1-3, TDK, Alaeddin Kırıl Basımevi, Ankara, 1941.
- AYDIN, Mehmet**, "Şamanizmin Eski Türk Dinî Hayatı İle İlişkisi", *IX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1994.
- BARUTÇU, Sema**, "Eski Türk İnanç Sisteminde Ağaç Kültü ve Çankırı'daki İzleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 16, Şubat 1982, ss. 155-163.

- BORATAV, Pertev Naili**, *Türk Folkloru*, Gerçek Yay., İstanbul, 1973.
- CAHEN, Claude**, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Terc.: Yıldız Moran), İstanbul, 1970.
- CAHEN, Claude**, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, (Çev.: Yaşar Yücel ve Bahaeddin Yedi yıldız), TTK Yay., Ankara, 1992.
- ÇAĞATAY, Neşet**, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1974.
- ÇAPAR, Selim**, *Göynük*, Göynük Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yay., Ankara, 1998.
- ÇELEBİ, Evliya**, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, (Hazırlayan: Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.
- ÇINAR, Fatih**, "Tarihin ve Doğanın Kucağında Bir Kasaba: TARAKLI", *Milliyet Gazetesi*, 12.08.2000.
- DANIŞMENT, İsmail Hami**, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1971.
- DEMİR, Galip**, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahi Kültürü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yay., İstanbul, 2000.
- DOĞRU, A. Mecit**, "Gagavuzların Folklor ve Antropolojik Özellikleri", *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1992.
- EBERHARD, D. W.**, *Çin Tarihi*, (Çev.: Nimet Uluğtuğ), TTK Yay, Ankara, 1995.
- EBERHARD, D. W.**, *Çin'in Şimal Komşuları*, (Çev.: Nimet Uluğtuğ), TTK Yay, Ankara, 1996.
- EFLAKİ, Ahmet**, *Ariflerin Menkıbeleri*, (Çev.:Tahsin Yazıcı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.

- ERGİN, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1964.**
- ERGİN, Muharrem, *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1973.**
- EROĞLU, Türker, *Sakarya Halk Kültürü Derleme Çalışması*, Sakarya Valiliği-Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2003.**
- ERÖZ, Mehmet, “Türk Toplumunun Ölüm Âdetleri Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 17, Nisan 1985, ss.57-68.**
- ERÖZ, Mehmet, *Türkiye’de Alevilik ve Bektâşilik*, İstanbul, 1977.**
- ERSOYLU, Halit, “Türk Dünyasının İnanç ve Yaşayışındaki Bazı Kuşlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 17, Nisan 1982, ss. 167-193.**
- ESİN, Emel, *Türk Kozmolojisine Giriş*, Kabalıcı Yay., İstanbul, 2001.**
- ESİN, Emel, *İslâmiyet’ten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslâm’a Giriş*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1978.**
- GAZİ ZAHİRÜDDİN MUHAMMET BABÜR, *Vakayi Babür’ün Hatıratı*, (Doğu Türkçesinden Çeviren: Reşit Rahmani Arat), C.1. Ankara, 1987.**
- GENÇ, Reşat, *Kaşgarlı Mahmut’a Göre 11. Yüzyıl Türk Dünyası*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1997.**
- GÜNGÖR, Harun, Mustafa ARGUNŞAH, *Gagavuz Türkleri*, T.C. Kültür Bakanlığı Türk Dünyası Edebiyatı, Ankara, 2002.**
- GÜZELBEY, Cemil Cahit, “Gaziantep’te Doğum ve Çocuğa İlişkin Eski Töre ve İnançlar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı*, Ankara, 1982, ss.26-27 .**
- HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm’a Giriş*, Beyan Yay, İstanbul, 1996.**

- HAMMER, V. Joseph**, *Osmanlı Devleti Tarihi*, (Çev.: Mehmet Ata), C. I, MEB Yay., İstanbul, 1991.
- HASSAN, Ümit**, *Eski Türk Toplu Üzerine İncelemeler*, Alan Yay., İstanbul, 2000.
- HOCA SADETTİN EFENDİ**, *Tacü-t Tecarih*, C. I, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1992.
- İBN-i BİBİ**, *El Evamirül Ala'ıye Fi'l Umuri'l Ala'ıye (Selçuk-Name)*, (Çev: Mürsel Öztürk), C. 1, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
- İBN-İ BATUTA**, *İbni Batuta Seyahatnâmesinden Seçmeler*, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), MEB Yay., İstanbul, 1971.
- İBNÜ-L ESİR**, *El-Kamil, Fi't-Tarih*, (Çev. Abdülkerim Özeydin), C.:10, İstanbul 1987
- İBN-İ FA'ZLAN**, *İbni Fazlan Seyahatnamesi*, (Haz.: Ramazan Şeşen), İstanbul 1975.
- İNAN, Abdülkadir**, *Eski Türk Dinî Tarihi*, Kültür Yay., İstanbul, 1976.
- İNAN, Abdülkadir**, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, TTK Yay., Ankara, 1995
- İNAN, Abdülkadir**, “Al Ruhı Hakkında”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay., Ankara, 1998, ss. 259-267.
- İNAN, Abdülkadir**, “Dede Korkut Kitabında Eski İnanç ve Gelenekler”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:2, TTK Yay, Ankara, 1998, ss. 239-252.
- İNAN, Abdülkadir**, “Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay. Ankara, 1998, ss.456-479
- İNAN, Abdülkadir**, “Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) ve Pınar Kültü”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:2, TTK Yay., Ankara, 1998, ss.253-255.
- İNAN, Abdülkadir**, “Türk Destan ve Masallarında Kırklar Motifi”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay., Ankara, 1998, ss. 238-240.
- İNAN, Abdülkadir**, “Türk Düğünlerinde Exogamie İzleri”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay. Ankara, 1998, ss. 341-349.

- İNAN, Abdülkadir**, “Türk Şamanizmi Hakkında”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay., Ankara, 1998. ss. 389-396.
- İNAN, Abdülkadir**, “Türklerde Demircilik Sanatı”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:2, TTK Yay., Ankara, 1998, ss. 229-231.
- İNAN, Abdülkadir**, “Türklerde Su kültü İle İlgili Gelenekler”, Fuat Köprülü Armağanı, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay., Ankara, 1998, ss. 491-495.
- İNAN, Abdülkadir**, “Umay İlahesi Hakkında”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay. Ankara, 1998, ss. 397-399.
- İNAN, Abdülkadir**, “Eski Türklerde Teslim ve İtaat Sembolleri”, Zeki Velidi Togan’ a Armağan, *Makaleler ve İncelemeler*, C.:1, TTK Yay., Ankara 1998, sh. 331-334.
- İNAN, Kenan**, “Osmanlı Devleti Kuruluş Devrinin Klasik Dönem Osmanlı Tarihçileri Tarafından Takdim Şekilleri”, *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 22-23 Haziran 1998, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Adapazarı, 1999, ss. 41-66
- İŞÇİ, Metin**, *Davranış Bilimleri*, Der Yay., İstanbul, 1999.
- İŞÇİ, Metin**, *Sosyal Yay. ve Sosyal Değişme*, Der Yay., İstanbul, 2000.
- İŞSEVER, Ahi Naci**, *Taraklı*, Ankara Basımı, 1994.
- KAFESOĞLU, İbrahim**, *Harzemşahlar Devleti Tarihi*, Ankara, 1956.
- KAFESOĞLU, İbrahim**, *Eski Türk Dini*, Kültür Bakanlığı yay. Ankara, 1980.
- KAFESOĞLU, İbrahim**, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1996.
- KALAFAT, Yaşar**, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. No. 112, Ankara, 1990.

- KALAFAT, Yaşar**, “Eskişehir ve Çevresi Ulucanlarında Eski Türk İnançlarının İzleri”, *VII. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, 7-9 Mayıs 2000, Eskişehir.
- KALAFAT, Yaşar**, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, 2000.
- KARA, Mustafa**, *Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergah Yayınevi, İstanbul, 1980.
- KARADAĞ, Metin**, “Manas Destanı'nın Türk Halk Edebiyatı ve Kültürü İle Ortak Yönleri”, *Folklor Edebiyat Dergisi*, Sayı:2-3, Ocak 1996, ss.33-41
- KAZICI, Ziya, Mehmet ŞEKER**, *İslam Türk Medeniyet Tarihi*, Çağrı yay., İstanbul, 1981
- KİTAPÇI, Zekerriya**, *Türkistan'da İslâmiyet ve Türkler*, Konya, 1988.
- KÖKSAL, Osman**, “Sakarya Bölgesindeki Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluş Dönemi Mücadeleleri”, *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 22-23 Haziran 1998, Sakarya Üniversitesi yayınları, Adapazarı, 1999, ss. 31-40.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat**, *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara, 1966.
- KÖPRÜLÜ, Fuad**, “İslâm Sufî Tarikatlarına Türk-Moğol Şamanlığının Tesiri”, (Terc.: Yaşar Atlan), *AÜİF Dergisi*, XXVII.
- KÖPRÜLÜ, Fuat**, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu*, TTK Yay., Ankara, 1988.
- KÖSOĞLU, Nevzat**, *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler*, Ötüken Yay., İstanbul, 1991.
- KÖYMEN, Mehmet Altay**, *Alparslan Dönemi*, MEB Yay., İstanbul, 1995.
- MÜNECCİMBAŞI AHMET DEDE**, *Müneccimbaşı Tarihi*, (Çev.: İsmail Erünsal), C. 1, Tercüman Binbir Temel Eser, İstanbul, t.y.
- NİYAZI, Mehmet**, Millî Ahlâk, *Zaman Gazetesi*, 08.12.2003.

- OCAK, Ahmet Yaşar**, *Bektaşî Menakibnamelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1983.
- ÖCAL, Safa**, “Eski Türklerde Yiyecekler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 35, Nisan 1985, ss. 161-213.
- ÖGEL, Bahaeddin**, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1988
- ÖGEL, Bahaeddin**, *İslâmîyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 1991.
- ÖGEL, Bahaeddin**, *Türk Mitolojisi*, MEB Yay., İstanbul, 1997.
- ÖGEL, Bahaeddin**, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, C. 1-2, MEB Yay., İstanbul, 1997.
- ÖZÖNDER, M. Ç.**, “Türk ve Kore Halk İnançları Arasında Benzerlikler”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi (Bildiriler)*, C. IV, Ankara, 1987, ss. 420-427.
- ÖZTUNA, Yılmaz**, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Faisal Finans Kurumu Yay., İstanbul, 1986.
- RADLOFF, W.**, *Sibirya'dan*, C. 3-4, (Çev.: Ahmet Temir), MEB Yay., İstanbul, 1994.
- ROUX, Jean Paul**, *Orta Asya Tarih ve Uygarlık*, Kabalıcı Yay., İstanbul, 2001.
- ROUX, Jean Paul**, *Türklerin ve Moğolların Eski Dinî*, Kabalıcı Yay., İstanbul, 2002.
- SARIKAYA, Mehmet Saffet**, *13.-16. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2002.
- SEVİNDİK, Hüseyin**, “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açısından İncelenmesi”, *I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları No: 1800, Ankara, 1996.

- SEYİDOV, Mireli**, “Gök-Ak-Kara Renklerin Eski İnançlarla Alakası”, (Çev.: Orhan Yavuz), *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 52, Şubat 1988, ss. 33-49.
- SEYYAR, Ali**, *Ahlâk Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Yay., İstanbul, 2003.
- SEYYAR, Ali**, *Davranış Bilimleri (Ansiklopedik Sözlük)*, Beta Yay., İstanbul, 2004.
- SÜMER, Faruk**, “Eski Türklerde Yağmur ve Kar Yağdırma Adeti”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C. 4, Sayı: 44, 1953, ss. 2533-2535.
- SÜMER, Faruk**, *Oğuzlar*, Ana Yay., İstanbul, 1980.
- SÜMER, Faruk**, “Eski Türk Devletlerinde Ağa Unvanı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 38, Ekim 1985, ss.58-63.
- ŞAHİN, Haşim**, “Göynük’te Dinî-sosyal hayatı Etkileyen İki Farklı Şahsiyet: Akşemseddin ve Bıçakçı Ömer Dede”, *Mehmet Pehlivan Armağanı*, SAÜ Rektörlüğü Yay., Sakarya, 2000, ss.351-353.
- ŞAHİN, İlhan**, “Kuruluşundan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasi Tarihi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. 10, Çağ Yay, İstanbul 1992.
- ŞAHİN, Yaşar**, “Sakarya Geyve Yöresi Düğün Gelenekleri”, *Irmak Dergisi*, Yıl 2, Sayı 22, Ekim 2002. sh 23.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan**, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul, 1964.
- ŞEKER, Mehmet**, *Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.
- TANERİ, Aydın**, *Türk Devlet Geleneği*, MEB Yay., İstanbul, 1997.
- TANERİ, Aydın**, *Türkiye Selçukhularının Kültür Hayatı (Menakibul Arif’in Değerlendirilmesi)*, Bilge Yay. Konya, 1977.
- TOGAN, Zeki Velidi**, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1981.

- TURAN Osman**, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, Boğaziçi Yay., Ankara, 1965
- TURAN, Osman**, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1993.
- TURAN, Osman**, *Tarihî Akışı İçinde Dil ve Medeniyet*, Nakışlar Yay., İstanbul, 1980.
- TURAN, Osman**, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2000.
- TURAN, Osman**, *Selçuklular Tarihi*, Nakışlar Yay., İstanbul, 1980.
- TÜMER, Günay**, **Abdurrahman KÜÇÜK**, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı**, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1995.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya**, “Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerinin İzleri”, *AÜİF-Dergisi*, C. 17, 1969, ss. 22-25.
- ÜLKER, Hasan**, “Karaçay Türk Düğününden Bir Motif: Algış”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 34, 1985, ss. 119-123.
- WITTEK, P.**, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Batı Dinlerinde Osmanlı Tarihi I*, (Çev., G. Yalter), 1971.
- YALTKAYA, Şerafeddin**, “Eski Türk Ananelerinin Bazı Dinî Müesseselere Tesirleri”, *II. Türk Tarih Kongresi Kitabı*, İstanbul, 1943.
- YALVAC, Mehmet**, “Bilecik Düğün Âdetleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 29, Nisan 1984.
- YAŞA, Recep**, “Adapazarı ve Çevresindeki Manavlar”, *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 22-23 Haziran 1998, Sakarya Üniversitesi yayınları, Adapazarı, 1999, ss. 283-293.
- YAŞA, Recep**, “Mardin Artuklu Sikkeleri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Kasım 1996, Sayı:119, ss. 35-39

YAŞA, Recep, “Selçuklularda Saçı Geleneği”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 200, Ağustos 2003, ss..41-43.

YAVUZ, Nuri, “Sakarya ve Çevresinin Türk Hakimiyetine Girişi”, *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 22-23 Haziran 1998, Sakarya Üniversitesi yayınları, Adapazarı, 1999, ss. 21-30.

YAZICI, Reşat ve Feyzullah AKBEN, *Halk Bilim*, Gün Yay., Ankara, 1995.

YILDIZ, Hakkı Dursun, *İslâmiyet ve Türkler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1980.

YILMAZ, Ömer Faruk, *Osmanlı Tarihi*, Osmanlı Yayınevi, 2. Baskı, C. 1, İstanbul, 1999.

KURUM VE KURULUŞLARIN YAYINLARI

DPT, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plân Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Kuran-ı Kerim ve İzahlı Meali, Hazırlayan: Ahmet, Davudoğlu, Çile Yay., İstanbul, t.y.

Sakarya Valiliği, Tarihte ve Günümüzde Sakarya, Adapazarı, t.y.

Taraklı Kaymakamlığı, Tarihin Doğayla Buluştuğu Yer: Taraklı, Çizgi Ofset Basım, Taraklı, 2003.

TDV, İslâm Ansiklopedisi, C. 19, İstanbul, 1999.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

- 1.) Necati SEYYAR: 70 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, emekli işçi.
- 2.) Fatma SEYYAR, 65 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, ev hanımı.
- 3.) Mukaddes SANLI, 62 yaşında, Taraklı'da yaşıyor, ev hanımı.

- 4.) Nazmiye AYDIN, 72 yaşında, Göynük-Hilaller köyünde yaşıyor, ev hanımı.
- 5.) Ali AYDIN, 75 yaşında, Göynük-Hilaller köyünde yaşıyor, çiftçi.
- 6.) Hatice ÖZEN, 69 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, ev hanımı.
- 7.) Durali SANLI; 95 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, emekli.
- 8.) Fatma YAVUZ; 50 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, ev hanımı.
- 9.) Fatma KESKİN, 35 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, ev hanımı.
- 10.) Saniye ÇETİN, 60 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, ev hanımı.
- 11.) Tacettin ÖZKAHRAMAN, Taraklı eski Halk Eğitim Müdürü, şu an Taraklı Belediye Başkanı.
- 12.) Hatice, SEYYAR, 57 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, ev hanımı.
- 13.) Mehmet Emin ÇETİN, 52 yaşında, emekli ziraat mühendisi, Göynük Gerişler köyünden.
- 14.) Ali SEYYAR, 44 yaşında, Taraklı-Akçapınar doğumlu, Öğretim üyesi.
- 15.) İsmail Hakkı YAVUZ, 56 yaşında, Taraklı-Akçapınar köyünde yaşıyor, çiftçi
- 16.) Rasim KÖK, 50 Yaşında, Göynük-Arızlar köyü doğumlu, Sınıf Öğretmeni

ÖZGEÇMİŞ

Halil İbrahim Yavuz, 05.11.1978'de Taraklı ilçesinin Akçapınar köyünde doğdu. İlk öğrenimini köyünde yaptıktan sonra orta okul ve liseyi Adapazarı İmam Hatip Lisesi'nde tamamladı. 1996 yılında Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih bölümünü kazandı. Üniversiteyi bitirdikten sonra Siirt'in Kurtalan ilçesi, Güzeldere köyünde ve Sakarya'nın Bekirpaşa Beldesi, Nakışlar mahallesinde sınıf öğretmenliği yaptı. 2003 yılında branş değişikliği ile kendi branşı olan Tarihe geçti. 2003 yılında İstanbul Tuzla'da 291.kısa dönem olarak askerlik görevini yaptı. 2003'ten beri Sakarya Arifiye Çok Programlı Lisesinde tarih öğretmeni olarak görev yapmaktadır.